

Doček Vladimira Putina
OKUPLJANJE NA VUČIČEV NAČIN

Opozicija i mogući izbori
DA LI JE BOJKOT NEIZBEŽAN

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 250 RSD

01462

9 770353 802002

VREME

broj
1463

17. januar 2019.

INTERVJU: IVAN IVANOVIĆ

**U OVOJ ZEMLJI
NIŠTA NIJE
KAKO TREBA**

I DALJE VAŽI

NOVOGODIŠNJI POPUST NA PRETPLATU

NA

VREME

**15% JEFTINIJA PRETPLATA NA
ŠTAMPANO IZDANJE**

i

**20% JEFTINIJA PRETPLATA
NA INTERNET IZDANJE!**

TAČNE IZNOSE PROVERITE NA STRANI 59
dodatne informacije na 011/3234-774

**I PRIPREMITE SE ZA ŠETNJU
- NABAVITE KIŠOBRAN!**



izdavač

NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor

Stevan Ristić

pomoćnik direktora

Vojislav Milošević

finansijski direktor

Daniela Vesić

glavni urednik

Dragoljub Žarković

odgovorni urednik

Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika

Jovana Gligorićević, Momir Turudić

sekretarijat

Jelena Popović

redakcija

Dejan Anastasijević,

Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjić,

Radoslav Čebić, Sonja Ćirić (kultura),

Zora Drčelić, Slobodan Georgijev,

Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević,

Tatjana Jovanović, Radmilo Marković,

Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec,

Vladimir Milovanović, Marija Janković (foto),

Milan Milošević, Teofil Pančić,

Saša Rakezić, Mirko Rudić,

Tamara Skrozza, Zoran Stanojević,

Dragan Todorović, Tanja Topić,

Biljana Vasić, Miloš Vasić, Ljubomir Živkov

dokumentacija

Dragoslav Grujić (arhiva)

Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija

Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković,

Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić,

lektori: Katarina Pantić,

Živana Rašković, Olga Babić,

korektori: Nikola Dragomirović,

Ana Čuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje

www.vreme.com

Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata

Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo

Slavica Spasojević

marketing

Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com

telefon redakcije: 011/3234-774

telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028,

COBISS.SR-ID 16907266



Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

05 **Zoom:** Krpljenje rupa
na Putinovom putu

06 **Vlast i doček Vladimira Putina:**
Okupljanja na Vučićev način

08 **Srpsko-ruski poslovi:**
Koliko košta poklon

11 **Nuspojave:**
Vučić, Putin i oksimoroni

12 **Opozicija i mogući izbori:**
Da li je bojkot neizbežan

16 **Marš Lokalnog fronta:**
Dnevnik sa magistrale

18 **Intervju:** Ivan Ivanović

22 **Lični stav:** Bacite ključ

24 **Intervju:** Liz Keli, sociološkinja

28 Sećanje: Slavoljub Slava Đukić

29 **TV Manijak:**
Deca i odrasli za primer

30 **Intervju:** Nenad Radujević

KULTURA

34 **Intervju:**

Gojko Božović

37 **Knjiga:** Kako uspokojiti sećanja

38 **Dva romana:**
Petao zvani Ovca i postajanje piscem

40 **Knjige:** Selidba

42 **Monografije:**

O Mileni i filmu – njenom životu

SVET

44 **Velika Britanija:**

Brutalan poraz Tereze Mej

48 **Grčka:** Legalizacija kanabisa

51 **Sport i politika:** Instrument meke moći

MOZAIK

54 **Politička klima:** Solarni paneli

56 **Signali iz svemira:**
Ples među zvezdama

59 **Navigator:** Tobogan za bogataše

60 **Strip:** Razgaljenost

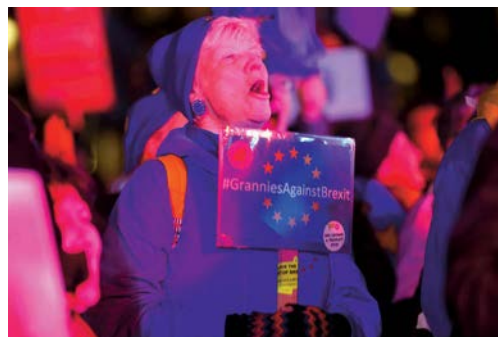
62 **Vreme uživanja:** Šetač



Koliko god mi trenutno imali medijsku pažnju, nas nekoliko iz Kraljeva neće promeniti ovu državu, ali ti ljudi koji u nas gledaju mogu da se organizuju i nešto promene, pa makar samo to da primitivcima stave do znanja da su u vrhu vlasti suvišni
PIŠE: PREDRAG VOŠTINIĆ

"Nekada su pisci bili važne i prepoznatljive javne figure, pa su bile važne i njihove knjige.

Danas popularne javne ličnosti rentiraju svoju poznatost pišući knjige, ali to, po pravilu, nisu pisci, niti su njihove knjige deo književnosti"
RAZGOVARALA:
SONJA ĆIRIĆ



Šefica britanske vlade pretrpela je sa svojim sporazumom sa Briselom za izlazak Velike Britanije iz Evropske unije brutalan poraz u Donjem domu britanskog parlamenta: 432 poslanika bila su protiv, samo 202 za. To je najveći debakl koji je jedan britanski premijer ikada doživeo u parlamentu
PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: Marija Janković

Dobrotvorna aukcija fotografija Marije Janković

U subotu, 19. januara od 20.30 sati u kafeu Press



Nakon obavljenog novinarskog zadatka u Kosovskoj Mitrovici, blizu administrativnog prelaza Jarinje zapalio se i potpuno izgoreo automobil Citroen C5 kojim se ekipa "Vremena" vraćala kući. Automobil je bio u vlasništvu Marije Janković, urednice fotografije ovog nedeljnika.

Kosovska policija je izvršila kratki uviđaj i zaključila da nema elemenata krivičnog dela iako nije pregledala snimke sigurnosnih kamera iz Kosovske Mitrovice gde su kola bila parkirana prethodne večeri, niti obavila forenzička ispitivanja. Time je izostala dalja istraga, a osiguranje ne pokriva ovakav tip uništenja vozila.

Automobil za Mariju Janković predstavlja neophodno sredstvo za rad. O čemu je reč, svedoči izuzetno visok kvalitet njenih fotografija iz Srbije, regiona i Evrope objavljive-

nih u "Vremenu" i mnogim drugim uglednim medijima. Bez automobila Marija je onemogućena da svakodnevno beleži stvarnost, a čitaoci ostaju uskraćeni za istinsku sliku sveta u kom žive.

Ukoliko i dalje želite da gledate istinu u oči, omogućite Mariji Janković da se i dalje bavi svojim poslom.

Učestvujte zato na dobrotvornoj aukciji njenih fotografija u subotu, 19. januara u 20:30 u Press kafeu, Kneza Mihaila 6, treći sprat. Na taj način pomažete nezavisno i slobodno novinarstvo, najugroženiju profesiju u Srbiji.

Dokažite da nas sve zajedno ni vatra ne može zaustaviti.¶



Krpljenje rupa na Putinovom putu: Hladan asfalt za toplu dobrodošlicu

Već godinama, otkad su ploče rasklimatane i otkad su počele da pucaju, građani apeluju da se plato ispred Hrama dovede u red. Ali sve u skladu s maksimumom "da ih je i pet miliona" niko se nije obazirao na ove molbe

U skladu s pravilima istraživačkog novinarstva, u utorak ujutru obavio sam očevid, srpski – video sam svojim očima, na šta liči plato ispred Hrama Svetog Save. Liči na pirotski ćilim koji sam ja tkao: šareno, ali bez reda i smisla.

Reč je o tome da radnici, valjda, Beograd puta, već dva, tri dana krpe razvalinu od staze kojom će Vioski gost, Vladimir Vladimirovič Putin, proći do Hrama kako bi video na šta su otišle ruske pare donirane za dovršenje Hrama.

Umesto ploča koje su se odavno izvalile iz ležišta, naliva se neka smesa, a jedan od kibicera ovog građevinskog poduhvata stručno mi objašnjava: "To vam je hladan asfalt."

Tri-četiri kocke, pa asfaltni umetak, i tako duž čitave staze. Jer zamislite da Putin neopretno nagazi na ivicu neke od tih ploča. Bilo bi kao u crtanom filmu gde obično trapavi Šilja nagazi na grabulje a ove odskoče pa ga drška opali po čelu.

Još bi ga i voda isprskala jer se u ležištima tih propalih ploča nalaze čitava jezerca vode pa je nemali broj sugrađana, ako već nije uganuo nogu, sigurno do Hrama ili zgrade Narodne biblioteke Srbije stigao sav ufljiskan vodom iz tih podzemnih rezervoara.

Da se to ne bi dogodilo Putinu i Visokoj pratnji, izvaljene i labave ploče se vade, kao kvarni zubi, a prostor do zdravih zuba, odnosno ploča, plombira se, hajde da verujemo na reč, "hladnim asfaltom".

Možda će neko reći da teram sprdnju u ovako važnom trenutku. Ali, stvar je vrlo ozbiljna. Već godinama, otkad su ploče rasklimatane i otkad su počele da pucaju, građani apeluju da se plato dovede u red. Ali sve u skladu s maksimumom "da ih je i pet miliona" niko se nije obazirao na ove molbe.

Istina, niko se nije dosetio da im na izraze nezadovoljstva odgovori u stilu "tražite izbore i dobićete izbore" a plato će i dalje da bude ruševan.

Nekako je slično i sa građanskim protestima u Srbiji. Ljudi širom Srbije ukazuju na propuste, nepravde i nepočinstva,



Foto: Tanja Valić / Tanjug

aljkavost i sve veću simbiozu političkih i kriminalnih elemenata u društvu, a vlast ih, oličena jedino u liku Aleksandra Vučića, izaziva pozivom na izbornu utakmicu u kojoj će, veruju, ponovo da pobede i da to bude krunski razlog i dokaz da tu ništa ne treba menjati.

Osim, naravno, kad Putin reši da poseti Hram Svetog Save.

Ne mogu, niti u ovom trenutku bilo ko može, da izračunam koliko je novca slupano na novogodišnje ukrašavanje Beograda, sve one jelke, kapije, lavirinte, irvase i kočije, lampione i vatromete, pevanije i ostale tulumbe, ali to sigurno daleko nadmašuje troškove renoviranja platoa između dve značajne duhovne i kulturne institucije u Srbiji.

Sve ovo meni liči na veseljaka koji je prolumpovao par noći, a sutra go i bos tetura kroz život.

Putin i Visoka pratnja biće bezbedni skakućuci s ploče na "hladan asfalt", ali šta da radimo s onih, govori se, 70 hiljada ljudi koji će doći do Hrama da odaju poštu i izraze ljubav prema slovenskom bratu? Njih treba upozoriti još u autobusi-ma kojima će stići u Beograd da je plato trusno područje i da paze kako hodaju.

Posebno je opasno cupkanje, makar bilo izazvano i velikom radošću.

OKUPLJANJA NA

Iako je na mamutskoj sednici Glavnog odbora izdao instrukcije šta svako od hiljada prisutnih treba da uradi da bi se na “Putindan” u Beogradu okupilo više ljudi nego na opozicionim protestima po snegu i ledu svake subote, Aleksandar Vučić nije smeo da javno kaže da on i njegova stranka stoje iza tog “mitinga”. Zato se sakrio iza nečega što se zove Centar za razvoj Beograda, fantomske NVO sa ljudima iz uprave JP Transnafta u pozadini koji su, opet, pod “uticajem” Andreja Vučića



Foto: Tanjug

Za više od pola decenije na vlasti u Srbiji, Srpska napredna stranka izrasla je u političku mašinu koja se nikada ne zaustavlja, nikada ne miruje i nikada se ne gasi. Pokrenuta u jesen 2008. kao otpadak od Srpske radikalne stranke Vojislava Šešelj uspešla je za relativno kratko vreme da naraste do neslučenih razmera: govori se da ima oko 700 hiljada članova i da je gotovo u potpunosti uspostavila upravu nad skoro svim nivoima vlasti u svakoj mesnoj zajednici u Srbiji.

Zato i ne čudi da je sednica Glavnog odbora održana u sportskoj hali Pinki u Zemunu 10. januara 2019. u prisustvu, kako su mediji u Beogradu izvestili, preko 3000 članova. Pre toga, na proslavi desetogodišnjice partije u Kraljevu, u oktobru 2018. bilo je u dvorani takođe nekoliko hiljada

duša, onoliko koliko bezbedno može da se smesti na tribine i u parter, a ispred je ostalo duplo više ljudi.

Ovakva, poslednjih decenija nezabeležena masovnost pokazuje da je Aleksandar Vučić sa svojim saradnicima za kratko vreme uspeo da za kratko vreme mobilize i okupi ogroman broj ljudi radi uključivanja u najrazličitije masovne akcije: od organizacije kampanje u malim lokalnim sredinama kao što su Lučani ili Kula s kraja 2018. do masovne šetnje u čast dolaska predsednika Rusije Vladimira Putina u Beograd 17. januara 2019.

Kritičari režima – oni čiji se glasovi mogu čuti na par kablovskih TV kanala, u nekoliko internet glasila i u par preživelih medija na čiju uređivačku koncepciju režim ne utiče – gotovo uglas govore da je to moguće zato što je Vučić ljudima

uterao strah u kosti, zato što se stranka u međuvremenu obogatila i zato što ima posebne odrede batinaša koji mu služe da one koje strah i novac ne pokrenu podsete na ono što moraju da urade za ovu vlast.

Brojni primeri za preciznu potvrdu ovakve ocene objavljivani su poslednjih godina. Međutim, često se zanemaruje činjenica da je Vučić uspeo da napravi posebnu vrstu menadžmenta unutar partije i ustanova države, da ogroman broj ljudi kao nikada dosad skače na njegov mig i radi sve što je potrebno, a ponekad čak rade i da ih niko ne pozove: s vremenom su naučili i sada sami “dejtstvuju”.

KORENI STANJA

U dokumentarnom filmu u produkciji BIRN Srbija SNS: Početak emitovanom na TV N1 za desetogodišnjicu osnivanja

VUČIĆEV NAČIN



GLAVNI LIK I STATISTI: A. Vučić na glavnom odboru SNS-a

ove stranke, Vojislav Šešelj je dao ocenu sposobnosti Tomislava Nikolića, osnivača stranke, i Aleksandra Vučića, njegovog naslednika na čelu SNS-a. Uglavnom, ovaj politički, ideološki i duhovni otac obojice veli da Nikolić bez Vučića nije mogao da uradi ništa jer nema organizacione sposobnosti, da on nije mogao da formira stranku i postavi je na noge, već je to bio Vučić koji je ekstremno vredan i uporan i kome nije teško da šparta po Srbiji i obilazi odbore.

“Vučić može da radi 25 sati na dan ako ustane sat vremena ranije”, šegači se Šešelj, ali izriče nešto što je blizu istine.

Javnost naklonjena Vučiću i SNS-u rekla bi da je to jedan od mitova o kome slušamo godinama jer sam Vučić u svojim svakodnevnim TV nastupima govori o tome da radi po 17, 18 sati na dan i da svo-

jim primerom želi da motiviše sve druge u Srbiji da i oni “to tako rade”. Gotovo da nema nastupa u kome on ne pominje rad, potrebu da se puno i još više radi, a kada se pogleda samo spisak njegovih zvaničnih susreta svakoga dana, dakle, onoga što javnost može da zna da se dešava u zgradi Predsedništva Srbije ili u vili “Bokeljka” na Dedinju u Beogradu, to je ponekad ogroman spisak sastanaka i susreta, što bi moglo da znači da on zaista radi toliko koliko govori.

Nemali broj puta on i stranim delegacija zakazuje sastanke u pola osam ujutro, gostuje u to doba i na TV stanicama, a ponekad i do ponoći, a onda rano ujutro leti u npr. Nemačku ili na neku “tajnu destinaciju”.

Za razliku od Nikolića koji je poprilično bio nevidljiv, čak i u doba kada Vučić nije

bio toliko uticajan, a to je prva godina na vlasti, od jeseni 2013, Vučić je postao sveprisutan: i u komunikaciji sa diplomataima i investitorima i državnicima ma kog ranga i u domovima ljudi preko televizija... Ali i u stranci, sa kojom često komunicira tako što ih skupi “na gomilu” a onda im se “obradi” preko mobilnog telefona.

Ovo sa telefonom takođe podseća na manir Vojislava Šešelja dok je bio u pritvoru u Ševingenu kada je upravljao strankom putem svakodnevnih telefonskih poziva članovima Otadžbinske uprave. Na taj način Vučić uspeva da pokaže svojim saradnicima da je svestan svega što rade, da ih prati i da ima mehanizme kojima će se sa njima lako obračunati ako oseti da im se putevi razilaze. Slučajevi njegovih političkih sponzora Saše Mirkovića i Zorana Bašanovića, ljudi koji su imali značajnu ulogu u danima formiranja nove stranke, njenog uspona i dolaska na vlast, a danas su prognanici koje juri srpsko pravosuđe, pokazuje da Vučić osim potpune pokornosti nije očekivao ništa manje od svojih nekada intimnih saradnika.

MEDIJI I UZDE

Uprkos činjenici da je vredan i da voli da radi Vučić bi teško uspostavio ovakvu vrstu kontrole bez upravljanja medijima i svim sektorima “duboke države”. Još od dolaska na vlast u leto 2012. on je zaseo na mesto koordinatora službi bezbednosti gde je nasledio pokojnog Miodraga Rakića, dugogodišnjeg šefa kabineta bivšeg predsednika Srbije Borisa Tadića i čoveka sa kojim je imao prijateljske odnose još iz perioda formiranja i jačanja SNS-a. Rakić je Vučića uveo u “tajne” upravljanja “podzemljem informacija” – sistemom praćenja i nadgledanja što onih koji su politički protivnici, što onih koji su u okolini vlasti, te njihovom difamacijom i potkazivanjem u tabloidima i pojedinim TV kanalima.

Ono što je Rakić radio diskretno i pažljivo, pazeći da se mnoge stvari završe iza zatvorenih vrata kabineta, kod Vučića je umnogome postalo javno: on je

Koliko koštaju pokloni

Osim gasa, srpsku javnost posebno privlače nabavke ruskog naoružanja

Kao i prilikom prethodnih poseta Srbiji predsednika Rusije Vladimira Putina, i ova je u znaku najava novih sporazuma i ugovora.

“Veoma je važno što će predsednik Ruske Federacije Vladimir Putin doći u Srbiju. Mislim da je to 15. susret između našeg predsednika i njega i to samo dokazuje o kom intenzitetu saradnje i međusobnim odnosima je reč. Rusija je za nas veoma važan spoljnotrgovinski partner, a razgovori će pre svega biti usmereni na budućnost i sigurno snabdevanje gasom”, rekao je ministar finansija Siniša Mali.

ŠTA JE SVE TEKLO JUŽNIM TOKOM?

Još 2008. Srbija i Rusija su potpisale sporazum kojim je 51 odsto vlasništva NIS-a prodato ruskom Gazpromu za 400 miliona evra, uz uslov da ruska kompanija u NIS investira najmanje 500 miliona evra. Kako je kasnije objavio “Insajder”, umesto investicije, 500 miliona je NIS-u dato u vidu kredita koji je obavezan da, uz kamatu, vrati do 2023. godine.

Naredne, 2009. godine, ruska kompanija Gazprom je sa gasnim kompanijama Srbije, Bugarske i Grčke dogovorila formiranje zajedničkih društava kojima bi se gradio Južni tok, a četiri godine kasnije, prilikom posete tadašnjeg predsednika Srbije Tomislava Nikolića Moskvi, potpisana je Deklaracija o strateškom partnerstvu dveju država. Putin je tada i najavio početak izgradnje Južnog toka.

“Najvažnija oblast za našu saradnju je energetska sektor, uključujući izgradnju Južnog toka. Početak ove izgradnje biće već do kraja ove godine, i ruska strana preuzima na sebe 1,7 milijardi (dolara) troškova u ove svrhe.”

I zaista, krajem novembra 2013. godine u selu Šajkašu, u blizini Novog Sada, svečano je zavaren prvi spoj gasovoda Južni tok. “Dugo ste čekali, počnite”, poručio je tada Nikolić.

Ipak, gde se počelo, tu se i stalo. Da Srbija nije imala nikakve garancije da će Južni tok biti sagrađen postaje jasno u decembru 2014, kada Putin objavljuje da u “sadašnjim uslovima Moskva neće realizovati projekat Južni tok” zbog toga što nije dobila dozvolu Bugarske i EU. Na tadašnje pitanje novinara u vezi sa kompenzacijom Srbiji, ruski ambasador Aleksandar Čepurin podsetio je na Putinovu izjavu da se “svi oštećeni obrate EU”.

SVI PUTINOVİ VOJNI POKLONI

Osim gasa, najviše pažnje srpskih medija svakako privlači i rusko naoružanje. Još 2015. godine na naslovnim stranama tablo-

ida najavljivale su se velike nabavke ruskog naoružanja, pa i poklona, uglavnom od samog Putina. Osim o jačanju srpsko-ruskog prijateljstva, tada se govorilo i o tome ko je bolje vojno opremljen – Hrvatska ili Srbija. A onda, u decembru 2016. iz Moskve nam stiže vest od predsednika Aleksandra Vučića da Srbija od Rusije dobija šest aviona MiG-29 čiji će remont da nas košta između 180 i 230 miliona evra: “Ako biste računali, da takve avione kupujemo, koštali bi nas oko 600 miliona evra. Onda možete da vidite koliko smo dobili povoljne cene i koliko smo dobili na poklon, bar kada je reč o avionima”. Osim vesti stigli su i snimci u kojima Vučić sedi u jednom od MiG-ova koji bi uskoro trebalo da budu u sastavu Vojske Srbije. A osim aviona, predsednik je tom prilikom najavio da će Srbija od Rusije dobiti i 30 tenkova T-27, 30 borbenih izviđačkih oklopnih vozila BRDM i oruđa kalibra 14,5 mm. Nakon stalnog pomeranje rokova isporuke, šest ruskih MiG-ova je u Batajnicu stiglo skoro godinu dana kasnije, početkom oktobra 2017. Avioni su stigli u delovima, a sastavljeni i funkcionalni trebalo je da budu u naredne dve nedelje, da bi, prema rečima ministra odbrane Aleksandra Vulina, bili spremni za svečanost povodom Dana oslobođenja Beograda. Avioni su zaista prikazani 20. oktobra, ali im je tek nakon toga usledio kompletan remont. Pet aviona je remontovano u Srbiji, dok je šesti više od godinu dana remontovan u Rusiji, da bi u Batajnicu stigao 1. novembra 2018, pisao je portal Tango Six. Najviše primedbi na “poklanjanje” MiG-ova odnosilo se na cenu remonta i na to da li je ovo ulaganje unapred isplanirano i isplativo, kao i da li su ruski MiG-ovi “staro gvožđe”.

Srbija i Rusija su, inače, još 2013. potpisale strateški sporazum o saradnji u oblasti odbrane dve zemlje. Tada je ministar spoljnih poslova Rusije Sergej Šojgu obavestio tadašnjeg prvog potpredsednika Vlade Aleksandra Vučića da Rusija radi na modernizaciji svoje vojske i da do 2020. godine planira da uvede 70 odsto naoružanja najmodernije tehnologije. “Vreme” nije dobilo odgovor iz Ministarstva odbrane na pitanje koje je sve naoružanje Srbija dobila i kupila od Ruske Federacije.

BRZOM PRUGOM DO RUSKOG KREDITA

Još jedan “poklon” Srbiji bio je i kredit koji je 2013. Srbija uzela od Ruske Federacije potpisavši Ugovor o ruskom izvoznom kreditu Republici Srbiji koji je namenjen modernizaciji železnica. Čak 800 miliona dolara kredita uzeto je za investicije ukupne vrednosti 940 miliona dolara.



sistem straha uspostavio i činjenicom da se ljudi plaše da će nešto iz njihovih privatnih života, nešto iz njihove kuće ili prepiske sa prijateljima moći sutra da se pojavi na naslovnim stranama tabloida i da se uz pomoć mreže botova, inter-

net odreda SNS-a, raširi po društvenim mrežama kao požar. Na meti su se tako našli svi: od političara, javnih ličnosti do novinara, a sistem je korumpiran na način da se posebne policijske službe kao i delovi tajne policije koriste za praćenje

“protivnika” ne bi li se njihov kredibilitet osporio.

Radikalne posledice ovakvog vladanja ogledaju se u tome da je danas u Srbiji moguće svakoga lično oklevetati, prokazati, a sa ciljem da se pokaže “vascelom



PRIJATELJSTVO NEMA CENU:

A. Vučić i V. Putin

Foto: AP

NOVI PROJEKTI I NOVO ZADUŽENJE

Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture najavljuje da bi 17. januara, prilikom Putinove posete, trebalo da bude potpisan Memorandum o namerama između Republike Srbije i otvorenog akcionarskog društva Ruske železnice radi zajedničke realizacije projekata na održavanju objekata železničke infrastrukture na teritoriji Republike Srbije, kao i Ugovor za projektovanje i izvođenje radova na izgradnji železničke infrastrukture. Ovaj ugovor koji bi Železnice Srbije i RŽD Internešenel (ćerka firma Ruskih železnica) trebalo da potpišu vredan je 230 miliona evra, a odnosi se na elektrotehničke radove na deonici Stara Pazova – Novi Sad, projektovanje i radove na izgradnji jedinstvenog dispečerskog centra za upravljanje saobraćajem vozova i izradu tehničke dokumentacije pruge Valjevo–Vrbica (granica sa Crnom Gorom). Dispečerski centar je takođe projekat koji se najavljuje nekoliko godina unazad, a ministarka Mihajlović je u oktobru o tome razgovarala i sa zamenikom generalnog direktora Ruskih železnica Aleksandrom Mišarinom.

Ministarka Zorana Mihajlović je u utorak, na otvaranju izložbe RŽD Internešenela na Kalemegdanu, najavila da bi dispečerski centar trebalo da bude završen do 2021, a da će u njega biti uloženo 100 miliona evra:

“Ne možemo više da pričamo o tolikim ulaganjima u pruge Koridora 10 i Koridora 11, ukoliko ne budemo imali mesto iz koga ćemo upravljati železničkim saobraćajem.”

A nakon ovog ugovora sa RŽD Internešenelom sledi i novo zaduživanje. Plan Ministarstva je da u prvoj polovini 2019. usaglasi Međudržavni sporazum između Vlade Republike Srbije i Ruske Federacije i na taj način uzme novi ruski izvozni kredit. Osim navedenih sporazuma, Srbija i Rusija imaju potpisane sporazume i o vazdušnom i pomorskom saobraćaju, readmisiji, o uzajamnoj zaštiti tajnih podataka... Jedan od sporazuma odnosi se i na osnivanje Srpsko-ruskog humanitarnog centra u Nišu koji bi trebalo da služi za pružanje pomoći u slučaju vanrednih situacija. Ovaj centar je najviše pažnje privukao kada se diskutovalo o tome da bi mogao da dobije diplomatski status, što se na kraju nije dogodilo.

Prethodne godine ratifikovan je i Sporazum o socijalnoj sigurnosti koji omogućava srpskim radnicima u Rusiji, kao i ruskim u Srbiji, da stiču radni staž koji će im omogućiti penziju u jednoj od dve države, kao i na prava na pomoć u slučaju povreda na radu i slično.

¶

KATARINA BALETIĆ

“Sredstva kredita su 85 odsto od vrednosti projekata, 15 odsto je obaveza Republike Srbije da učestvuje u finansiranju”, rekli su za “Vreme” u Ministarstvu građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture.

Prvobitnim ugovorom Srbija je kredit trebalo da potroši, a projekte završi do 2018. Međutim, u decembru 2016, ministarka Zorana Mihajlović je u ime Srbije zatražila produžetak trajanja kredita. Predavši ruskom ambasadoru Aleksandru Čepurinu protokol o izmenama međudržavnog sporazuma o ruskom kreditu za modernizaciju srpskih železnica, ministarka Mihajlović je rekla da je odobravanje novog roka za korišćenje kredita pokazatelj dobrih odnosa Srbije i Rusije. Ipak, da nisu u pitanju isključivo dobri odnosi, pokazuje činjenica da je Srbija za neispunjavanje svojih obaveza u zadatom roku morala do 15. marta 2018. da plati jedan odsto kamate na sumu koju do tada nije utrošila do 15. decembra 2017, a isto će morati da uradi i za sumu koju ne iskoristi do 31. decembra 2021.

Kako su nam odgovorili iz Ministarstva, iz kredita je do sada povučeno 456,3 miliona dolara, a Srbija je na osnovu kamata Rusiji do sada isplatila 377 miliona dolara. Ugovor o ruskom kreditu podeljen je na pet aneksa za pet različitih projekata od kojih su četiri završena. Do sada je izgrađen drugi kolosek pruge Pančevački most – Pančevo (14,9 km), rekonstruisano šest deonica na Koridoru 10 (112,3 km), rekonstruisana pruga Beograd–Vrbica (Bar) – 77,6 km, i isporučeno 27 dizelmotornih vozova. Projekat na čiji se završetak još čeka jeste izgradnja pruge Stara Pazova – Novi Sad, koja je inače i bila razlog za traženje novog roka za korišćenje kredita, kako su objasnili u Ministarstvu. Ova deonica je deo brze pruge Beograd–Budimpešta.

Podsetimo, na brzu prugu Beograd–Budimpešta Srbija čeka već skoro 10 godina. Još 2010. govorilo se o projektima koji se za ovu namenu pišu, a završetak brze pruge, kojom bi vozovi trebalo da se kreću i do 200 km/h, najavljivan je još za 2013. godinu. Predsednik, a tadašnji premijer Vučić je 2015. najavljiavao da bi pruga Beograd–Budimpešta trebalo da bude završena do 2018. Ipak, do Budimpešte se i dalje putuje oko osam sati, umesto obećana tri.

svetu” da taj neko nije to za šta se predstavlja nego je samo jedna u nizu ništarija koje su u jednom trenutku zgrabile privilegije i sada se otimaju i bune kada im se te privilegije, na koje nikako nisu imali pravo, uzimaju i, valjda, “vraćaju naro-

du”. Policije i udbe u jednoj, mediji i internet botovi u drugoj ruci, to su već u jesen 2013. postale uzde za upravljanje Srbijom u rukama Vučića, a poruka je bila jasna: ili podržavaš ovo što “radimo” ili ćemo se sa tobom najstrašnije obračunati.

RAZUMNO I LOGIČNO

Da bi se ovo sve dogodilo kako bi se rejting držao na himalajskim visinama, nije bilo dovoljno držati samo te uzde, već i izgraditi sistem u “oflajnu”. Reč je o režimu koji bi mere koje se “gore” preduzimaju

»



KAKO NA MITING – LAKO NA MITING: Organizovani prevoz pristalica SNS-a

Foto: Milovan Milenković

učinio dostupnim svim građanima Srbije. Zato je Vučić stranku organizovao kao neku vrstu vatrogasne službe koja non-stop radi: Srbiju je podelio na tuce regija, a njima upravljaju regionalni koordinatori pod generalnom upravom Darka Glišića, suštinskog broja 2 u SNS-u.

Ovaj Vučićev kum iz Uba postao je tako udarna organizaciona pesnica i čovek zadužen da drži pod kontrolom one koji drže pod kontrolom one koji drže pod kontrolom poslednjeg plakatađiju u nekom selu u Srbiji. Povezuje ga sa Vučićem to što i on sam zna svako selo u Srbiji i uspeva da preko svojih koordinatora upravlja lokalnom scenom u celoj državi.

Ako odete u Zaječar, na primer, svi će vam reći da je glavni čovek Zelja, Zoran Milojević, koji živi na Kosovu, a ne gradonačelnik Boško Ničić. Ako odete u Čačak, svi znaju da je glavni Ostoja – Ostoja Mijailović, lokalni preduzetnik i trenutno predsednik vaskrslog KK Partizan, a ne gradonačelnik Milun Todorović. Ako ste u nekom gradu u Banatu svi će sa šapatom izgovarati ime Branka Malovića – kooordinatora SNS-a.

Svi poslovi, sve odluke idu upravo preko ovih ljudi – oni su deo zatvorenog kruga koji na dnevnom nivou kontrolišu Darko Glišić i Andrej Vučić, brat Aleksandra Vučića, za koga je sam predsednik stranke rekao da ide po Srbiji, obilazi domaćine i moli ih da podrže Vučićevu državotvornu i politiku fiskalne konsolidacije. Inače, Fejsbuk je preplavljen slikama Andreja Vučića sa njegovih turneja po Srbiji, obilazaka odbora, i on danas, kao jedini čovek u koga Aleksandar Vučić ima poverenje, obilazi Srbiju onako kako je ovaj činio dok nije seo na čelo čitave Srbije.

SPECIJALNE JEDINICE

Ovoj Vučićevoj administrativnoj she-mi treba pridodati još dva faktora: direktore javnih preduzeća i vođe navijačkih grupa koje su listom stale uz ovaj režim. Ove dve "strukture" daju mišiće "celoj stvari", pa kada se organizuje inauguracija za predsednika Srbije u rano leto 2017. skup ne obezbeđuje policija u potpunosti nego ortaci i ekipa pokojnog Aleksandra Stankovića zvanog Sale Mutavi, baš kao i brojne događaje u organizaciji SNS-a svuda po Srbiji.

Vučić je uspostavio neku vrstu konkurencije među koordinatorima, pa se oni prosto nadmeću u tome da pokažu da u njihovoj zoni uticaja stvari idu na najbolji mogući način i da se pod njihovom komandom Vučićeva pobeda na svim izborima nikada ne dovodi u pitanje.

Tako, na primer, Dragan Stevanović zvan Boske, kelner iz Surdulice a poslednjih nekoliko godina državni sekretar u Ministarstvu privrede, nije mogao da u rodnom mestu obezbedi podršku za Vučića jer je tamo dominantan koalicioni partner iz SPS-a Ivica Tončev, ali je zato nekim čudom uspeo da u Vranju prikupi 12 hiljada članova, što je neverovatan podatak. Ovakvi tipovi će "poginuti" da prateći uputstva sa masovne sednice Glavnog odbora dovuku u Beograd, Niš, Novi Sad ili gde god je potrebno, na hiljade ljudi za dnevnicu od 1000 dinara, 5 litara mleka ne bi li "podržali" Aleksandra Vučića.

Drugi timovi, kao što je onaj oko Zelje, potrudile se da "sahrane" svoje političke protivnike na lokalnu, a kada treba da se "narod motiviše" da izađe na izbore, pokrenuće svoje "mobilne timove" – toliko puta viđene u Srbiji – koji će okupirati mesto kako bi se osigurala pobeda na izborima.

SRAMOTA OD PUTINA

Ipak i pored svega, pored sve brojnosti i snage, pored lojalnosti lokalnih kabadahija i koordinatora, njihove spremnosti da svoju budućnost stave na kocku igrajući političku igru na ivici zakona, Vučić nije bio hrabar da sam organizuje povorku koja je pozdravila dolazak Vladimira Putina u Beograd 17. januara, u danu kada izlazi ovaj broj "Vremena".

Iako je napravio mamutsku sednicu Glavnog odbora i na njoj izdao uputstva i instrukcije o tome šta svako od hiljada prisutnih treba da uradi da bi se na "Putindan" u Beogradu okupilo više ljudi nego na opozicionim protestima po snegu i ledu svake subote, Vučić nije smeo da javno kaže da on i njegova stranka stoje iza tog "mitinga" koji je u trenutku kada je bio najavljen, 10. januara u "Novostima", već bio privukao 70 hiljada ljudi.

Dakle, Vučić je taj broj dao kao zadatak "svojim ljudima" i odmah su krenula uputstva po raznim delovima Srbije kako da se ljudi pozovu i kako da im se nude novac i roba da bi došli u Beograd. Međutim, šef partije se sakrio iza nečega što se zove Centar za razvoj Beograda, fantomske NVO sa ljudima iz uprave JP Transnafta u pozadini koji su, opet, pod "uticajem" Andreja Vučića. Uloge su podeljene, instrukcije su izdate a sve da bi se pokazalo da je "narod uz njega".

Međutim, kako je pokazano u nedavnom izveštaju sa Izvršnog odbora SNS-a održanog u Čačku krajem 2018. godine i procurelog na lokalnom portalu Ozonpres, lokalni se koordinatori i pešadinci suočavaju sa velikim brojem dezertera. Vele, nekako dovezu ljude do mesta na kome treba da bude skup, ali ako je parking daleko od mesta događaja, narod se raštrka i malo njih zapravo dođe na miting.

Ovaj depresivni podatak za SNS možda je zrno nade za mnoge ljude u Srbiji koji trule u "zemlji obećanja" Aleksandra Vučića i možda masovnije dovede do onoga što je nedavno rekao odbor-nik u skupštini grada Smedereva Dragutin Mirković:

"Smisao života je sloboda i lep život, a mi to nemamo u Srpskoj naprednoj stranci jer ovde ne možeš da kažeš šta misliš..."

SLOBODAN GEORGIJEV



Vučić, Putin i oksimoroni

Ništa i nigde na svetu, pa tako ni u Srbiji, ne može biti i "proputinovsko" i "prodemokratsko". Jedno isključuje drugo

Ovaj tekst nastaje dva dana pre nego što će Njegovo Prevashodstvo Vladimir Vladimirovič Putin počastiti Srbiju svojim visokim prisustvom, kojom prilikom će nam benevolentno dozvoliti da ga ugostimo i da mu objasnimo koliko ga volimo, mada nemamo pojma zašto (kao što to s pravom ljubavljaju već i biva). Sve u svemu, vi ćete znati ono što ja sada ne znam: kako smo prošli s Putinom, i da li je Prevashodstvo bilo zadovoljno žrt... pardon, darovima koje smo mu prin... ups, doneli.

Utorak je, dakle, i ja mogu samo da slutim kako će se ovaj "bratski" karneval odvijati, pa ću se na ovom mestu ograničiti na vlastite želje – a možda i čestitke i pozdrave.

Nadam se, naime, da će V. V. Putin, protivno svom običaju i svojoj prirodi, pokazati izvesnu ljudsku toplotu i blagorodnost, a da će najsrdačniji biti s Vučić Aleksandrom, lokalnim putinčićem-orbančićem-erdogančićem. I nadam se da će vaskolikom srpskom građanstvu preporučiti Vučića i ekipu kao najbolju opciju za sreću i beričet države i nacije. Zašto se nadam tome? Zato što sam, što bi rekao Basara, rčin-čovek, pa unapred uživam u zamišljenom prizoru teške potištenosti usled neizdržive ljubomore koja bi zavladała u redovima Vuka Jeremića, Boška Obradovića i inih vedeta naše proputinovske prodemokratske opozicije. A kojima će ovih dana biti najteže: njihov Ljubljani stiže u grad, ali se viđa i javno ljubi s drugim, mrskim konkurentom i dindušmaninom, a njih ič ne zarezuje! Iako oni Putina iskreno vole, a Vučić se samo teatralno pretvara! Eh, ima li grđe gorčine, ima li težeg poniženja!? A lepo nam je Jeremić bio objasnio da "Putin prezire Vučića", dočim je Obradović čak i napisao patetično upozoravajuće pismo kojim Njegovo Visoko kremaljsko Prevashodstvo upozorava da će zli ovdašnji "prozapadni režim" (jbt, dajte mi da probam to na čemu je g. Boškić!) politički-propagandno "zloupotrebili" posetu Prevashodstva, iako svi mi – to jest: i Boško i Obradović – znamo da Putin uopšte ne dolazi u goste (naravno da ne dolazi u goste: Putin je svugde domaćin!) kod Vučića i ekipe nego kod "bratskog srpskog naroda" na čelu sa samim Obradovićem.

Tome se, dakle, zlorado nadam: da Putin sasvim otvoreno zalegne za ovdašnji režim (bila bi to njegova jedina, pa makar i nehotična stvarna usluga Srbiji) i tako obriše pod tim idiotskim narativom proputinovske prodemokratske opozicije koji Vučića denuncira kao "prozapadnjaka", "izdajnika Kosova" i tome slično, a sebe i navodno većinsku (a ipak antivučićevsku?!) Srbiju smešta pod Putinove skute. Pa još sve to u ime demokratije, slobode, prosperiteta i ostalih divota koje bi željno čekale Srbiju samo da se između nje i njih nije namestio prokleti Vučić. E, dok taj idiotski narativ ne crkne u svojim pro-

tivurečnostima, Srbija se ne može odlediti iz ovog stanja dvostruke blokade – režimske i nadriopozicione.

Šta pisac hoće da kaže? Ne znam jeste li primetili: dva puta sam u ovom tekstu napisao "proputinovska prodemokratska opozicija" nadajući se da će vam se oko i mozak saplesti o ovu verbalno-misaonu minu. Jer to je, dakako, oksimoron veći od cele Rusije: ništa i nigde na ovom svetu, pa tako ni u Srbiji, ne može biti i "proputinovsko" i "prodemokratsko". Jedno direktno isključuje drugo. Kada se Jeremić slinavo ulizuje ruskom predsedniku pretpostavljajući njegove političke preference, on se ulizuje jednom "baršunastom" tiraninu. Kada mu se Obradović preporučuje za lokalnog gubernatora, on se nudi i podaje jednom brutalnom autokrati najgore vrste.

Srbija kakvu stvara i održava Aleksandar Vučić je zemlja koja se otvoreno sprda s demokratijom, slobodom, zakonima, institucijama; ipak, i takva kakva je, ona nije ni deseti deo onog užasa u koji je tokom svoje devetnaestogodišnje vladavine Vladimirović pretvorio Rusiju, kombinujući najgore i najtoksičnije iz boljševičkog nasleđa, carističkog apsolutizma i autoritarnog mračnjaštva savremene tvrdokorne desnice (kojoj je Putinov režim ionako glavni globalni sponzor, donator i ideološki stožer). Žaliti se Putinu na Vučića, to je kao da se žalite Staljinu na Tita (uz izvinjenje potonjem zarad društva): to znači da ili ništa ne razumete, ili ste opasniji i štetniji od onoga na koga se žalite.

Ako za ovu zemlju još ima nade, ako njene političke i intelektualne elite i njen populus žele da zaista učine nešto dobro, korisno, prosveteno i lekovito za sebe i za Srbiju, to ne mogu učiniti ni sa Vučićem ni mimo njega, nego samo protiv njega; ali, slično vredi i za Putina: s njim nikako, mimo njega ako se može, protiv njega ako se mora. Ne zato što sam ja odredio da bude tako, nego zato što to pokazuje njegova nadriimperijalna politika. Kao i mnogi primeri uz okruženja: kad god je neka zemlja u ovom delu sveta pokušala da uradi nešto što je dobro za nju, a nije loše ni za njene susede, Kremlj je zbog toga padao u amok; pogledajte nedavne slučajeve sa Crnom Gorom, Makedonijom i Grčkom. Srbija putinizovanoj Rusiji danas dođe nešto kao poslednja šansa na Balkanu, a Prevashodstvu je svečano svejedno kako će se zvati ovdašnji otpravnik njegovih poslova, da li je to neki Vučić, Jeremić ili Obradović, isto onako kako je Vučiću svejedno kako se zove predsedik opštine Žitište, Merošina ili Čičevac, sve dok je "lojalan". Drugim rečima: Putin i Vučić su (nejednaki) delovi iste "vertikale", one na drugoj strani od slobode; ako vam jedan smeta, a drugi vam je po volji, to znači da vam je i ta vertikala sasvim OK, samo gledate kako da se u nju udobnije ugnjezdite.

Da li je bojkot neizbežan

Ideja o bojkotu bilo kojih narednih izbora potekla je iz Saveza za Srbiju nakon lokalnih izbora u Lučanima i od tada je tema raznih spekulacija. Sagovornici "Vremena", kako iz Saveza, tako i iz drugih opozicionih stranaka koje su saglasne da izborni uslovi u Srbiji nisu poštteni, ne slažu se oko ključnih stvari: da li je bojkot svrsishodan, kako proceniti da li je uspešan, šta bi rekla međunarodna zajednica... Neki, pak, ne isključuju ulicu kao legitimno "biračko mesto"

Nakon lokalnih izbora u Lučanima u decembru prošle godine, Savez za Srbiju, odnosno jedan od lidera Boško Obradović (Dveri) izjavio je da su na ove izbore izašli kako bi napravili ogled, sačinili spisak svih izbornih nepravilnosti i da će sve naredne izbore bojkotovati. Od tada do danas spekulacije o mogućem bojkotu mogućih izbora ne prestaju, a kontekst u kom se rasprava odvija je sledeći: u Beogradu se, duže od mesec dana, svake subote održavaju protestne šetnje protiv političkog nasilja, motivisane brutalnim prebijanjem lidera Levice Srbije Borka Stefanovića; predsednik Srbije Aleksandar Vučić u javni govor lagano uvodi tezu o mogućim izborima ove godine; tabloidi su podeljeni na one koji estradnim porno aferama skreću pažnju javnosti sa političkog života i one koji predano rade na blaćenju ne samo opozicionih političara već svake javne ličnosti koja govori kritički o vladajućem establišmentu. Da se u 2018. nešto pomerilo i oživelo na opozicionom delu političkog spektra – nesporno je. Teško je osporiti i tezu da su beogradski protesti, koji se sada šire i na druge gradove, nadišli po-

litičko opredeljenje građana koji u njima učestvuju: svako je tamo zbog sopstvenog nezadovoljstva i frustracije stanjem u kom se društvo nalazi, mnogi čak ne bi ni glasali ni za jednog političara s kojim šetaju u istoj koloni.

Prošla godina donela je pomak u tom smislu što je došlo do javne kulminacije političkog nezadovoljstva građana i što se na ulice izlilo sve ono što smo od 2012. mogli da vidimo samo na društvenim mrežama. U tom ključu treba čitati i zbunjenost dela javnosti oko zahteva protesta, koji su sve samo ne jasno definisani. Formalno gledano, zahtevi jesu nejasni, ali u suštini, očigledno je šta žulja svakoga ko ima nešto protiv vladajućeg režima: apsolutna okupacija najvećeg dela medija, predsednikovo svakodnevno izlaženje iz ustavnih ovlašćenja i, jezgrovito rečeno, potpuni kolaps institucija koje bi trebalo da budu na usluzi svakom građaninu. Dodajmo tome i nezadovoljstvo građana političkim alternativama koje im se nude. Zvuči paradoksalno da ljudi nezadovoljni opozicijom izlaze na opozicione proteste, ali bar po onome što vidimo na društvenim mrežama – to je činjenica.



Foto: Medija centar

Kako god, parlamentarni izbori će sigurno doći, bilo kao redovni 2020. bilo kao vanredni, ove godine. Srbija je od uvođenja višepartijskog sistema i inače imala više vanrednih nego redovnih parlamentarnih izbora, pa neće biti nikakvo čudo da ih imamo ove godine. Imajući sve to u vidu, tema bojkota zahteva detaljniju analizu.

CILJ SU IZBORNI USLOVI

Pre svega, podsetimo se: polovinom decembra, najveći deo opozicije potpisao je u Beogradu dokument o zajedničkim uslovima za sprovođenje slobodnih i poštenih izbora. Dokument su potpisali predstavnici Saveza za Srbiju, Demokratske stranke Srbije, Socijaldemokrat-



ZA SLOBODNE I POŠTENE IZBORE: Potpisivanje zajedničkog dokumenta opozicije

ske stranke, Nove stranke, Demokratske zajednice vojvođanskih Mađara, pokreta Dosta je bilo, Pokreta centra, Građanske platforme i Inicijative Ne davimo Beograd. Da je borba za fer izborne uslove nešto što treba da prethodi konačnoj odluci o bojkotu, jasno je kao dan. Međutim, šta to tačno znači?

“Bojkot izbora ima smisla ako se zna šta se radi sutradan, pet dana nakon bojkotovanih izbora, mesec dana, godinu dana, četiri godine”, kaže za “Vreme” lider Nove stranke Zoran Živković: “To treba dobro osmisлити. Bojkot sam po sebi ne donosi ništa. Ako je bojkot korak ka nekoj drugoj aktivnosti, ka nekom drugom načinu borbe, onda ima smisla.”

Živković kaže da Nova stranka nije odlučila da učestvuje na sledećim izborima, ali sigurno još uvek nije odlučila ni da ih bojkotuje: “Naša odluka je da se dosledno, svakog dana, do dana konačne odluke, borimo za izborne uslove, i to preporučujem svim kolegama, bilo da su u opoziciji, u nevladinom sektoru ili da su grupe građana. Ako bismo sada doneli odluku o bojkotu, to bi, svesno ili nesvesno, bio poklon Aleksandru Vučiću.”

Sličnog je stava i Konstantin Samofalov iz Socijaldemokratske stranke. On kaže da pod ovakvim uslovima apsolutno ne treba učestvovati na izborima jer bi opozicija tim potezom “samo dala legitimitet Vučićevoj autokratiji”: “On danas

u svojim rukama koncentriše vlasništvo nad celokupnim medijskim prostorom u Srbiji, i u takvim okolnostima ne postoje ni minimalni uslovi za fer izbornu borbu”, kaže Samofalov. Međutim, i on naglašava da je borba za izborne uslove prioritarnija od odluke o bojkotu: “Svakako da će se ta tema nametati kada budemo znali da li će i kada biti vanrednih izbora. Do tada ćemo nastaviti da insistiramo na uslovima koje smo definisali potpisima svih stranaka na zajedničkom dokumentu.”

Nikola Jovanović iz Naše stranke, članice Saveza za Srbiju, naglašava da opozicija zapravo i ne želi bojkot već primarno fer i poštene izbore: “Mi se izbora ne bojimo; ukoliko režim sada obezbedi

minimum fer i poštenih izbornih uslova, izbori se mogu održati i na jesen ove godine, recimo u oktobru.”

Međutim, makar sudeći po izjavama sagovornika “Vremena”, kada je o bojkotu reč, mnogo su odlučniji predstavnici onih stranaka koje su u Savezu za Srbiju, nego ostalih koje su sa njima potpisale zajednički dokument. Borko Stefanović kaže da je nezamislivo da bilo ko iz opozicije izađe na “lakrdiju od Vučićevih izbora a da politički preživi”: “U samom Savezu nije bilo previše rasprave o tome jer izbori nisu raspisani, ali budite sigurni da niko od članova Saveza nije propustio da se veoma negativno izrazi o izlasku na izbore. Potpuno je lažna slika koju gura režim da neko u opoziciji ozbiljno razmišlja o izlasku na izbore pod ovim neuslovima”, kaže on i dodaje da će odluka o bojkotu u Savezu za Srbiju biti doneta isključivo konsenzusom.

Međutim, ima i drugačijih tonova. Poslanica Pokreta centra, koji je potpisnik zajedničkog dokumenta o fer izborima, Tatjana Macura, postavlja pitanje kakav bi rezultat doneo bojkot i koji su kriterijumi za utvrđivanje njegove uspešnosti: “Zakon ne propisuje koji je to dovoljan broj birača koji bi trebalo da bojkotuje izbore pa da se oni mogu smatrati nelegitimnim.” Macura kaže da ne smemo zanemariti ni to da jedan deo opozicije zapravo nije opozicija, već sarađuje sa vlašću: “Tu pre svih mislim na Srpsku radikalnu stranku, ali i na određene poslanike stranaka koje jesu suštinski opozicione, ali oni nastupaju solo. Oni bi svakako učestvovali na izborima i time im dali legitimitet. Ima i onih koji su sada vanparlamentarna opozicija, ali takođe bliska vlasti, tako da bi se i oni našli kao mogući izbor za parlament.” Samim tim, izbori bi bili legitimni, bez obzira, kako na izlaznost, tako i na strukturu opozicije u nekom budućem skupštinskom sastavu.

KAKO ZNATI DA LI JE USPELO

Upravo zbog činjenice da ne postoji zakonom propisan minimum izlaznosti koji bi izborima oduzeo legitimitet, kriterijum za eventualni uspeh ili neuspeh bojkota podložan je slobodnim tumačenjima. Sociolog Jovo Bakić vrlo je izričit u tome da ne postoji uspešan bojkot: “Nije mi poznat uspešan bojkot iz-

bora iako u potpunosti razumem motive za takav potez. Opozicija bi dodatno bila marginalizovana.”

Nikola Jovanović smatra da je bojkot uspeo ukoliko ga, pod jedan, SzS jedinstveno izglasa i ubedi svoje birače da je to pravi put pod ovakvim okolnostima i pod dva, da i druge relevantne antirežimske stranke isto odluče: “Mislim da se oko toga već stvara konsensus. Pod tri, ne bih da licitiram brojevima, ali bojkot je proizveo pun efekat ukoliko ne izađe 40 odsto i manje birača, naravno, po poštenom monitoringu.”

S druge strane, Konstantin Samofalov kaže da uspešan bojkot u ovom momentu znači “ogoliti do kraja autokratsku prirodu ove vlasti i delegitimizovati je”: “Važno je doći i do ljudi koji danas glasaju za SNS, bilo jer su ucenjeni, zastrašeni ili pod stalnom paljbom režimskih medija koji ih danonoćno obmanjuju. Ovo je maratonska trka, u kojoj se mora pokazati mnogo strpljenja. Jedan bojkot nije dovoljan, kao ni jedna serija protesta. Ovakvi režimi ne padaju od jednog udarca, tome smo svedočili rušeći Miloševića.”

Međutim, Zoran Živković, koji je dugo bio visoko pozicionirani funkcioner Demokratske stranke, i to u dva ključna momenta: kada je DS odlučio da bojkotuje parlamentarne izbore u septembru 1997. i kada je srušen Milošević, 2000. godine, o ova dva iskustva i poređenju sa današnjim vremenom kaže: “Bojkot DS-a 1997. bio je greška i mi smo to zaključili već u januaru 1998, dva meseca nakon izbora. Ali situacija za DS i stranke oko nje je u tom trenutku bila lakša jer smo u više od 20 gradova i opština u Srbiji imali vlast. To nas je održavalo, jer smo imali mogućnost da dospemo do nekih medija, da postoje neki načini i institucije kroz koje smo mogli da vodimo svoju politiku. Ali ipak smo dva meseca kasnije shvatili da smo pogrešili. Izbori 2000, na kojima jesmo ostvarili odličan rezultat, formalno jesu bili prvi sledeći nakon onih koje smo bojkotovali, ali između toga se dogodilo svašta: bombardovanje, dodatno nasilje, ubistvo Slavka Ćuruvije, Ivana Stambolića, pokušaji ubistva još nekih političara, hapšenja, privođenja... Tako da ne možemo da poredimo to i ovo vreme.”

Kada je reč o rušenju Miloševića, Živković je izričit u tome da je režim Slobod-



dana Miloševića srušen na izborima 24. septembra 2000, a ne Petog oktobra: “Milošević nije pao Petog oktobra, nego smo ga prvo pobedili na izborima, a Peti oktobar su bili dodatni radovi jer on nije hteo da shvati šta mu se desilo.” Iako ne isključuje mogućnost da Nova stranka bojkotuje neke naredne izbore, Živković smatra da je Milošević poražen pod mnogo gorim izbornim uslovima nego što je to danas slučaj.

ŠTA ĆE REĆI STRANCI

Potkrepljujući svoju tezu o apsolutnoj osuđenosti bojkota na neuspeh, Jovo Bakić ističe da je takav potez posebno problematičan “u svetlu relativne međunarodne podrške autoritarnom režimu”: “Treba samo obratiti pažnju na crnogorsku opoziciju u tom kontekstu.”

Ipak, Nikola Jovanović iz Naše stranke apsolutno je uveren u podršku međunarodne zajednice. “Bez obzira na podršku Vučiću u nekim konzervativnim evropskim krugovima, niko ne bi mogao da ostane slep na bojkot izbora, to je u razvijenom svetu jak signal. Podrška Vučiću bi oslabila i mnogi međunarodni političari bi počeli da ga ‘eleganтно’ izbegavaju i konačno uvažavaju srpsku opoziciju.”

S druge strane, Tatjana Macura se ne poziva na očekivanja i nade, već na konkretno iskustvo: “Nisam sigurna da bi u tom slučaju bilo ko iz međunarodne za-



Foto: Marija Janković

■ Zvuči paradoksalno da ljudi nezadovoljni opozicijom izlaze na opozicione proteste, ali bar po onome što vidimo na društvenim mrežama – to je činjenica

jednice ikako odreagovao, jer formalno, sve ima oblik legitimnih izbora. Istraživači javnog mnjenja smatraju da bi međunarodnih reakcija bilo kada bi izašlo manje od 3 miliona birača, ali mi smo imali do sada prilike da vidimo kako reaguju na malu izlaznost. Bilo je lokalnih izbora sa mizernom izlaznošću gde niko nije reagovao. Čak ni opozicija nije reagovala, pa što bi međunarodna zajednica. Posle parlamentarnih izbora 2016. kada je bilo pitanje da li će Dveri preći cenzus ili ne, bila sam na razgovoru sa misijom OEBS-a kao predstavnica DJB i oni su rekli: 'Sve mi razumemo, ali donesite nam dokaz, makar jedan fotokopirani zapisnik na kom postoji neregularnost i mi ćemo reagovati', ni tada bukvalno niko nije mogao da dostavi zapisnike. Moje mišljenje je da opozicija mora da traži način kako da unutar institucija pokuša da se izbori za reč."

IZBORI NA ULICI

Pored već etabliranih opozicionih struktura, pa i onih koji se nalaze u parlamentu, ne treba zanemariti ni one

snage koje nisu dospele u institucije na republičkom nivou, ali nesumnjivo imaju određeni stepen relevantnosti i uživaju poverenje dela opoziciono raspoloženih građana. Jedna od takvih je svakako Inicijativa Ne da(vi)mo Beograd, koja je u decembru potpisala zajednički dokument opozicije o borbi za fer i poštene izborne uslove. Radomir Lazović iz Ne da(vi)mo Beograd kaže da su izborni uslovi zaista daleko od fer, ali: "Jedina gora opcija od izlaska na ovakve izbore bio bi neuspeo bojkot."

Lazović u razgovoru za "Vreme" kaže da je izlaznost na nedavno održanim lokalnim izborima pokazala da opozicija za sada ne može uspešno da sprovede bojkot: "Pre izgleda kao da Savez za Srbiju, koji je selektivno pozvao na bojkot, nije imao nikoga u opštinama u kojima nisu izlazili, nego kao organizovana kampanja bojkota. Da bi bojkot uspeo, takođe je potrebno učešće u predizbornoj kampanji, animiranje građana, argumetovanje i jasno pozicioniranje svih opozicionih aktera. Za sada to nismo videli. Organiza-

cije širom Srbije, okupljanje oko Građanskog fronta nisu još donele odluku da li će izlaziti na izbore. A razloga za bojkot zaista ne nedostaje."

A kada je reč o organizacijama okupljenim u Građanski front, nesumnjivo najvidljiviji među njima jeste Lokalni front iz Kraljeva, koji je na lokalnim izborima u tom gradu napravio pravo malo čudo, uspevši da osvoji šest odborničkih mesta. Vladimir Marović iz Lokalnog fronta pre svega se osvrće na Vučićeve najave izbora. Po njegovom mišljenju, to nije ništa drugo nego nastavak Vučićeve politike: "To podrazumeva negiranje svih principa za eventualno demokratsko odmeravanje snaga, a u cilju još sumanutijeg učvršćivanja besprizornog samovlašća i kriminalizovanog političkog marketinga. Probu takvih izbora imali smo pre mesec dana u četiri opštine u Srbiji. Nakon svega, pristajati na takve izborne uslove znači samo da ste deo obmane, čija su žrtva građani."

Marović kaže da Lokalni front ne zani-ma bilo kakvo mešetarenje sa nosiocima vlasti i njihovom izbornom ponudom i da je to njihova poruka svim opozicionim snagama u zemlji, pa i strankama okupljenim u Savezu za Srbiju: "Ujedno, napomenuo bih da Lokalni front nema nikakve zahteve koje bi uputio vlastodršcima, jer ni na taj način ne nameravamo da legitimizujemo njihovu medijski preuveličanu moć."

Međutim, Marović u razgovoru za "Vreme" pominje da uz izlazak na izbore ili bojkot postoji još jedna alternativa: "Naš je stav da mora postojati nedvosmislena rešenost da oni moraju da odu, jer su nam ukrali sve institucije. Upravo iz tih razloga građani i jesu na ulici. Ako treba, svoje izbore ćemo napraviti najtransparentnije moguće – upravo na javnim okupljalištima. Nije isključeno da u njima učestvuje baš pet miliona ljudi." ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Ispravka

U intervjuu "Ličnost godine: Tatjana Lazarević" u prošlom broju "Vremena", potkrala se greška u delu teksta koji govori o pritiscima na redakciju portala Kossev.info. Umesto rečenice koja glasi: "Sedam dana posle pucanja, prvi put je bila uklonjena barikada koju su Srbi na mostu postavili 2011", treba da piše: "U tom periodu, godinu dana ranije, a kalendarski sedam dana posle pucanja, prvi put je bila uklonjena barikada koju su Srbi na mostu postavili 2011."

Greška je na vreme ispravljena u onlajn izdanju "Vremena".

Izvinjavamo se čitaocima.

Dnevnik sa magistrale

Koliko god mi trenutno imali medijsku pažnju, nas nekoliko iz Kraljeva neće promeniti ovu državu, ali ti ljudi koji u nas gledaju mogu da se organizuju i nešto promene, pa makar samo to da primitivcima stave do znanja da su u vrhu vlasti suvišni

Sve je počelo u četvrtak. Tada sam, gostujući u jutarnjem programu TV N1 izgovorio da ćemo na godišnjicu ubistva Olivera Ivanovića doći peške u Beograd da bismo ljudima u Beogradu i svima koji će tog dana šetati stavili do znanja da to što je nekome u Beogradu subotnja šetnja, za nekoga može biti pitanje života i smrti, da to nije pitanje opstanka na političkoj sceni, nego opstanka u životu. Spontani izraz lica voditeljke i mene je prenuo iz olakosti kojom smo do tada planirali poduhvat. Bodrili smo jedni druge da imamo desetak dana za uhodavanje, hodali 10 kilometara dnevno, Slavković je uvek izlazio usred planiranja govoreći da je sve super i da nema tu mnogo da se planira, da prihvata sve o čemu se dogovorimo. Verovatno podsvesno, odbijali smo da detaljno razgovaramo o planu. Jer, da smo to makar i jednom uradili – sigurno bismo odustali. Deca su znala da neću biti tu jer idem u Beograd, ali kad sam rekao da idemo peške, shvatio sam da sve moram da objasnim: zašto, kako, koja je svrha, zbog čega ljudi to rade, zašto ne postoji drugi način...

SUBOTA, 12. JANUAR

Sve sam strpao u nekoliko torbi, obuo se prema savetima "iskusnih" sa mreža. Čim sam krenuo, shvatio sam da leđa ne mogu da trpe tolike torbe. Izneo sam ih samo do ispred zgrade i već tražio pomoć. Sneg je vejao prethodna dva dana, napolju je bilo minus osam. Nisam znao kako će izgledati naš polazak, nisam stigao da obavestim medije, ali se informacija proširila preko Fejsbuka i Tvitera. Ispred kancelarije nas već čeka grupa novinara, ali i ljudi koji su došli da nas isprate. Baš među tim ljudima bili su oni koji su oduvek uz nas, naročito tokom izborne kampanje 2016. To me ohrabruje i vraća mi veru da ovo što radimo danas znači da i dalje zastupamo iste ljude i govorimo u njihovo ime. Nismo baš ni u cvetu mladosti, ekipa Lokalnog fronta u proseku ima oko 40 godina, nismo baš dečaci u kondiciji. Euforični smo, još uvek znam da ovo nije pravo kretanje, dokle god je oko nas mnogo ljudi. Smejemo se, prtimo снег, Slavković i Adžić se grudvaju... Znam da pravo kretanje počinje za 3-4 kilometra kad nas isprate do Ibarske magistrale. Onda ostajemo sami nas sedmorica, rešeni da predemo prvu etapu do Čačka: Vladan Slavković, Nikola Adžić, Duško Zdravković, Vladimir Marović, Željko Andrijanić, Bojan Brkić i ja. Krećemo nejasnim tempom, sve dok nam Slavković ne kaže da ako igde nameravano da stignemo, moramo da uhvatimo određeni tempo. Prelazimo šest kilometara u satu, lako nam je jer smo sveži i odmorni. Posle 10-12 kilometara prilično smo umorni, ali nam je entuzijazam nadoknadio fizičku nespремnost. Po-



Piše: **Predrag Vošinić**

Lokani front Kraljevo

sle tih desetak kilometara, shvatam da ćutimo dok hodamo. Mislim da je ovo prvi put da smo negde zajedno, a da svi ćutimo. Čujemo korake jedni drugih i ne progovaramo. Prvi put shvatam vid našeg protesta: ono lično što svako od nas treba da nadiđe zarad zajedničkog. Svakog od nas bole noge, hladno nam je, ali niko se ne žali da bismo svi izdržali. Počinju prvi pozivi, čujemo se sa rodbinom. Počinju da se javljaju ljudi koji žive u okolini, stižu za nekoliko minuta, donose slatinu, rakiju, hleb... Posle 19 kilometara pravimo prvu pauzu u Mrčajevcima. Nastavljamo dalje i ponovo počinjemo da pričamo, ali sada bodrimo jedni druge. Ubrzavamo tempo,

ekipa s Tvitera javlja da nas čekaju kod Preljine. Tada dobijamo i prvu policijsku pratnju. Auto sa rotacijama, iz Čačka, dobili su od kolega iz Kraljeva sve podatke, važno im je da budeмо bezbedni na magistrali jer pada mrak. Prate nas do Preljine. Međutim, ljudi ih primećuju, slikaju. Kasnije, gde god stajemo, gase rotaciju i neprimetni su, smeta im pažnja. Već smo prešli 32 kilometra i nastavljamo ka Gornjem Milanovcu. Ozbiljno grešimo, trebalo je da stanemo tu. U ostatku puta već zadobijamo povrede, naročito mi teži. Osećam žuljeve, upale tetiva, mišića, ali to se sve dešava tako brzo da ne shvatam šta mi se događa. Do malopre sam bio okej, a sad me odjednom sve boli. Vozimo se četiri kilometra do ulaza u Takovo. Hodamo do Milanovca. Dočekuje nas stotinak ljudi jer je bio protest, sličan beogradskom. Stižemo u smeštaj i delimo sumnje da li smo dovoljno pažnje posvetili tim ljudima, jer smo potpuno izbezumljeni prošli kroz masu.

NEDELJA, 13. JANUAR

Odmah ujutru dobijamo policijsku pratnju, kažu da je Rudnik zavejan, pa bi bilo dobro da nas isprate do izlaza iz grada jer je nemoguće proći peške. Autom prelazimo dva kilometra. Pridružuje nam se Saša Martić, koji je odlučio da jednu etapu pređe s nama jer je nedelja, neradni dan. Unosi novu energiju. Počinjemo malo da pričamo sa policijom, jedan od njih je sa Kosova. Kaže da zna on jako dobro gde se desilo i kako se desilo, pričamo s njima kao sa ljudima, a ne kao sa policijom. Ali vidim da sad baš ne žele da budu primećeni, jer nas prate u civilnom vozilu. Tog dana je ruta došla lakša, ali zbog povreda od juče i dalje je teško. Jutro je toplije nego prethodnog dana, ekipa se mentalno konsolidovala. Međutim, posle nekog vremena, opet ćutimo i svako se preispituje. U glavi mi je da li sam sebi dao preveliku ulogu, da li sam dostojan toga da govorim u ime više ljudi, šta su mi prioriteti, kome poklanjam vreme, da li sam više odgovarao na pozive ljudi sa interneta

LJUDI SU PROMENA:**Ibarski marš**

Foto: Lokalni front



ili na pozive ćerke. Slavković i ja se naizmenično uključujemo uživo na društvene mreže. Imamo potpuno različite pristupe, ali komplementarni smo. Jedan od nas govori emotivno i nadahnjujuće, a drugi ima organizovane misli. Nastavljam ka Ljigu. Zajedno sa ekipom iz Valjeva prilazimo Ljigu. Ljudi nam prilaze da se pozdrave i tu se prvi put čudimo zašto nam govore iz kojih su stranaka. Boje se da ćemo odbiti čaj od njih jer su u nekoj stranci.

Na recepciji hotela u Vrujcima sve je spremno za doček Srpske nove godine. Recepcionerka pita da li da nas "upiše za do-

ček". Kasnije nas lociraju i prijatno iznenađuju posetom Biljana Lukić i Ognjan Radivojević. Ognjan je otišao do apoteke i pitao za sve što bi moglo da nam treba za žuljeve. Pijemo kafu i razilazimo se, muzika je već tu, ustaje pevačica, skače i grli me. Svi u šoku. Kad ono, bivša žena brata moje žene, iz Čačka!

PONEDELJAK, 14. JANUAR

Vozimo se par stotina metara jer je put preuzak i da se mi-moidu dva vozila, a kamoli još i pešaci. Stižemo do neke kafanice, jedna tviterašica, ne znam da li je vlasnica ili tu radi, spremila nam je doručak. Prilaze nam ljudi, već ima i onih iz Beograda, prenose nam šta ima u medijima jer smo već malo izgubili korak sa dešavanjima, osim na Tviteru. Zovu me iz Brisela, Milana, Zagreba, ljudi koje nisam čuo godinama. Već nas sustižu medijske ekipe, počinje pompa. Kad god ostanemo sami, pitamo se kako da se ponašamo sad. Ne želimo da ljudi misle da smo zbog fizičkog napora koji smo uložili sada ovlašćeni da preuzmemo političko vođstvo nad nečim, niti mislimo da imamo tu sposobnost. Pridružuje nam se Miloš Đajić sa ekipom, sad nas je već desetak, drugačija je atmosfera. Stižemo u Lazarevac, dočekuje nas 30-40 ljudi, vode nas u kafanu, pijemo čaj. Ne možeš da budeš neprijatan prema domaćinima, ali već smo preumorni. Neko nam je tokom dana našao smeštaj i platio. Ostavili su nam i hranu u stanu i tu smo se već raskomotili. Adžić nas tera da obučemo pantalone, stižu gosti. Po njegovom osmehu shvatamo da je Biljana, naša drugarica, ne pada nam na pamet da se oblačimo, na izletima nas je viđala i razgolićenije. Ulaze još neke žene s njom, Tanja i Dunja. Spremam se da napišem tvit Jovani iz "Vremena": "Teraju me da jedem ugljene hidrate" i vidim je ispred sebe, zaprepašćen. Došle su pune entuzijazma i rekle: "Sad ćemo sve to da rešimo." Opremljene su kesama punim potrepštinama iz apoteke i znanjem ne sa Tvitera, nego od specijalista. "Medicinske sestre" odlaze, mi još jednom ponavljamo terapiju koju su nam prepisale, držimo obloge, malo me je ošamutio sedativ.

UTORAK, 15. JANUAR

Prvi put ustajem bez bolova, ali već počinje opterećenje medija koji bi po svaku cenu da naprave priču o nama, pokušavam da napišem tekst za "Vreme", pokušavam da nikog ne uvredim, a i da imam vremena za terapije. Neki žuljevi su sanirani, ali neki još krvare. Danas nam se pridružuje i Branimir Seničić i jedan momak iz Lazarevca. Današnji dan su baš obeležili mediji. Najsporije se krećemo dosada. Sutra stižemo u Beograd i samo ćemo se prepustiti ljudima koji organizuju čekanje na punktovima. A onda ćemo otići na protest i stati pred porodicu Olivera Ivanovića, nadamo se, neodbranog obraza.

Nemamo nameru da od sebe pravimo heroje, pokušavamo ljudima da simbolično stavimo do znanja da su oni promena. Koliko god mi trenutno imali medijsku pažnju, nas nekoliko iz Kraljeva neće promeniti ovu državu, ali ti ljudi koji u nas gledaju mogu da se organizuju i nešto promene, pa makar samo to da primitivcima stave do znanja da su u vrhu vlasti suvišni.

U OVOJ ZEMLJI NIŠT

Svoju karijeru na TV Prvoj Ivan Ivanović je završio u istom stilu kako ju je i započeo 2007, kad se ta televizija zvala Foks – burno, bučno i u centru pažnje. Došao je u “Keš taksiju”, a otišao uz “Veče sa Ivanom Ivanovićem”. U međuvremenu je bio i jedan od voditelja rijalitija “Survajvor”, voditelj i urednik Jutarnjeg programa na nekadašnjem B92 i urednik zabavnog programa na Prvoj. Njegova autorska tok-šou emisija “Veče sa Ivanom Ivanovićem” u svakom svom segmentu bila je na nivou velikih uzora na uglednim svetskim televizijama. Nekad čak i bolja. Ivanović je intervjuisao skoro svakog iz sveta srpskog šou-biznisa, kulture, sporta, od velikih svetskih zvezda Brajana Ferija i Stinga, preko Borisa Tadića i Aleksandra Vučića do Novaka Đokovića. Sluteći da promena vlasnika televizija Prva i O2 neće na dobro izaći, u svojoj pretposlednjoj emisiji je najavio da odlazi, a poslednja emisija nije emitovana jer se novi menadžment našao uvređen Ivanovićevim obraćanjem. Čovek za koga struka još uvek nije utvrdila da li je novinar, voditelj ili zabavljač, diplomirao je u svojim četrdesetim godinama na Pravnom fakultetu u Beogradu, prvi posao mu je bio naplata parkinga, a dugo pre televizijske karijere radio je na poslovima obezbeđenja.

“VREME”: Profesorka Anđelka iz Gimnazije “Sveti Sava” kaže da ste bili slab učenik, ali da ste stalno i svima govorili: “Videćete vi, jednog dana ja ću biti poznat.”

IVAN IVANOVIĆ: Anđa je moja profesorka hemije iz gimnazije. Divna žena. Imali smo specifičan odnos, ja sam nju imitirao, to je cela škola znala. Gotivili smo se. Uvek sam mislio da ću raditi nešto veliko, nisam baš tačno znao šta. Kad bih sad mogao da gledam svoje odrastanje, ništa, sem moje upornosti, nije ukazivalo da bi bilo šta u mom životu moglo da krene na dobro. Danas verujem da me je neka ruka dovela do televizije, potpuno sporednim putevima, i to nije bilo slučajno.



Kako mislite da ništa u vašoj mladosti nije moglo da krene na dobro?

Potičem iz radničke porodice, iz radničkog naselja, poznatog samo po znamenitim kriminalcima koje je dalo beogradskom podzemlju. Očigledno je da nisam imao kapaciteta da se bavim time. Uvek sam imao neke veće snove, ali dugo nisam mogao da prepoznam šta je to u čemu bih bio toliko dobar. Tek kad sam došao na televiziju, sve je eksplodiralo u meni, i prvi put u životu sam osetio da

sam tamo gde treba da budem. A to je neverovatan osećaj, kad čovek sebe pronade i ide srećan na posao. Mislim da mali broj ljudi to doživi. Ne bih ovo menjao ni za šta.

Zašto ste odabrali late night show, kako se zove format emisije koju ste vodili?

Zato što je to *crème de la crème* televizijskog šou-biznisa. Ako treba da igraš fudbal, a ne možeš da igraš u Zvezdi ili Partizanu, nema razloga da karijeru pro-

A NIJE KAKO TREBA

“Ovde je sistem tako napravljen da se mi plašimo države. Država je naš servis, mi plaćamo njih da rade. Aleksandar Vučić radi za nas, on je naš zaposleni. Da li se ijedan šef plaši svog zaposlenog? Zašto bi ga se plašio? Strah je kao i lepota – u očima posmatrača. To je tvoja odluka. Kad odlučiš ili kad si rođen tako da se ne plašiš, to je to. Evo, sad nemam posao, i šta ćemo sad”

Fotografije:
Marija Janković

vedeš u Maloj Moštanici. Ako na televiziji hoćeš da dotakneš sam vrh i pipneš zvezde, to možeš samo radeći *late night show*. To je tako u svih 56 zemalja u kojima postoji taj format i u svakoj je voditelj takve emisije jedna od najpoznatijih ličnosti. Temelje ovog posla postavio je Ed Saliven, ali je takav format postao poznat tek sa Džonijem Karsonom šezdesetih godina. Svi koji se time bavimo radimo na isti način: sve što je bitno za takvu emisiju jeste sadržaj, a ne forma. Ako

imaš loše šale ili loše goste ili ne umeš da radiš intervju, nema ti spasa. Imaš Lava Pajkića kao primer kako stvari mogu da skrenu sa tog puta. Komedija je težak posao, a komedija na televiziji u ovakvoj zemlji je pakao.

U takvim emisijama se podrazumeva i izvesna doza političke satire. Da li je tako bilo kod vas od početka?

Naravno. Nikad neću zaboraviti prvu epizodu, odnosno pilot-emisiju, kada sam rekao da je napolju – bio je januar – to-

liko hladno da je Mlađan Dinkić – tada ministar – stavio ruke u svoje džepove. U studiju muk. Publika u šoku, samo su se uzdasi čuli. Tada sam shvatio šta me čeka i da će tu biti svega i svačega. Međutim, do 2012. mene niko nije pozvao telefonom niti se požalio na bilo šta. Neka-ko, moje šale o političarima bile su normalna stvar.

Ko vas je prvi pozvao?

Direktor televizije, jer je i njega neko pre toga zvao. Ostaće zauvek tajna ko, ali direktor je dobio poziv u vezi sa emisijom u kojoj je gostovao Tomislav Nikolić, tada kandidat za predsednika. Boris Tadić je bio uoči prvog kruga predsedničkih izbora, a Nikolić uoči drugog. Ideja je bila da obojicu ravnopravno predstavimo i da narod odluči za koga će glasati. To sa Tomom je bio najveći incident do tada. Snimili smo emisiju i onda je bila frka da li će uopšte biti emitovana. Tada sam prvi put u životu stavio karijeru na kocku i rekao da ću da dam otkaz ukoliko se to ne emituje, jer ja dajem sve od sebe da se ne bojim bilo kakvim političkim bojama i da je nekorektno da me menadžment oboji. Odluka da se ta emisija emituje doneta je u osam uveče, a emitovanje je bilo u devet. Ali je emitovana. Godinu dana ranije smatrao sam, kao novinar, da je potpuno neprihvatljivo da jedan od lidera opozicije, Aleksandar Vučić, ne može da se pojavi ni na jednoj nacionalnoj frekvenciji. Pozvao sam ga u svoju emisiju i on je bio prvi političar koji je ušao u moj studio. Tada mi je direktor televizije rekao da ne misli da je to pametno i što bih ja to radio, odgovorio sam mu: “To tako mora. Ako hoćemo da budemo slobodni, ako mislimo da smo prava televizija, moramo da pružamo jednake šanse svima, i ko bude bolji neka pobedi. To nije naša briga.” Zašto danas ne postoji niko ko sme da dovede lidera opozicije, ko god to bio, na nacionalnu frekvenciju, da sedi sam u emisiji 48 minuta i kaže šta ima? Dakle, promenilo se sve. Mora da postoji određeni nivo ispod kojeg nijedan novinar ne bi smeo da ide.



Ko je od opozicionih političara gostovao u vašoj emisiji poslednjih šest godina?

Nije niko. Ukinuo sam gostovanje političara posle gostovanja Vuka Draškovića. Bio je sjajan intervju, odlična emisija sa 35 odsto šera, ali je REM sledećeg dana doneo zabranu gostovanja političara u zabavnim emisijama tokom izborne kampanje. Onda sam rešio da ta zabrana traje zauvek. Gostovalo je nekoliko ljudi koji su u opoziciji, ali tema nije bila politika. Bili su Siniša Kovačević i Dragoljub Mićunović, ali smo pričali samo o njihovim knjigama koje su bile aktuelne. Nekako sam shvatio da ako ne može da se radi kako treba, onda nećemo da radimo nikako. Ali, nisam mogao da odustanem od politike u uvodnom monologu jer ideja *late night showa* je da analizira ono što se dešavalo u toku tog dana, a u našem slučaju sve što se desilo u toku prethodne nedelje. Nisam nikada u emisiji imao ništa što nije bilo naslov u novinama ili na internetu. Takve emisije se bave prepakivanjem javnog mnjenja u proteklih sedam dana i davanjem humoristički uspešnog pristupa nekim ozbiljnim temama. To je, zapravo, ono što biste sa svojim ortacima u kafani rekli za stolom dok pijete treće, četvrto piće.

Kako se sadašnja vlast, odnosno predsednik Aleksandar Vučić, odnosi prema šalama na njihov račun?

Mislim da je ovo osveščivanje režima koliko su moćni i šta sve mogu. To je, prosto, njihova odluka da se medijima ozbiljno pozabave. Oni se od januara 2014. do danas ozbiljno bave medijima i sad imamo priliku da vidimo, malo je reći, pokolj u medijskom svetu. Svakom od nas bi, u najmanju ruku, trebalo da bude neprijatno čak i bez svoje krivice. Već dvanaest godina se bavim ovim poslom i jedini sam kao autor preživio promenu režima. Kesić je počeo pod Vučićem, ovo što danas radi nije radio za vreme Tadića. Ja jedini imam iskustvo sa oba režima, ali poslednje dve godine su postale stvarno nepodnošljive. Svaki put kad gledam neki intervju sa Vučićem, hoću da umrem od smeha. Imate jednu potpuno nenormalnu situaciju da novinar mora da bude oponent predsedniku. Novinar je instrument koji priču treba da predstavi narodu, a ne neko ko treba svoje lične stavove da sučeljava sa predsednikom. Radio sam i ja



■ “Svaki put kad gledam neki intervju sa Vučićem, hoću da umrem od smeha. Imate jednu potpuno nenormalnu situaciju da novinar mora da bude oponent predsedniku”

intervju sa njim 2015. i to je za mene bilo neverovatno iskustvo, kad sam mu uživo rekao da me cenzurišu i opisao mu kako to rade, na šta je on odgovorio: “Pa, što ne nađete neku televiziju gde će vas više ceniti?” Taj intervju nije bio u mojoj emisiji, to je bio njegov novogodišnji intervju, pošto on odluči i na kojoj televiziji će biti i ko će da vodi... Televizija je insistirala da ja to radim, pa sam pristao. Ispratili su me kao na streljanje, tako su me tužno gledali kad sam ulazio u studio. Vučiću sam rekao da je narod gladan, on je crtao neke razlomke na papiru, pričao o bruto društvenom proizvodu, onda me pitao koliko plaćam porez. Najzanimljivije je da se u isto vreme održavaju protesti “Novinari ne kleče”, a posle te emisije ni jedan jedini kolega, ni jedne novine, ni jedna televizija nisu rekli reč o tome da sam predsedniku saopštio da me cenzurišu i kako to rade. Ni reč. Ni UNS, ni NUNS. Tada sam shvatio da nam se ne piše ništa dobro i da ništa dobro nismo ni zaslužili zbog takvog ponašanja.

A možda vas kolege ne doživljavaju kao pravog novinara?

Znam da me ne doživljavaju, ali to mene uopšte ne interesuje. Celu svoju karijeru zalagao sam za istinu, slobodu i humanitarni rad. Ne mogu da nađem ništa loše u tome. S vremena na vreme sam umeo da pomenem neki polni organ u emisiji, ako je to toliki greh da ćemo da zanemarimo sve drugo što sam radio, onda u redu.

Da li ste se tokom intervjua sa Vučićem osećali kao da morate da se branite, što se redovno dešava kolegama na RTS-u kad razgovaraju sa predsednikom?

Ma, ja se njega uopšte nisam plašio, kao što ga se ne plašim ni danas. Ovde je sistem tako napravljen da se mi plašimo države. Država je naš servis, mi plaćamo njih da rade. Aleksandar Vučić radi za nas, on je naš zaposleni. Da li se ijedan šef plaši svog zaposlenog? Zašto bi ga se plašio? Strah je kao i lepota – u očima posmatrača. To je tvoja odluka. Kad odlučiš ili kad si rođen tako da se ne plašiš, to je to. Evo, sad nemam posao, i šta ćemo sad?

Kojim vrsti pritisaka ste bili izloženi dok ste radili na TV Prvoj?

Pre svega, pritisak kreće preko tabloida. Taj pritisak je mnogo gori od političkog. To je orkestrirana hajka za koju tačno znaš ko će da započne i kako će da izgleda. Ona uvek počinje u “Informeru” i uvek najnenormalnijim tekstovima o meni – da primam pare od hrvatske tajne službe i poustašujem Srbiju, da radim za tajkune, da kradem vespe po Beogradu, da sam narkoman, ološ, izdajnik. Lanac ide kad predsednik nešto kaže, to je odmah signal, kao Pavlovljev refleks, za tabloide da treba da napadnu, oni to sve već imaju uigrano. Tu niko nema nikakav dokaz, niko nema nijednu činjenicu jer niko nije opterećen tegovima morala. I sad ti bivaš izložen na stubu sra-

■ **“Da li mislite da je trebalo da posle godina poštenog rada ostavim svoje ime u jednoj ovakvoj transakciji u kojoj je prodana Prva? U kojoj je 200 miliona evra državnih para okrenuto u roku od dve nedelje pred svima nama. Druga stvar, da li mislite da ja treba da budem kolega sa Đukom, da radimo u istoj firmi”**

ma, na kraju se sve završava nekim bati- com od dva metra i 120 kila koji hoće da ti lomi ruke i noge, i onda ideš u odelje- nje za visokotehnološki kriminal. Imam toliko poseta tom odeljenju da očekujem da me neko uzme za kuma. Nije normal- no da deset puta godišnje idem tamo i to je svaki put izazvano izjavom predsedni- ka, ministra ili nekog ozbiljnog državni- ka. Još 2011. “Informer” je počeo o meni da piše najgore moguće budalaštine, i pa- metan čovek mora tada da reaguje. Mo- raš da se ogradiš od takvih ljudi i kažeš: “To nije naša profesija. Ovo je odmetnik, ima neke svoje interese, ovo nije novinar- stvo, ovo nisu novinari. Neću da budem kolega s tim ljudima.” A ne da smatraš da si heroj ako uspeš da objaviš istinu. To treba da bude normalno stanje stva- ri. Kad kažem da Beograd nema metro, sutra osvanem kao izdajnik. A Beograd nema metro. Prosto nema. Uvek se zavr- ši u tabloidima. Tabloidi su osnovni in- strument pritiska na bilo koga ko misli drugačije od ovog režima. Da me ne shva- tite pogrešno, ja nisam nikakva opozicija, nisam politički aktivan na bilo koji na- čin. Ja predstavljam slobodnomislećeg čoveka koji u ovom trenutku slobodno misli da u ovoj zemlji ništa nije kako tre- ba. Stvari nisu normalne i, da izvinite, niko nas ne jebe dva posto.

Da li vi glasate?

Glasam. Poslednjih nekoliko godina re- dovno glasam. Imao sam i ja svoj period apstinencije nakon Đinđićevog ubistva, a vratio sam se glasanju od 2013. Ali, mi- slim da mi i dalje možemo mnogo toga da promenimo. Verujem da među nama novinarima – evo, nazvaću sebe novina- rom – ima 80 posto normalnih ljudi ko- jima nije dobro kad posle svojih emisija i svojih intervju-a dođu kući i legnu u kre- vet. Nisu u redu sa sobom što su morali tako da rade. Pozivam ih da se zapitaju da li stvarno moraju. Da li stvarno zara-

đuju toliki novac koji ne mogu da zarade na drugom mestu pa da se osećaju bolje?

Na to će mnogi da vam odgovore da je vama lako jer ste zaradili veliki novac i imate komoditet da kažete da nećete da radite.

Evo na čemu se zasniva moj komodi- tet: na tome što mi obraz, stvarno, nema cenu. Sad ću da prodam svoj stan, pa ću od toga da živim. Ako je to dobar plan, onda sam ja car. Na kraju krajeva, ako ja mogu sa svojom platom da uradim ova- ko nešto, onda može i neko sa daleko ma- njom. Mnogo je lakše naći posao za ma- nje plaćene pozicije od ove na kojoj sam ja bio. Znam da više nikada neću naći po- sao za platu kakvu sam imao na Prvoj. I uopšte mi nije bitno. To je moja donja crta dostojanstva. Sve materijalno što si jednom napravio u životu možeš da iz- gubiš, pa da napraviš drugi, treći put, ali dostojanstvo gubiš samo jednom u živo- tu. Da li mislite da je trebalo da posle go- dina poštenog rada ostavim svoje ime u jednoj ovakvoj transakciji u kojoj je pro- data Prva? U kojoj je 200 miliona evra dr- žavnih para okrenuto u roku od dve ne- delje pred svima nama. Gde novi vlasnik nije imao revizora da proveri papire u Pr- voj. Pa polovni auto kad kupuješ odeš kod majstora da ga stavi na kompjuter da pro- veriš da li je sve u redu. Druga stvar, da li mislite da ja treba da budem kolega sa Đukom, da radimo u istoj firmi?

A doći će Đuka?

Đuka ne mora da dođe, on je u Koper- nikusu, a Kopernikus je u Prvoj. Evo još jedno pitanje: u novogodišnjoj čestitki na televiziji piše “Kopernikus grupa”, po kom osnovu kad je Srđan Milovanović kupio Prvu kao fizičko lice? Tu toliko sumnji- vih detalja ima da ja ne želim da moje ime bude deo toga. Pritom, njihovo skidanje poslednje epizode je pečat na sve ovo što sam rekao. To je ekstremno glup potez koji je u rekordno kratkom roku potvr-

dio apsolutno sve ono što sam ja rekao publici u svom obraćanju. Koje, naravno, nije viđeno, ali stoji na Jutjubu.

Ali, niste ste u toj epizodi previše ša- lili sa Vučićem.

Ta epizoda je skinuta zbog poslednjeg dela u kojem objašnjavam zašto odlazim. Ne zbog nečega što sam rekao o Prvoj, već zbog onoga što sam rekao o stanju u me- dijima u Srbiji. Da je na nacionalne fre- kvencije pao mrak. Kraj, to je vest. Javite svima, da se ne zanose. Sve što možeš da vidiš jesu samo prividi slobode. To su oz- biljne mašinerije, uredničke, direktorske, koje kontrolišu maltene svaku reč koja će se izgovoriti. I kad se izgovori nešto što ti deluje kao sloboda, to je planirano pušte- no. Da bi bio privid slobode. Ja sam bio urednik na toj televiziji, a kad sam pod- neo ostavku na tu funkciju, niko me nije zvao da pita zašto sam to uradio. Kada je Vučić odlučio da njegov intervju sa Bran- kicom ide petkom u devet, a meni niko nije javio, niti me ko pitao šta mislim o tome, nego sam sve saznao na Tviteru, ušao sam kod direktorke i rekao da Vu- čić može da uređuje i ostale dane. Ne mo- ram ja da se cimam bez razloga i dolazim na posao, dajte mu i “Jutarnji program” i “150 minuta” i sve ostalo, pa nek radi čovek kad voli. Za mene je bilo neprihvatljivo da kao urednik zabavnog programa na Tvi- teru saznam da je promenjena program- ska šema za koju ja odgovaram.

Da li ćete se priključiti protestu “Stop krvavim košuljama”?

Nisam pristalica toga da novinari tre- ba javno da podržavaju bilo koju politič- ku opciju. Mene nikada nećete videti ni na jednom protestu, ni na jednom politič- kom skupu. Ja zabavljam sve ljude u ovoj zemlji i sve što želim je da slobodno raz- mišljaju. Mislim da ovi ljudi i bilo koji u budućnosti moraju da žive u zemlji u ko- joj normalno mogu da se okupe i da pro- testuju protiv onoga što im ne odgovara u državi koju sami finansiraju i izdržava- ju. To je elementarna stvar u demokratiji.

Priča se da ćete svoju emisiju ubu- duće raditi za TOP kanal.

Ni sa jednom televizijom još nisam pregovarao. Za sada sa svojim timom pokrećem emisiju, prva epizoda će biti na Jutjubu 8. februara, a snimaćemo je u mojoj dnevnoj sobi. Bez gostiju.

¶ RADOŠLAV ČEBIĆ

Bacite ključ

Ministarstvo pravde je krajem decembra formiralo Radnu grupu za izmene Krivičnog zakonika, koja se nijednom nije sastala, ali to svakako nije sprečilo predsednika da nam do detalja opiše za koja krivična dela se povećavaju kazne i kako se menjaju procesni zakoni koji stoje na putu naše svetle borbe protiv kriminala, nasilja i korupcije. Time nam je zapravo poručeno da predsednik nije zainteresovan za poštovanje ustavnih garancija koje još uvek važe u Srbiji

Predsednik Republike Srbije Aleksandar Vučić u subotu nam je nakon sednice Saveta za nacionalnu bezbednost najavio novi, još odlučniji obračun sa kriminalom. Ovaj obračun ogleda se kroz drakonsko povećavanje i "minimalnih i maksimalnih kazni za krivična dela koja obuhvataju nasilničko ponašanje, od nasilja u porodici do ubistava, kao i doživotnu kaznu zatvora za najteža krivična dela, poput nasilja u porodici, silovanja, pedofilije, ubistva dece". Uz to, predsednik je najavio da se prihvata inicijativa Fondacije "Tijana Jurić" koja je u saradnji sa Blic fondacijom uspela da prikupi 158.460 potpisa podrške punoletnih građana Srbije za uvođenje doživotne kazne zatvora "za najteže oblike teških krivičnih dela, koja su za posledicu imala smrtni ishod deteta, maloletnika ili bremenite žene" bez mogućnosti uslovnog otpusta.

KAKO SE NIKO RANIJE NIJE SETIO

Čitav ovaj paket oštrog obračuna sa kriminalom i nasilnicima svodi se na ideju da se kroz povećanje zaprečenih kazni potencijalni učinioci odvrate od vršenja krivičnih dela. Da bi se ovaj obračun sproveo u delo, najavljene su i promene u krivičnom postupku, ukidanje garancije prava na pravično suđenje i vremensko ograničavanje trajanja krivičnog postupka na jednu godinu. Uz poslovično zamagljivanje činjenica i njihovu slobodnu interpretaciju kakva ne priliči jednom vršnom pravniku, predsednik Vučić iznosio je i određene statistike koje nisu lako proverljive, a za koje deo stručne javnosti smatra da nisu tačne. U svakom slučaju, predsednikova poruka je jasna – pooštavanjem zaprečenih kazni za određena krivična dela smanjiće se kriminal u Srbiji. Prosto je neverovatno da se niko toga ranije nije setio!

Predsednik je sasvim dobro predvideo da će nakon njegove najave krenuti oštri napadi i da će se zajedno dići kriminalci i stručnjaci za ljudska prava, da će ići po ambasadama i soliti mu pamet o ljudskim pravima.



Piše: **Danilo Čurčić**

Programski koordinator
A11, inicijative za ekonomsku i socijalna prava
Foto: Medija centar

Time nam je zapravo poručeno da predsednik nije zainteresovan za poštovanje ustavnih garancija koje još uvek važe u Srbiji. Podsetimo se, prema čl. 1 Ustava, Republika Srbija zasnovana je na vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, *ljudskim i manjinskim pravima i slobodama* i pripadnosti evropskim principima i vrednostima. Predsednik nema nikakva ovlašćenja u pogledu predlaganja zakona, već je to prema čl. 123 Ustava posao Vlade, koja se nekako opet pokazala kao servis za sprovođenje predsednikovih zamisli. Ministarstvo pravde ovog predsednikovog servisa krajem decembra formiralo je Radnu grupu za izmene Krivičnog zakonika, koja se nijednom nije sastala, ali to svakako nije sprečilo predsednika da nam u subotu do detalja opiše za koja krivična dela se povećavaju kazne i kako se menjaju procesni zakoni koji stoje na putu naše svetle borbe protiv kriminala, nasilja i korupcije.

Iako predsednik nije preterano zainteresovan za primedbe branilaca ljudskih prava, red je da ga poslušamo i počnemo da mu solimo pamet o ljudskim pravima pre nego što zajedno sa kriminalcima krenemo u obilazak ambasada u Beogradu.

JEDNOSTAVNE STVARI

Fondacija "Tijana Jurić" otpočela je prikupljanje podrške za uvođenje doživotne kazne zatvora "za najteže oblike teških krivičnih dela, koja su za posledicu imala smrtni ishod deteta, maloletnika ili bremenite žene", smatrajući da će se time sprečiti da se gnusan zločin čija je žrtva Tijana Jurić nikada više ne ponovi. Suštinski, ideja je da se iza onih koji su pravosnažno osuđeni za krivična dela koja su za posledicu imala smrt trudne žene, deteta ili maloletnika posle njihovog zaključavanja u zatvorima – baci ključ.

Kada se baci ključ, osuđeni za ova krivična dela ostaće u prenatrpanim zatvorima u kojima su uslovi sve češće bliži standardima nečovečnog i ponižavajućeg postupanja, a sve ređe onima koji bi trebalo da vladaju u zatvorima države koja

pretenduje da bude demokratska i moderna u svakom pogledu. O stanju u zatvorima iznete su brojne preporuke Komiteta za prevenciju torture Saveta Evrope, ali, ionako su to samo ljudska prava, a za njih nas nije briga.

Iako ne manjka saosećanja za Tijanine roditelje i razumevanja za njihove motive, činjenica je da je Fondacija "Tijana Jurić" svojom inicijativom u ruke uzela pitanje kojim bi trebalo da se bave pravosuđe i struka, a ne porodice žrtava krivičnih dela i opšta javnost. Ukoliko se najava predsednika Vučića sprovede u delo – a u njegovu reč ne smemo sumnjati – time će se Srbija vratiti u fazu predmodernih društava u kojima se kazne u krivičnom pravu sprovode i uvode u skladu sa popularnim mišljenjem ili osećanjima porodica žrtava krivičnih dela, a ne onime što stručnjaci koji se bave kriminalitetom, penologijom i drugim srodnim disciplinama imaju da kažu o karakteru, svrsi i efektima kažnjavanja. Problem o kome Fondacija verovatno nije mislila, a predsednika nije briga jeste u tome što je ova inicijativa u direktnoj suprotnosti sa praksom Evropskog suda za ljudska prava. Presudom u predmetu *Vinter i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ovaj Sud utvrdio je da nemogućnost uslovnog otpusta u slučaju kada je krivičnim zakonodavstvom predviđena kazna doživotnog zatvora dovodi do povrede čl. 3 Konvencije kojim se zabranjuje mučenje ili nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Dakle – predvidite li doživotni zatvor bez mogućnosti uslovnog otpusta, u pravni poredak uvodite normu koja je u direktnoj suprotnosti sa odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima. Stvari su toliko jednostavne!

Pošto je bilo kakva debata o pitanju uvođenja doživotne kazne zatvora izostala do trenutka kada nam se predsednik obratio sa najavom odlučnog obračuna sa kriminalom, ministrima nije preostalo ništa drugo nego da oberučke prihvate inicijativu pretočenu u predsednikov predlog. Prihvatanjem inicijative koja nije utemeljena na ljudskim pravima na kojima se Srbija zasniva, još jednom se pokazalo da isti mehanizam tako dobro radi na svim meridijanima – od našeg velikog prijatelja Orbana, do Brazila i čvrste ruke Žaira Bolsonaro koji će rešiti problem kriminala i korupcije, predsednik Vučić upisuje još jedan plus u kolonu za populizam.

Kako drugačije osim populizmom objasniti činjenicu da oktroisane najave izmena Krivičnog zakonika nisu utemeljene ni na mišljenjima struke, ni na evropskim standardima kojima se predsednik razbacuje u svom subotnjem obraćanju naciji, niti na bilo kakvim analizama efekata četrdesetogodišnje kazne zatvora koja postoji u Srbiji? One služe isključivo tome da se još jednom pokaže kako su deca naše najveće blago, kako štitimo porodicu i istovremeno se čvrstom rukom obračunavamo sa kriminalom.

OBESMIŠLJAVANJE SVEGA

Da su deca naše najveće blago, predsednik Republike Srbije (dok je bio predsednik Vlade, jer sad nije nadležan za to) mogao je pokazati i drugačije. Nevolja je u tome što bi onda morao da poštuje ljudska prava i presudu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Zorica Jovanović protiv Srbije*. U ovom predmetu, Evropski sud za ljudska prava utvrdio je povredu prava na poštovanje privatnog i porodičnog života iz čl. 8 Konvencije u slučaju koji se ticao jedne nestale bebe u porodilištu u jednom gradu u Srbiji. Presudom je utvrđena povreda Konvencije i naloženo Srbiji da u roku od godine od dana kada presuda postane pravno-snažna, uspostavi "mehanizam sa ciljem obezbeđenja pojedinačnog obeštećenja svim roditeljima u situaciji kao što je ili koja je dovoljno slična situaciji podnositeljke predstavke". Godina od dana pravno-snažnosti presude odavno je prošla, a Srbija na sve načine pokušava da obesmisli ovu obavezu i uporno ne sprovodi presudu Evropskog suda za ljudska prava. U međuvremenu, sve je manje šanse da se utvrdi sudbina dece za koju se sumnja da su nestala u porodilištima u Republici Srbiji. Međutim, predsednik je pronašao drugi način da pokaže odnos države prema svom najvećem blagu – prihvatanjem inicijative koja je u svojoj srži u suprotnosti sa obavezama iz Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Osim zbog još jednog izlaženja predsednika iz svojih ustavnih ovlašćenja, novog napada na ono malo autoriteta pravosuđa koji je ostao posle svih reformi i mešanja u rad sudske grane vlasti i najave uvođenja sankcija koje su u potpunoj suprotnosti sa ljudskim pravima, ima još razloga za zabrinutost. Udruženje "Srbija protiv smrtne kazne i svih nečovečnih i ponižavajućih kazni" na svom sajtu navodi da je i prošle godine nastavljen trend porasta podrške uvođenju smrtne kazne u Srbiji. Preciznije, ovaj procenat sada iznosi 56 odsto ispitanika, naspram 54 odsto koliko ih je bilo u 2017. godini. Prostom logikom, kada se mere koje je predsednik u subotu najavio pokažu kao neadekvatne, ne bi nas moglo začuditi ni to da neka nova fondacija pokrene inicijativu kojom bi se skupila podrška građana za uvođenje smrtne kazne u Srbiji. Ukoliko bi i ovakva ideja naišla na sveopšte simpatije (ne)nadležnih, to bi, dalje, "samo" značilo da Srbija prestane da bude članica Saveta Evrope, povuče ratifikaciju Drugog protokola uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, i eto – očas posla smo pozitivno odgovorili na još jednu inicijativu građana.

A prihvatanje različitih inicijativa građana pokazuje sveopšti demokratski potencijal društva u kom živimo, zar ne?

Preživeti seksualno

“Seksualno nasilje je u temelju patrijarhata, ono obelodanjuje patrijarhalnu moć na vrlo konkretan i specifičan način”, smatra Liz Keli, profesorka Londonskog Metropoliten univerziteta, jedna od retkih u Ujedinjenom Kraljevstvu koja je ceo svoj akademski rad posvetila seksualnom nasilju

Feministička aktivistkinja od 1973. godine, predavačica i profesorka već 27 godina, Liz Keli za sebe kaže da je imala potrebu i žudnju da odgovori na pitanja na koja u literaturi nije mogla da nađe odgovor, i zato je za temu doktorske disertacije odabrala seksualno nasilje: želela je da sazna kako se ono proteže kroz celokupne živote žena. Iz doktorske teze 1988. godine nastala je knjiga “Preživjeti seksualno nasilje” (prevedena u Zagrebu 2008), koja spada u klasike razumevanja ženskog iskustva ove forme nasilja. Kako sama ističe, najznačajniji uvid koji ova knjiga pruža jeste objašnjenje *kontinuum seksualnog nasilja*, sintagme koju je ona uvela kako bi pojasnila društveni sistem koji proizvodi neprekidne oblike seksualnog nasilja koje žene moraju da prežive ili izbegnu i kako bi pojasnila vezu između prvih traumatskih iskustava iz detinjstva sa reakcijama žena na kasniju izloženost seksualnom nasilju.

Ponosna je na svoj doprinos u stvaranju Koalicije za zaustavljanje nasilja prema ženama – aktivističke koalicije ženskih organizacija koje pružaju podršku ženama sa iskustvima različitih formi muškog nasilja.

“VREME”: Seksualno nasilje danas – koje su dobre, a koje loše vesti tokom proteklih gotovo 50 godina kada ste počeli da se bavite ovim problemom?



LIZ KELI: Rekla bih da je seksualno nasilje sedamdesetih godina bilo gotovo značajnije od nasilja u porodici, bar u okviru rada grupa za oslobođenje žena. Takođe, daleko više feministkinja i nas iz lezbejskog pokreta bilo je uključeno u rad kriznih centara za žrtve silovanja. Na neki način, taj značaj smo izgubile. Ne razumem kako je do toga došlo, ali nasilje u porodici je postalo problem na kojem je prihvatljivije raditi. Lakše nam je bilo da sa državnim službama razgovaramo o nasilju u porodici, nego što smo ikada mogle o seksualnom nasilju. Zatim smo, osamdesetih, otkrile rasprostranjenost problema seksualnog zlostavljanja dece u Ujedinjenom Kraljevstvu, iako su Florens Raš i druge žene u SAD već govorile o njemu sedamdesetih. Smatram da seksualno nasilje stoji u temelju patrijarhata.

Ono obelodanjuje patrijarhalnu moć na vrlo konkretan i specifičan način i smatram da je zato manje prihvatljiv problem u okvirima javnih politika. Moja koleginića Linda Regan i ja smo dale obećanje jedna drugoj tokom devedesetih da ćemo raditi na problemu seksualnog nasilja dok god ga ne uspostavimo kao polje znanja, aktivizma, polje feminističke politike.

Jedna od prvih stvari na kojoj smo radile bilo je praćenje statistike u vezi sa brojem prijava silovanja policiji, brojem pokrenutih postupaka i brojem osuda, i to praćenje se nastavlja i danas. Bilo je veoma značajno za promenu načina razmišljanja u Ujedinjenom Kraljevstvu to što smo bile u mogućnosti da ukažemo javnosti da broj prijava tokom vremena uporno raste, dok broj pokrenutih postupaka i osuda ostaje nepromenjen. Ovi po-

nasilje



Fotografije: UNDP

daci su doprineli razotkrivanju neuspjeha krivično-pravnog sistema da se nosi sa problemom seksualnog nasilja. Mislim da se do danas ništa nije promenilo u ovom domenu.

Druga stvar koju je važno istaći je da je teško doći do sredstava za dokumentovanje specifičnih načina na koje feministkinje rade sa preživelim, da je to metodologija koja dolazi iz iskustva i koja je zasnovana na tezi da je ključno raditi na vraćanju moći i kontrole nekome od koga su oni oduzeti. To je zaista težak rad i čini mi se, globalno posmatrajući, da je premalo te vrste rada. Mi smo na ovaj način radile npr. u bolnicama, gde smo podučavale doktorke na koji način da vode forenzičke preglede. Razvile smo metodologiju po kojoj je za svaki korak pregleda doktorka govorila ženi šta želi da

uradi, a zatim je pitala za dozvolu da to uradi, kako bi žene imale kontrolu nad procesom. Nakon toga smo radile intervjue sa ženama koje su prošle kroz ovakve preglede i sve su nam govorile isto – da su bile tretirane kao ljudska bića, da su se osetile poštovano i da su osećale da se njihova tela poštuju. Dakle, ovo je praksa koja bolnicu ne košta ništa, sem dodatnih deset minuta, koliko je potrebno da se postave ta pitanja. Za mene, ovo je primer kako feministkinje mogu uticati na rad institucija na suptilan način, ali i kako je taj uticaj veoma značajan za preživjele. Umesto osećaja iskorišćenosti, te žene nakon pregleda imaju osećaj osnaženosti.

Shvatile smo da je izuzetno teško pronaći podršku i resurse za ovakav rad, da ne postoji zainteresovanost da se podrže prakse koje na ovaj način posmatraju svaki detalj i kroz koje se ljudi u institucijama uče poštovanju nečijih granica, posebno onih sa iskustvom seksualnog nasilja. Čini mi se da smo dosta pomaka napravile u Ujedinjenom Kraljevstvu. Imale smo velike podržavaoce među javnim tužiteljima, kao i policajce i inspektore koji su znali da istrage o seksualnom nasilju moraju da vode drugačije u odnosu na ono kako su navikli... Međutim, sada već osam godina imamo konzervativnu vladu koja sprovodi mere štednje, što znači da imamo sve manje novca za javne usluge. To me čini jako tužnom i čini mi se da idemo unazad. U manjem broju slučajeva se dižu optužnice, manji broj slučajeva se procesuiraju, ali i dalje – sve više žena prijavljuje seksualne napade. Ovo budi komplikovana osećanja u meni jer imam osećaj da smo bile deo onih koje su govorile ženama da se promene dešavaju, da će institucije biti odgovornije, tako da su one dobile nadu da prijavljuju zločine, a sve manje njih dostiže pravdu. To je teška protivrečnost za sve nas.

Istovremeno, imamo više kriznih centara za žrtve silovanja sada, oko šezdeset, nego što smo imali devedesetih. Ironično, to ima veze upravo sa Terezom Mej.

Ne znam zašto, ali ona razume seksualno nasilje i napravila je fond na osnovu koga je nastalo deset novih kriznih centara. Tako da postoji veoma čudna zagonetka, da seksualno nasilje privlači više pažnje i za to se izdvaja više novca sada kada je na vlasti Konzervativna partija, nego dok je bila Laburistička.

Kako vidite #MeToo pokret?

Mislim da je #MeToo fascinantna. Tarrana Burk i druge žene učinile su vidljivim činjenicu koju mi znamo odavno, da je seksualno uznemiravanje najrasprostranjeniji vid nasilja prema ženama. Javne politike nam uporno govore da je najrasprostranjenije nasilje u porodici, ali kada pogledate, mnoge žene uopšte ne žive sa muškarcima, dok svaka od nas koristi javni prostor, ulicu, ima svoje radno mesto. Možemo biti heteroseksualne ili lezbejke – seksualno uznemiravanje je nešto što se dešava svakoj od nas. Način na koji se dešava može se razlikovati, nasilnik može ciljano uznemiravati neku ženu zato što je lezbejka, zato što je crnkinja ili zato što je pokrila glavu... Načini su, dakle, drugačiji, ali to je realnost za sve žene.

Posebno je zanimljivo da se kroz #MeToo vraćamo na početke feminističkog pokreta za oslobođenje žena, na šezdesete i sedamdesete i na glasove žena koje su još tada počele da govore o teškim iskustvima. Vraćamo se na to da je ovo zaista iskustvo koje dele vrlo različite žene širom sveta. Mislim da upravo zbog toga #MeToo ima posebnu snagu. Ne slažem se sa tekstovima koji uporno postavljaju pitanja poput toga šta je sledeće, kuda idemo nakon ovoga, da li je #MeToo srušio patrijarhat, da li je išta promenio... Mislim da ovde nije reč o tome. Reč je o ženama koje se obraćaju jedne drugima putem interneta i reč je o trenucima ženske solidarnosti. To je dovoljno. Nema potrebe da bude bilo šta više od toga. Ovde se radi upravo o tim dve rečima – *Me Too* – "Ja takođe". Stalno postoje očekivanja od feministkinja da moraju da urade više od onoga što jesu. »

■ Čini mi se da smo dosta pomaka napravile u Ujedinjenom Kraljevstvu. Imale smo velike podržavaoce među javnim tužiteljima, kao i policajce i inspektore koji su znali da istrage o seksualnom nasilju moraju da vode drugačije u odnosu na ono kako su navikli...

Ja zaista verujem da je #MeToo dovoljan sam po sebi.

Definicija seksualnog nasilja koju ste zapisali pre tačno 30 godina još uvek je često korišćena u feminističkim krugovima: seksualno nasilje je svaki fizički, vizuelni, verbalni ili seksualni čin koji je iskusiła žena ili devojka, a koji je u tom momentu, ili kasnije, doživela kao pretnju ili napad, te koji kao posledicu ima njen bol ili osećaj poniženosti i/ili osećaj gubitka kontrole. Kako gledate na ovu definiciju danas? Da li biste nešto promenili?

Ne bih ništa promenila jer je ta definicija nastala iz stvarnih iskustava žena sa kojima sam razgovarala. Najčešće je bio kritikovan deo rečenice u kome kaŹem "u tom momentu, ili kasnije", ali ovo je vaŹno jer neke stvari ne moŹemo odmah da znamo. MoŹeš da znaš da se ne osećaš dobro, da se osećaš neprijatno, ali ne imenuješ nuŹno u tom trenutku taj osećaj kao osećaj doŹivljenog nasilja. Zato mi je bilo vaŹno da ostavim prostor kako bi stvari dobile značenje tokom vremena, nakon novih iskustava ili novih saznanja, nakon novih razmišljanja o sebi i svom telu. DrŹim se nje jer ona predstavlja temeljni izazov u odnosu na zakonske definicije i definicije koje ponekad moramo da koristimo u naučnim istraŹivanjima kako bismo došle do toga da iste stvari imaju isto značenje za različite ljude. Zapravo, stvari nemaju isto značenje za sve i nemaju isto značenje ni za istu osobu u različitom vremenskom periodu.

Koja je ključna razlika između vaše i zakonskih definicija seksualnog nasilja?

Definicije međunarodnih institucija, poput Svetske zdravstvene organizacije, kao i definicije u okviru nacionalnih zakonodavstava, jesu definicije "sa višeg nivoa", dok moja definicija proističe iz iskustava žena. One su vrlo različite. Prihvatam da je zakon takav da mora da

podvuče liniju kojom kaŹe "ovo nije prihvatljivo", a sve izvan toga ostaje kao "valjda prihvatljivo". Međutim, ja sam sociološkinja i znam da kontekst zaista čini razliku. Ukoliko si bila izloŹena prisilnoj udaji, ili si u nasilnoj vezi i svesna si da će te i ti i tvoja deca doŹivljavati brutalno nasilje narednih nedelju dana ukoliko ne pristaneš na seks te večeri, šta za tebe znači "pristanak"? U tim situacijama reći ćeš "da", ali to nije isto što i pristanak, to nije obostrano uŹivanje, što mislim da seks treba da bude.

Čak ni pojam pristanka ne uzima u potpunosti u obzir kontekst, on samo podrazumeva da nisi rekla "ne", ali ne uzima u obzir to da li si imala bilo kakav uŹitak, da li si poštovana u tom odnosu, da li tvoj partner prepoznaje kada treba da se zaustavi... Ne uzima u obzir ništa od tih stvari. Mislim da u pogledu seksualnog nasilja imamo zaista nejasnu situaciju jer zakonske i druge definicije ne govore o tome kako bi seks trebalo da izgleda, odnosno kakav je to seks koji Źelim o i podstičemo.

Ipak, Konvencija Saveta Evrope kao najvaŹniji međunarodni dokument koji govori o sprečavanju i zaštiti od nasilja prema ženama propisuje, između ostalog, da nacionalna zakonodavstva definišu silovanje kroz pojam pristanka. Srbija je ratifikovala ovu Konvenciju 2013. godine i uvedeno je mnogo zakonskih izmena, pa ipak se čini da je najveći izazov promeniti definiciju krivičnog dela silovanje tako da odgovora pomenutim standardima Konvencije. Iako je Autonomni Źenski centar nedavno ponovo pokrenuo kampanju za izmenu Krivičnog zakonika, on još uvek silovanje definiše kroz upotrebu sile i pretnje...

To je jedan od razloga zašto seksualno nasilje nazivam temeljom patrijarhata. Definitivno mislim da zakoni treba da prepoznaju pojam pristanka i da je to daleko pozitivnije od definicije koja podrazu-

meva upotrebu sile i pretnje, što u praksi znači da Źena mora da dokaŹe da se branila kako bi dokazala silovanje. U pogledu zakona, pristanak na neki naćin navodi institucije da u centar razmišljanja postave samu Źenu i njene osećaje. Zakonska definicija u Ujedinjenom Kraljevstvu sadrŹi pojam slobodno datog pristanka, za koji smo se borile. Ipak, mi feministkinje uvek govorimo da nije dovoljno samo da nisi rekla "ne", već da bi trebalo da si rekla "entuzijastićno 'da'", odnosno da je jasno da je to odnos koji si Źelela u tom trenutku. Tako da zakoni jesu problematićni u tom smislu, ali zakoni će uvek biti problematićni. Mi feministkinje treba da ućimo javnost o razlici između "ne" znaći "ne" i "samo entuzijastićno 'da' znaći 'da'".

Pomenuli ste da je Ujedinjeno Kraljevstvo uvelo pojam pristanka u svoj zakonodavni okvir, a to se desilo pre gotovo dve decenije. Vi ste bili jedna od ekspertkinja u okviru radne grupe koja je radila na ovom zakonskom rešenju. Kakvo je bilo to iskustvo i šta danas mislite o tim rešenjima?

Da, reć je o Zakonu o seksualnim prestupima (*Sexual Offences Act*) iz 2003. godine i to je, čini mi se, prvi put da je tako velika reforma zakona raćena kroz vrlo konsultativan proces. Ja sam, pored drugih ekspertkinja, bila ćlanica spoljašnje radne grupe koja je davala sve predloge i ideje. Nailazile smo na klasićne otpore i predrasude koje postoje o seksualnom nasilju, ali smo mnogo radile na tome da na sve imamo argumentovan odgovor koji istovremeno odrŹava naše vrednosti i koji je zasnovan na iskustvu rada sa onima koje i koji su preŹiveli seksualno nasilje. Jedna od meni najvaŹnijih stvari je ta da smo uspele da zadrŹimo silovanje roćnim zloćinom, u smislu toga ko je poćinitelj. Nismo nikada govorile da muškarci ne bivaju silovani, jer jasno je da se to dešava, ali jesmo govorile da je silovanje nešto što rade iskljućivo muškarci, nešto što se odvija upotrebom penisa. Tako



smo dobile zakon koji *silovanje* definiše kao penetraciju penisom, dok je penetracija drugim delovima tela ili predmetima nazvana *seksualni napad penetracijom* i jednako se kažnjava. Na nivou definicije bilo nam je važno da se zna da je silovanje čin muškog nasilja, iako nikada nismo sporile da seksualni napad penetracijom može da počini i ženska osoba. Ova definicija je sada pred izazovima, ali ona je nastala na osnovu našeg vrlo dubokog razmišljanja i argumentovanja. Argumenti korišćeni pri donošenju zakona nalaze se u dokumentu pod nazivom "Postavljanje granica" (*Setting the boundaries*), koji sadrži više od 300 stranica našeg promišljanja. I tada smo nailazile na otpore protiv uvođenja pojma pristanka, ali smo istrajale u tome jer je to bila temeljna vrednost oko koje smo se okupile. Zato uvek poručujem feministkinjama da ne odustaju od svojih načela i ne pristaju na kompromise čak i pre nego što bitka otpočne.

U Srbiji je samo tokom protekle godine bilo više od 40.000 prijava za nasilje u porodici, dok je tokom 2017. godine bilo samo 79 prijava silovanja i 39 osuda. Već ste pominjali da je prihvatljivije govoriti o nasilju u porodici, ali zašto se seksualno nasilje i dalje tako malo prijavljuje, ne samo u Srbiji, već globalno i zašto je toliki tabu?

Mislim da mnogo muškaraca ima seks

onda kada to poželi, onako kako to poželi i ne razmišljaju o tome da li je to u redu. Ali za žene, za preživele seksualno nasilje, ovo predstavlja najintimniji napad koji može da se desi. To je napad na telo, na unutrašnjost tela. Takođe mislim da još uvek živimo u kulturnom kontekstu gde je i dalje tabu da si seksualno aktivna žena, da si žena koja slavi svoju seksualnost, ili da, kao žena, uopšte imaš seksualne želje. Tokom osamdesetih prvi put smo otvorile to pitanje nedostatka diskursa o ženskoj seksualnoj želji, a taj diskurs i dalje ne postoji, osim u određenim delovima lezbejske kulture. Na taj način, sveprisutna heteroseksualnost je konstruisana oko muške seksualne želje, muškog seksualnog užitka, a žene često predstavljaju samo instrument dolaska do toga. Kao lezbejka, ne želim da moj seksualni život bude okupiran ovom kulturom ugnjetavanja od strane muškog roda.

Mislim da postoji nešto u vezi sa time da žene poznaju, vole i osećaju svoja tela na seksualni način što predstavlja temeljni izazov za heteropatrijarhat u kome živimo. Žene koje poznajem, a koje rade sa mladim devojkama, kroz tugu i očaj mi govore da i danas, 2018. godine, devojke i dalje osećaju seksualni užitak kada je to, u stvari, *njegov* užitak. Pre 40 godina smo ovo problematizovale i još uvek je tako.

Temeljno načelo patrijarhata jeste da seks nije u vezi sa ženskim užitkom. Drugim rečima, seksualno nasilje je nešto što je u direktnoj suprotnosti sa ženskim užitkom, pa hajde da razmišljamo o tome šta jeste ženski užitak i šta je užitak svake pojedinačne žene sa kojom imamo odnos jer, naravno, svaka od nas je drugačija, sviđaju nam se različite stvari. Mi ovde govorimo o slobodi, zar se ne slažete? O tome da žena bude slobodna od istorije svog iskustva i bude prisutna u svom telu u tom trenutku. To je pitanje slobode za sopstveno telo kako ono ne bi služilo užitku drugog. Razmišljam o svim tim besmislicama koje muškarci govore, poput pitanja "da li zaista moram da je pitam za svaku pojedinačnu stvar?", a onda razmišljam o svim ženama koje su preži-

vele seksualno nasilje i odgovor je uvek "da, moraš". To ne znači da svaki put pitanje treba da bude direktno, ali treba da je dodiruješ na određeni način i da ti je pažnja na njenoj telesnoj reakciji.

Dosta ste govorili o seksualnom obrazovanju. Iz vašeg iskustva, šta bi trebalo da bude u fokusu rada feministkinja kada je reč o seksualnom nasilju?

Mislim da bi feministkinje mogle da osmisle i izvedu fantastično seksualno obrazovanje. Problem je u tome što retko dobijamo prostor i mogućnosti da na tome radimo. Čak i tamo gde postoji seksualno obrazovanje, mladi ljudi kroz te programe dobijaju veoma posramljene nastavnice i nastavnike koji zapravo ne žele da razgovaraju o tome. Potrebni su nam ljudi koji mogu da se nose sa izazovima koji su sastavni deo rada sa mladima. Mislim da bi neke feministkinje mogle da osmisle zaista zanimljive kurikule koji se ne zasnivaju na krivici, već na seksualnom užitku žena. Mislim da tako nešto još uvek ne postoji u svetu, čak ni u Holandiji gde seksualno obrazovanje postoji već oko tri decenije. Oni su uspeli da smanje stopu trudnoća među tinejdžerkama, ali nisu uspeli da otvore temu seksualnog zadovoljstva žena. Mislim da bi značajan broj roditelja i većina religijskih organizacija mrzeli seksualno obrazovanje koje bismo mi stvorile, ali oni nisu moja referentna tačka. Toliko dugo traje potpuno odsustvo diskursa o ženskom seksualnom užitku, a ja bih volela da ono postane deo javnog znanja. Mi već sada uveliko javno govorimo o seksu, pa hajde da napravimo otvorene razgovore o tome šta žene smatraju da je "seksi". Već sada imamo istraživanja koja potvrđuju da žene uče da ih seksualno uzbuđuje pornografija, one uče da budu uzbuđene činovima sopstvene submisivnosti. To je nedopustivo. Mislim da odgovor na ovo nije tzv. feministička pornografija, već stvaranje drugačijeg modela susreta kao odgovora na pitanje šta je seksualni odnos.

SANJA PAVLOVIĆ,

Grupa "Novinarke protiv nasilja prema ženama"



Članak je objavljen u okviru projekta "Država i solidarnost – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog članka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj članka odgovornost je isključivo nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Evropske unije.

Svedok s druge strane scene

Umro je jedan od najznačajnijih srpskih novinara, urednika, publicista i gostiju kafane Madera



Foto: A. Anđić

Nazivali su ga Miloševićevim biografom, što ga je nerviralo. Pojednostavljena tumačenja koja su ga godinama pratila zbog objavljivanja četiri knjige o Slobodanu Miloševiću, publicista Slavoljub Đukić još jednom, možda upečatljivije nego ikad, opovrgao je najnovijim rukopisom – hronikom *Političko groblje*, delom koje obuhvata ključne događaje i aktere Titovog, Miloševićevog i postpetooktobarskog perioda.

Među devedeset ličnosti koje je Đukić u *Političkom groblju* portretisao na prepoznatljivo pitak način jesu najmoćnije i najuticajnije ličnosti druge polovine 20. i početka 21. veka, ali i neki zaboravljeni likovi, čiji neverovatan životni put najslikovitije govori o paradoksalnoj stvarnosti zemlje koje više nema (poput "druga Sejda Bajramovića" ili Petra Gračanina, "jedinog predsednika Republike Srbije, 1987–1989, za koga šira javnost gotovo da nije znala da je predsednik").

Obimno (630 stranica) delo intrigantnog naziva autoru je donelo Nagradu "Desimir Tošić" za najbolju knjigu iz oblasti publicistike. Čitaoci su, istovremeno, dobili dragocenu priliku da zavire s druge strane scene, tamo gde se vuku konci i donose presude, one koje ne utiču samo na sudbinu "optuženih" već i cele zemlje i svih njenih građana. I sve to kroz oči čoveka koga dugogodišnje praćenje političkih uzdizanja, padova, spletki, izdaja i ostalih manifestacija pohlepe, bolesnih ambicija i nepostojanja skrupula, nije odvelo u neproduktivnu mizantropiju i arogantni cinizam. Naprotiv:

"Najviše sam obuzet profesionalnim strahom da li sam verno prikazao sudbinu ljudi koji su se našli u središtu događaja. Ima stvari koje ne znamo, ili nismo upućeni u ono što se dešavalo oko nas. Vidimo ih u jednoj ili dve dimenzije, a izmakne nam treća, nepoznata dimenzija", kaže Đukić na kraju obimne hronike, napisane još 2000. godine, a potom

devet godina prepravljane, "što je gore od pisanja".

Upravo u takvom, samoispitujućem odnosu prema poslu i ljudima, mogao bi se kriti deo tajne Đukićeve profesionalne dugovečnosti. Deo zasluga svako pripada i njegovoj izrazitoj marljivosti i decenijama dugoj navici da svakodnevno "beleškari", čuvajući činjenice od zamki varljivog pamćenja.

A u proleće 1987. u pripremnim radovima za Osmu sednicu SKS-a saznao je da mu se u "Politici" sprema prevremeno penzionisanje.

Tek u 58. godini života, Đukić je teško primio odluku kojom je praktično proteran iz novinarstva – iako je ona bila samo radikalnija varijanta onoga što mu se već dešavalo u prethodnom periodu, kada su mu tekstovi najčešće odbijani.

Ipak, ubrzo se pokazalo da je odluka tadašnjeg glavnog urednika "Politike" Živorada Minovića, zapravo, predstavljala uslugu nepodobnom novinaru: oslobođen dnevnih obaveza, dobio je priliku da radi ono što sam želi. Tako je nastalo čak osam knjiga: dva biografska spisa o Dobrici Čosiću (*Čovek u svom vremenu* 1989. i *Lovljenje vetra* 2001), hronika pada političke garniture koja se razlikovala od dotadašnjih komunističkih (*Slom srpskih liberala* iz 1990), čak četiri knjige o Miloševiću i njegovom režimu (*Kako se dogodio vođa* 1991, *Između slave i anateme* 1994, *On, Ona i mi* 1997. i *Kraj srpske bajke* iz 1999) i pominjano i citirano *Političko groblje* 2009.

Sve Đukićeve knjige napisane su na pisačkoj mašini.

Ovo je izvod iz opširnog teksta objavljenog u "Vremenu" broj 999 u 2010. godini. Kompletan tekst može se pronaći na arhivi www.vreme.com



Deca i odrasli za primer

Crnilo je hrana za medije, a pozitivni primeri jednostavno ne dopiru do njih. Sećam se da je bilo potrebno barem pet godina da klinci iz Matematičke gimnazije postanu stalna tema



Svakodnevno čujemo floskulu o "odgovornosti medija" za promenu poremećenog sistema vrednosti u našem društvu. Čini mi se da postoji nerealna slika o omnipotenciji novinara, naročito kod manje obrazovane publike. Ipak, često su mediji jedina pretnja nepravdama i bahačenjima vlasti na onom najnižem nivou. Mediji će pomoći da se asfaltira krater-rupčaga koja stoji mesecima, da se ispravi neki problem socijalno ugroženih građana, ili da se birokratska greška sistema. Više od toga, plašim se, u Srbiji ne mogu.

Ipak, često se govori o snazi pozitivnih primera ili osudi negativnih, pa evo, koristim priliku da ispunim očekivanja čitalaca. Kroz nekoliko slučajeva, kao kod Danila Harmsa, pokazaćemo patafiziku našeg društva, a naravoučenje smislite sami.

U Americi je u žižu javnosti stigla naša zemljakinja Irena Ivić, rodom iz Prokuplja, koja već godinama živi i radi u SAD. Ova vas-pitačica je na lutriji dobila zeleni karton i danas vozi autobus u Milvokiju. Irena je na ulici videla jednogodišnju devojčicu kako polugola tumara ulicama. Zaustavila je autobus, kupila dete, zbrinula ga i pozvala pomoć. Njena kompanija ju je nagradila, a stotine redakcija je želelo da je vidi i čuje. Irena je preko noći postala zvezda, a zlobnici su počeli da prigovaraju, jer se, navodno, jedna prirodna reakcija toliko glorifikuje.

Svim ovim zlobnicima nema smisla odgovarati, ali pitanje o promociji pozitivnih primera ipak ima smisla. Iz iskustva znam da redakcije dobijaju na stotine informacija koje možete okarakterisati kao bedake. Crnilo je hrana za medije, a pozitivni primeri jednostavno ne dopiru do njih. Sećam se da je bilo potrebno barem pet godina da klinci iz Matematičke gimnazije postanu stalna tema. Do tada su nas o njihovim uspesima obavestavali isključivo rodbina i prijatelji. Naši novinari jednostavno nisu "setovani" za pozitivne primere, dok se u svetu oni upravo zato promovišu. U Americi je Irena postala vest dana, zbog pedagoških razloga i naravno njenog velikog srca.

Drugi primer stigao je iz Zemuna, gde su u jednoj školi klinci snimili video i okačili ga na Jutjub. U opisu videa se kaže da je to fake vršnjačko nasilje, pa se klinac koji leži na podu ili drugi koji preti da će ga ubiti stolicom – zezaju. Slično objašnjenje se čulo u domu za učenike u Kraljevu, gde je snimljen video u kom se stvarno malkaju, ali je žrtva rekla da je to "šala" koja je izmakla kontroli. Onda je počeo raspust i stvar se zaboravila. Bez obzira da li su se u Zemunu u školi zezali, ili stvarno tukli, snimljeni video je reklama za nasilje i promocija nasilnog ponašanja. To je takođe kažnjivo. Među klcima je nasilje kul, odnosno, možete postati jutjuber sa gomilom sabova ako se ko fol bijete. Ovaj "kao" pristup prepoznate i kod nedavno optuženog zamenika pred-

sednika opštine koji je sa 60 i kusur privatavao tinejdžerku da joj čestita, jer je super dekorisala salu. Kao, vatali se. Nema "kao".

Ta "kao logika" nije deci pala na pamet tek onako. Ovih dana je u Srbiji, koliko je meni poznato, zabeležen prvi slučaj da je političar sam protiv sebe podneo prijavu Tužilaštvu. U slučaju Rasim Ljajić protiv Rasima, građanin Ljajić je sam protiv sebe podneo prijavu jer ga Šešelji i radikali mesecima optužuju da je narko-bos. Šešelji je čak objavio i svoje (ko zna koje po redu) pisanije uvredljivog naslova, a država ništa ne čini da spreči blačenje Ljajića. Nebojša iz Beograda, aktuelni ministar policije, je istine radi objavio da MUP nema saznanja da je Rasim Ljajić upleten u trgovinu narkoticima, mada je to saopštenje zvučalo kao razblaženo i neubedljivo. U stilu – nema dokaza, al' nikad se ne zna šta može da bude... Rešenje je, kao, tuži ti Šešelja privatno, ali to je duuuugačak i izlokan put kojim se ne stiže nikud. U ovoj zoni nedorečenosti, u tom zarezu umesto tačke u saopštenju MUP-a, Vojislav Šešelji decenijama gradi svoj destruktivni javni diskurs. Sve dok se zvanično ne saopšti da je Rasim nevin, neće biti mira, a do tada će Šešelji i njegovi da zloupotrebljavaju poslanički imunitet. Sudski predmet Rasim protiv Rasima je tako, u stvari, Rasim protiv Šešelja.

A Šešelji je očigledno rodonačelnik žanra koji svoje sledbenike ima u celom političkom spektru. Željko Veselinović, sindikalista i član predsedništva Saveza za Srbiju, nedavno je "ponovio delo" rečeno advokatskim rečnikom. Posle vulgarnih uvreda na račun premijerke Ane Brnabić koje obuhvataju seksualnu orijentaciju, obdarene crnce i "prevaspitavanje", sada je na sličan način vređao Milenu Ivanović, nazvavši je "ženom đavolom". Iz do sada objavljenog očigledno se radi o osobi sa poremećenim odnosom prema ženama, ali i nekom ko čak i za srpske pojmove ima neverovatnu količinu verbalne agresije. Dan kasnije, nakon opšteg odijuma javnosti, on je najavio povlačenje iz predsedništva SZS, pa od tada suze ronim neprestane. Ono što me mnogo više brine od odlaska jednog prostaka sa političke scene, jeste izostanak hitne reakcije SZS. Ljudski je reći da smo se zeznuli, jer smo skapirali koliki je ortak kreten, to bi bila distinkcija u odnosu na aktuelnu političku garnituru. To vam je kao u SPC, kad se provali da je vladika pedofil – sam ode u penziju i svi čute.

A kako se to radi najbolje su svojim roditeljima pokazali mladi vaterpolisti Partizana i Beograda. Kada su se ambiciozni roditelji pošibali na tribinama, na meču bez rezultatskog značaja, utakmica je prekinuta. Sutradan su klinci završili utakmicu tako što su se u bazenu dodavali loptom i super zezali. Pobednik je odlučan bacanjem novčića. Sramota za roditelje, bravo za decu, pa se samo nadam da će biti mnogo bolji od nas, samo ako ih totalno ne pokvarimo!

Država i moda

“Naš glavni cilj je da modna industrija bude priznata u industrijskoj strategiji Srbije. Imam utisak da lutamo od toga šta Srbija zaista ima i uticaja sa strane. Svetska banka nam stalno nameće industrijske grane koje ona želi u našoj industrijskoj strategiji, i čini mi se da je to pogrešno”

Koliko moda oblikuje naš život a da toga nismo svesni, da li je modna industrija u Srbiji ostavljena po strani da se sama snalazi, koliki je potencijal domaćih dizajnera i brendova koji su priznatiji u svetu nego kod nas, da li imamo dovoljno obučениh modelara i krojačica ili bi svi hteli da budu dizajneri, da li su svetski modni brendovi postali ekološki i društveno osvešćeniji ili i dalje spaljuju gomile neprodane odeće, razgovarali smo sa Nenadom Radujevićem, direktorom modnog studija "Click" i osnivačem Beogradske nedelje mode (Belgrade Fashion Week – BFW).

“Beogradska nedelja mode osnovana je 1996. godine usred najvećih mogućih političkih, socijalnih i ekonomskih previranja u društvu”, podseća se naš sagovornik. “Prešli smo put od 22 godine, od organizovanja prvog Fashion Week-a, kada su se privatni domaći brendovi tek razvijali i kada su postojale samo dve radnje autorskog modnog dizajna do danas kada imamo nekoliko sjajnih domaćih brendova i kada u Beogradu postoji više od 50 prodavnica samostalnih modnih dizajnera i sve češće sarađujemo sa stranim partnerima. Sve vreme radili smo u otežanim uslovima i trudili se da napravimo dobru osnovu za razvoj i promociju mode kod nas. Mnogi mi govore da je upravo to naš najveći uspeh, to što smo opstali tolike godine. Delujemo u različitim pravcima, ali kad podvučeš crtu, treba videti šta je racionalno i održivo. Čini me zadovoljnim kad vidim da svake godine postizemo sve bolje rezultate.”

“VREME”: Da li su naši modni dizajneri priznati van granica Srbije?

NENAD RADUJEVIĆ: Poslednjih godina insistiramo na otvaranju internaci-

onalnih tržišta za naše dizajnere i otvaramo vrata Srbije stranim partnerima i ekspertima iz sveta mode kako bismo ih upoznali sa našom tradicijom i kvalitetom i objasnili im zašto je Beograd modni centar regiona. Upoznajemo ih sa našim kulturnim nasleđem i bogatim sadržajem Etnografskog muzeja, kako bi više vrednovali rad i kreativnost srpskih dizajnera koji sve češće u polazištu svojih kolekcija imaju elemente našeg kulturnog nasleđa. Sve češće se objavljuju tekstovi u stranoj štampi sa dobrim prizvukom o beogradskoj modnoj sceni. Prošle godine izašao je tekst u kome je Beograd predstavljen kao jedna od novih, zanimljivih destinacija mode i to uz gradove kao što su Tokio, Stockholm, Lisabon, Šangaj... Svake sezone na London Fashion Week-u raspisuju se konkursi za savremene modne dizajnere u okviru projekta “Once to Watch”, da bi od 300 prijavljenih odabrali četiri dizajnera iz celog sveta na koje treba obratiti pažnju tokom sledećih modnih sezona. Srbija je jedna od najuspešnijih zemalja poslednjih godina jer je 4-5 naših dizajnera odabrano na tom konkursu u poslednjih pet godina. To je sjajan rezultat jer nije lako doći do te pozicije – najpre da budeš viđen i da neko uoči tvoj kvalitet, da razume odakle dolaziš i šta predstavljaš i da to može da bude deo svetskog trenda ili sezone.

Često se čuje da autorska moda nije nosiva i da je preskupa. Da li je to tačno?

To nije tipična komercijalna moda, ali nije tačno da nije nosiva, naprotiv. Samostalni srpski dizajneri na domaćem tržištu ne mogu adekvatno da naplate svoj kreativan rad i ideju, jer je ono malo za takve autore i njima je potreba da šire tržišta na kojima se pojavljuju kako bi pro-

movisali svoje ideje i modu kod brojnije modne publike. U tom kontekstu, pokrenuli smo BFW Choice – Pop Up store, koji predstavlja novi koncept prodaje modela autorskih modnih dizajnera gde popularišemo ideju o adekvatnom konzumiranju dizajnerske mode. Autentičnost srpskih dizajnera je u različitosti, budući da mi nismo u centru modnih zbivanja i ne pratimo toliko surovo nametnute modne trendove. Jer, koliko god da želite da se bavite autorskom modom u Parizu, vi ste bombardovani i ne možete da izađete iz trendovskih okvira. Naši dizajneri, bilo to dobro ili loše, imaju prostora da modu i trend vide drugačije i to se primećuje. Naši dizajneri sve češće uzimaju kulturno nasleđe Srbije kao inspiraciju, ne samo kao etno-modu, već inspirisani istom za vrlo moderne kolekcije. Žan-Pol Gotje je, boraveći u našem Etnografskom muzeju, rekao da je to jedan od najzanimljivijih muzeja koje je video u kontekstu tradicije i različitih modnih tehnika. To često ponavljam da bi ljudi shvatili koliko veliko bogatstvo imamo koje može da se češće koristi u savremenom modnom izrazu, a mladi nisu svesni toga.

Moda se vrlo brzo menja, kako sve to utiče na kreativnost koju ističeš kao glavni kvalitet modnog biznisa?

U svetu mode se sve ubrzalo, ne samo zbog novih tehnologija već zbog samog karaktera modnog biznisa kao takvog. Sad postoji mnoštvo sezona – predsezona, preview kolekcija, capsule i cruise kolekcije, zatim visoka moda, često se posebno rade i dečije i muške kolekcije... Ako ste neka ozbiljna kompanija, morate da izbacite najmanje petnaestak kolekcija tokom godine i to prevazilazi ozbiljan kreativan rad. Takva mašinerija i konzumerizam ubijaju umetnički izraz. Zato se



Fotografije: Marija Janković



■ **Mi angažujemo radnika da radi za stranog investitora, a dodata vrednost tog proizvoda odlazi u inostranstvo. Zar nije bolje da uložimo u radnika koji će raditi za naš brend, a dodatna vrednost njegovog rada da ostane u zemlji? To je veoma jednostavna računica**

u modi sve češće pojavljuje termin *slow fashion*, nešto što naznačava poseban kvalitet, modu koja nije industrijski nametnuta, modu u kojoj se često imenom i prezimenom pominju i krojačice koje su radile neku haljinu. Zato veoma cenim naše dizajnere koji vrlo vode računa o svom modnom procesu i koji, bez obzira na sve poteškoće, ima sve etičke aspekte jednog kvalitetnog malog biznisa.

Ne možemo da ne spomenemo fabrike u Bangladešu, gde ljudski život vredi manje od jedne košulje, i spaljivanje neprodate odeće, po čemu je bio najozloglašeniji engleski brend Burberry. Da li je zapravo cela modna industrija postala nehumana i ozloglašena?

Velike kompanije insistiraju na količinama i povoljnoj ceni, i to prestaje da bude normalno. Deca iz siromašnih zemalja šiju odeću za velike brendove po 16 sati dnevno za desetak dolara mesečno. Gde je tu logika humanog rada ako je svima postalo normalno da kupuju modele za par evra sa sve transportom i dobrom zaradom trgovaca? Došlo je do modnog bunta i zbog nenormalne ubrzanosti proizvodnje, ali i zbog zloupotrebe odnosno kopiranja, pojedini modni kreatori ukinuli su prikazivanje kolekcija za sezonu unapred. Poenta je da, s obzirom na ogroman industrijski razvoj i dnevnu prisutnost garderobe u našim životima, moda gubi svoj status. Bez obzira na to što svaki komad odeće nije obavezno pro-

dukt umetničkog promišljanja, smatram da moda ne sme da izgubi umetnički status i pristup jer će time izgubiti svoje najvažnije svojstvo.

Čini se da država Srbija radije otvara strane fabrike odeće nego što podržava domaću proizvodnju. Zašto je to tako?

Ukoliko želimo da razvijemo našu modnu industriju, moramo podjednako da razmišljamo o potencijalima i kvalitetu domaćih brendova i fabrika i stranih kompanija koje su zainteresovane da rade na našem tržištu. Ne možemo da dođemo u situaciju da se Trikotaža Ivković, kao jedan od naših najuspešnijih brendova, godinama bori da privatizuje neku našu fabriku bez adekvatne pomoći i podsticaja u početku, dok je neki stranac za mnogo kraći vremenski period i mnogo povoljnije dobio tražene pogone. Obrt domaćih modnih kompanija okupljenih u klasteru modne i odevne industrije – FACTS je 70 miliona evra na godišnjem nivou, izvoz je više od 20 miliona evra, sa oko 3000 direktno zaposlenih i više od 5000 sa podizvođačima. Siva ekonomija je veliki balast za modnu industriju, i država bi trebalo da nađe rešenje da sve te male proizvodne pogone, ako mogu tako da ih nazovem, uvede u sistem. Drugi problem je jeftina kineska roba koja nekontrolisano ulazi na naše tržište u ogromnim količinama i niko ne može da im parira. Uspeh domaćih brendova u našem klasteru je tim veći, oni su

u sistemu, plaćaju porez u takvom okruženju i uspešno posluju, to mora da se ceni pri donošenju budućih razvojnih odluka.

Stalno zaboravljamo da su ljudi naš najvažniji resurs, nisu to ni zemljište ni ta hala koja se sagradi za par meseci, niti mašine koje se brzo nabave, ali i isto tako brzo zastare. Mi angažujemo radnika da radi za stranog investitora, a dodata vrednost tog proizvoda odlazi u inostranstvo. Zar nije bolje da uložimo u radnika koji će raditi za naš brend, a dodatna vrednost njegovog rada da ostane u zemlji? To je veoma jednostavna računica. Ako razvijamo investitorsku industriju, poput nemačkog proizvođača čarapa Falke koji je kompletnu proizvodnju preselio u Leskovac, moramo da znamo da je to proizvodnja za njihov izvoz. To ne može da se računa u naš izvoz, jer sva zarada od takvog izvoza odlazi iz zemlje. Jeste da su oni zaposlili ne znam koliko radnika i da plaćaju porez, ali glavna zarada odlazi odavde. Okej, mi nemamo konkurenciju u proizvodnji čarapa pa neka takva proizvodnja i bude kod nas, to je u redu. U staroj Jugoslaviji modne fabrike su šile garderobu za strane kompanije, ali su prvenstveno razvijale svoje brendove, znalo se za Jugoeksportovu ili Rudnikovu košulju, Ateks i Centrotekstil su znalački razvijali svoje kolekcije uz sjajne kreatorske timove. Kluz je paralelno radio za Boss, ali se znalo šta je Kluzovo odelo. I danas treba insistirati na tome. *Loan* poslovi su

u redu, ali zarada samo na šivenju je vrlo mala. Ali, kada bi taj isti pogon koristili i za proizvodnju sopstvenog brenda, zarada bi bila neuporedivo veća, i preko deset puta veća po proizvodu. Da ne pričamo o tome da smo mi neki ingeniozni modni stvaraoci i da ćemo da pravimo velike brendove, ali hajde da bar razvijamo našu modnu industriju uporedo sa *loan* poslovima. To bi bilo idealno, jer zahvaljujući tim poslovima dobijamo kvalitetno obučenu radnu snagu, konkurentnu na tržištu, popunjavamo sopstvene kapacitete, pratimo svetska kretanja u toj industriji. Zato je neophodno napraviti ozbiljan, dugogodišnji plan razvoja modne industrije i još važnije da ta industrija na adekvatan način bude zastupljena u novoj industrijskoj strategiji koja već mnogo kasni, a ona iz 2011. se ne primenjuje.

Da li imate utisak da se modna industrija nedovoljno ceni, kao, moda su krpice?

Modna industrija u Srbiji je stalno nekako po strani iako imamo veliki potencijal. U staroj Jugoslaviji, modna industrija je bila druga po značaju privredna grana, a Srbija je imala najveći udeo u njenoj proizvodnji. Početkom devedesetih, Srbija je izgubila sve poznate socijalističke brendove i fabrike, propali su Kulski štofovi, nestali su Jugoeksport, Ateks, Kluz, Centortekstil, propao je srpski Manchester u Leskovcu jer smo izgubili korak sa novim tehnologijama, i to je nepovratno. Međutim, pojavili su se novi privatni brendovi koji su se razvijali na zdravim osnovama, zahvaljujući pre svega kvalitetnoj radnoj snazi koja je ostala iz prethodnog perioda. Danas je Trikotaža Ivković dobar primer domaćeg brenda, konkurentan je širom sveta, od Novog Zelanda do Japana, i iz godine u godinu prelazi u nove cenovne kategorije, što je u modi zapravo najteže. Ostale zemlje u regionu ne mogu da se pohvale konkurentnim brendovima kakve mi imamo, poput Extreme Intimo, AMC, Mona, Tiffany i drugih okupljenih oko klastera FACTS.

Zapravo, modna industrija je jedna od najzdravijih u Srbiji zato što se razvijala i opstala na realnim osnovama. Modna industrija je brza i fleksibilna, ne trebaju joj godine i godine da bi savladala nove tehnologije u proizvodnji, a što je najvažnije, kreativnost posedujemo kao i bogatu tra-

diciju koju smo nasledili. Vi za šest meseci možete da uspostavite ozbiljnu modnu fabriku koja vrlo brzo može da da pozitivne rezultate, što je nemoguće kad je reč o metalnoj industriji, automobilskoj ili visokim tehnologijama. Specifikum mode su prepoznali Francuzi i Italijani i ne beže od toga da je to njihova najvažnija industrija, čak i Amerikanci i Englezi spominju da im je tekstilna industrija jedna od najvažnijih. Švajcarci, Belgijanci i Šveđani se veoma ponose svojom modnom industrijom. Mnogo ozbiljne države su shvatile da je modna industrija dobar i unosan biznis. I druge privredne grane su preuzele sistem modne industrije. Mobilna telefonija i njihovi različiti brendovi svake godine izbacuju nove modele – sećamo se da je baterija bila čas velika, čas mala, ekrani su se menjali od malih do velikih, sada se utrkuju kvalitetom foto-kamere. Da ne govorimo o promociji brojnih industrija koje se vezuju uz modu, lepotu, atraktivan life style... Moda je druga interesna sfera pri korišćenju mobilnih telefona. To je vrh brega u kojem nove tehnologije mogu da doprinesu razvoju i naše modne industrije.

Kako primeniti iskustva svetskih modnih centara da bi se razvila domaća modna industrija?

To nije nimalo lako. Naš glavni cilj je da modna industrija bude priznata u industrijskoj strategiji Srbije. Imam utisak

da lutamo od toga šta Srbija zaista ima i uticaja sa strane. Svetska banka nam stalno nameće industrijske grane koje ona želi u našoj industrijskoj strategiji, i čini mi se da je to pogrešno. Mi moramo da znamo u kom smeru želimo da razvijamo industriju, šta su nam potencijali i koji su nam interesi, a ne šta je u interesu Svetske banke i inostranih kompanija. Na kraju krajeva, kad se završe sve moguće privatizacije i tranzicije, mi kao zemlja moramo da izađemo sa jasnim ciljem u kom smeru se razvijamo i gde pravimo dodatnu vrednost.

U Srbiji je trenutno najjača prerađivačka industrija, drvo, guma, plastika, a pored toga funkcioniše i modna industrija, možda ne u tim brojevima, ali je zdrava i treba je razvijati. Ogroman je napredak novih tehnologija i u modnoj industriji – novi materijali, racionalniji procesi proizvodnje zahvaljujući novim kompjuterizovanim mašinama... Osim toga, imamo problem sa zapošljavanjem žena, a moda je prevashodno ženska industrija i tu postoji mogućnost za unapređenje zapošljavanja. Nedavno je u Čačku, koji ima ozbiljne modne brendove, otvoreno tekstilno odeljenje u srednjoj školi na inicijativu ljudi iz klastera koji su prepoznali potrebu za edukacijom adekvatne nove radne snage (modelari, krojači i drugi proizvođači).

BILJANA VASIĆ

**Radio
Laguna**

93,7 FM

100% RADIO

Laguna
RADIO 93.7

www.radiolaguna.rs

**OBAVEZNO
NEOBAVEZNO**

**Smiljan Banjac
i Igor Brakus**

radnim danima
od 10 do 11 sati



Primenjena književnost

“Nekada su pisci bili važne i prepoznatljive javne figure, pa su bile važne i njihove knjige. Danas popularne javne ličnosti rentiraju svoju poznatost pišući knjige, ali to, po pravilu, nisu pisci, niti su njihove knjige deo književnosti”

Zbirka eseja *Književnost i dani* Gojka Božovića negira uvreženo mišljenje o ovoj književnoj vrsti kao hermetičnoj, namenjenoj samo stručnjacima i studentima. Naime, stvarnost i književnost Božović opisuje zanimljivim, važnim i svima bliskim temama, pa njegovi eseji nisu samo autorsko viđenje sveta, kako je uobičajeno, već su poziv na razgovor. U razgovoru koji sledi, baš zbog raznovrsnosti tema zbirke *Književnost i dani*, nismo ni dotakli Arhipelag, izdavačku kuću koju je Gojko Božović osnovao i koju vodi, njegovu poeziju i prethodne knjige, kao ni nagrade koje je nedavno dobio: “Kočićeva knjiga” i “Kočićevo pero” za celokupno književno stvaralaštvo, odnosno za knjigu pesama *Mapa*. Zbirku eseja *Književnost i dani* objavila je izdavačka kuća Kontrast.

“VREME”: Bez pravih povoda eseji ne bi bili pisani – naglasili ste na kraju knjige. Šta je dobar povod? Onaj koji pobudi vaše interesovanje, koji je opšte relevantan, ili ...?

GOJKO BOŽOVIĆ: Povod je problem koji treba rešiti, uvid koji je nužno osvetliti, pitanje koje valja razumeti sa različitih strana, stav koji je potrebno preispitati i argumentovati. Pisanje eseja otuda izgleda kao rešavanje konkretnog problema. Za razliku od poezije ili proze koji se, nezavisno od teme, pišu iz unutrašnjih razloga, za pisanje eseja je potreban neki spoljni povod. Taj povod može da bude deo uobičajenog književnog života (konferencije ili okrugli stolovi, predgovori ili pogovori knjigama, paneli ili rasprave o aktuelnim književnim pitanjima), neko pi-

tanje od šireg značaja za savremenu književnost i kulturu, ili marginalizacija kulture i u okviru nje književnosti, nestanak socijalne funkcije književnosti, uloga novih medija u prepoznavanju književnih i kulturnih vrednosti. Ali povodi mogu da dođu i iz još šire, društvene stvarnosti, jer književnost ne nastaje u bezvazдушnom prostoru, niti je u jednako bezvazдушnom i anestetizovanom prostoru čitaju njeni savremeni čitaoci. Naprotiv, književnost nastaje u konkretnom vremenu, pa i razmišljanje o njoj nužno uključuje razumevanje ukupnog kulturnog, tehnološkog, spoznajnog, socijalnog, naravno, i političkog konteksta. Takvo razumevanje književnosti stoji iza eseja u knjizi *Književnost i dani*. Pitanja koja su postala deo nekog trenda, politički korektne stvarnosti ili proglašena za opšte relevantna vrlo često se u esejistikom razumevanju pokazuju kao pitanja bez prave supstance i bez suštinskog značaja. Dok je nekada zatumljena pitanja, bez dovoljno prostora u javnosti, potrebno učiniti delom javnog dijaloga i kritičkog mišljenja. Koliko god spoljni povodi bili nužni za nastanak eseja, jer se esej piše da bi se razrešila neka nedoumica ili osvetlio neki problem, ono što presudno utiče na esej jeste pravo interesovanje samog esejiste. U tom susretu spoljnih povoda i unutrašnjih razloga esejiste nastaje esej kao književna forma i kao način da se raspravlja i razgovara o važnim pitanjima koja nisu samo književna.

U prvom eseju, baveći se Srednjom Evropom, pitate da li će se san o Srednjoj Evropi okončati tako što će jedan njen deo biti integrisan

u Evropsku uniju, a drugi ostati da tone u siromaštvu i institucionalnoj neuređenosti? Šta biste odgovorili?

Ideja Srednje Evrope formulisana je u delima velikih pisaca krajem sedamdesetih i u prvoj polovini osamdesetih godina. Ta ideja nastaje u esejima Danila Kiša, Milana Kundere, Đerđa Konrada ili Klaudija Magrisa, a ne u kabinetima tadašnjih srednjoevropskih političara ili njihovih ideoloških saputnika. Definisana na različite načine, ideja Srednje Evrope imala je u geopolitičkom kontekstu Hladnog rata i blokovske podele Evrope ulogu definisanja međuprostora u kome će se kroz kulturu i društvenu samosvest oblikovati mogućnost mirnog prevazilaženja napetosti kojima se u tom trenutku nije video kraj. Danas ključne društvene ideje ne nastaju u polju književnosti ili, i kada nastanu, ostaju u tom polju bez dubljeg uticaja na društvene i političke tokove. To je upečatljiv primer kako su za samo tridesetak godina književnost i kultura iz samog centra, gde su prebivali sve vreme moder-



Fotografije: Marija Janković

ne evropske istorije, dospeli na društvenu marginu.

Opterećena unutrašnjim krizama, Evropska unija je za neko vreme, to je sasvim očigledno, odustala od daljeg proširivanja. Još je gore što se ona, umesto za evropske vrednosti, opredelila za evropski pragmatizam. Narodima na Balkanu Evropska unija je u poslednjoj deceniji ponudila stabilokratiju. Sva beda stabilokratije jeste u tome što je u njima stabilan jedino autokratski vladar, dok su društva nestabilna i podeljena, potonula u siromaštvo i odvojena od mogućnosti razvoja. Ideja stabilokratije je suprotna ideji uređenosti, ljudskih prava i političkih sloboda. Stabilokratija je obnovila feudalni princip po kome apsolutni vladar, vazalski lojalan odgovarajućem centru moći, može po svom nahođenju da postupa sa teritorijama i stanovništvom koji su mu povereni na upravu. Evropska unija, međutim, sarađuje sa balkanskim stabilokratijama uprkos njihovoj autoritarnosti i korupciji, javnim i tajnim poslovima, a neke od tih vlasti ne

bi ni bile moguće bez inicijacijske podrške Evropske unije. Za takvu kratkovidu politiku Evropska unija ne sme biti abolicirana. Sudbina Balkana danas, kao i mnogo puta u novijoj istoriji, pokazuje pravo stanje Evrope. Stabilna Evropa donosi na Balkan mir i uređenost, Evropa razrova na krizama izvozi svoje krize na Balkan, vrlo često bivajući upravo na pitanjima Balkana suočena sa sopstvenom nemoć, slabostima i nedorečenostima. Ukoliko Balkanu ponudi obnovu evropskih vrednosti, Evropska unija može da pokaže sopstvenu snagu i razreši nekoliko potencijalnih izvora sopstvenih kriza. Pri svemu tome, Srbija uopšte nema veliki manevarski prostor. Ona može da bude deo Evropske unije, može da bude deo Turskog komonvelta ili može da bude, sa još nekoliko balkanskih zemalja, neuređena zona kojom će se Evropska unija štititi od kriza na Bliskom istoku.

Kažete da se od pisca više ne očekuju važne reči u javnom prostoru. Zar nije suprotno? Veliki plus u očima čitalaca, i to decenijama unazad, jesu

angažovanost i stav književnog dela, a to nije u skladu sa vašom ocenom.

Pisci su bili važni u javnom prostoru sve dok je književnost imala nespornu socijalnu funkciju. Simbolički trenutak koji označava nestanak socijalne funkcije književnosti jeste pad Berlinskog zida. Od književnosti se sve od 19. veka, naročito u Istočnoj Evropi, zahtevalo da govori u ime najšire javnosti, u ime najsveobuhvatnije zamišljenog kolektiva. Evropske nacije, uostalom, utemeljuju se na velikim osnivačkim pričama nacionalnih književnosti. Do pred kraj 20. veka politički porci, kako liberalni, tako i nedemokratski, tražili su svoj legitimitet u kulturi i u okviru nje posebno u književnosti. Ostajući bez socijalne funkcije, književnost je ostala bez velikog kruga dotadašnjih čitalaca koji su u njoj tražili izvor saznanja i izvor informacija, subverzivnu snagu i zamenu za politiku, ideologiju i uopšte javni život. Otuda su i književnost i pisci bili javno vidljivi i važni. Pogledajte Srbiju krajem osamdesetih i početkom devedesetih: nijedno pitanje od demokratije do »

demografije, od kursa dinara do državnih granica nije se moglo zamisliti bez učešća pisaca. Danas pisaca nema ni u političkim kampanjama, ni u javnom prostoru. Neka su pisci bili važne i prepoznatljive javne figure, pa su bile važne i njihove knjige. Danas popularne javne ličnosti rentiraju svoju poznatost pišući knjige, ali to, po pravilu, nisu pisci, niti su njihove knjige deo književnosti. To svedoči o dubini promene koja je u savremenom trenutku zahvatila javni status književnosti. Književnost je ostala bez socijalne funkcije, a nije osmislila neku novu, tako da danas ima samo duboko individualni značaj, za svakog konkretnog čitaoca u nečemu poseban. Visoka kultura i vrhunska književnost potisnuti su od strane masovne kulture i beskrajne i razobručene zabave. Masovna kultura ne postavlja važna pitanja, ona nije subverzivna. Naprotiv, ona je koruptivna, korumpira široke mase nudeći im laku zabavu i obilje bezvrednih sadržaja. U tome valja videti jedan od osnovnih izvora populizma.

Zalazete se za uvođenje primenjene književnosti. Na koji način bi ta kategorija uvela red u književnu produkciju?

Pozvao sam se na ideju Vladana Desnice. On je u drugom društvenom kontekstu, početkom pedesetih, predložio da se definiše primenjena književnost kao ideološka, funkcionalizovana literatura za razliku od književnosti kao umetnosti. Danas je kontekst izmenjen, ali književnost nije manje ugrožena populističkom i zabavnom literaturom koja je preuzela javni prostor. Ono što su rijaliti formati na televizijama ili tabloidi na tržištu štampe to je populistička literatura u književnosti. Posledice su iste i po čitaoce i po javni prostor. Bilo bi važno da se javno prepozna razlika među tako različitim sadržajima. Konfuzija vrednosti potkopava opstanak književnosti u širem javnom prostoru.

Pišete eseje, poeziju i kritiku (redosled je nebitan) koji se, osim teorije književnosti, istorije književnosti i drame, smatraju ugroženim žanrovima u Srbiji. Zašto? Zar vam nije cilj da vaše reči dopru do što više čitalaca?

Izgleda da ću ja, na kraju, biti jedini Srbin koji neće napisati roman. Romane rado čitam, naravno, i objavljujem kao



izdavač, ali to nije moja autorska forma. Kao i sve drugo, čovek i književne žanrove bira po srodnosti, po dubljoj vezanosti, po unutrašnjim razlozima. Tako sam ja izabrao poeziju, kritiku i esejistiku. Čim pišete, želite, naravno, da vaši tekstovi dopru do čitalaca. Pisanje je dijalog, svaka pesma, svaki esej, svaki roman, svaki tekst uopšte jeste jedna mala, sasvim konkretna obnova dijaloga. Konfiguracija javne pažnje prema književnim žanrovima nije, međutim, statična. Pre samo tridesetak godina poezija je bila kraljica svih književnih disciplina. Danas je jedan od najmanje akustičnih književnih oblika. Čovek treba da razume kontekst u kome deluje, ali ne treba da pravi kompromise sa svojim srodnostima, sa svojim dublje izabranim formama, a pogotovu ne sa svojom savešću.

Kažete da se kod nas svake godine objavi sve više romana, što potvrđuje i broj kandidata za ovogodišnju Ninovu nagradu. Kažete i da je kreativnost ustupila mesto produkciji. Da li su tome doprineli pre svega izdavači, odnosno njihovi kriterijumi?

Inflaciji knjiga svakako doprinose i izdavači, ali taj doprinos nije presudan. Nisu izdavači oblikovali postojeću situaciju, izdavači se većinom prilagođavaju trendovima. To su čari potrošačke civilizacije u kojoj akcenat nije na proizvodnji nego na potrošnji, u kojoj se kreativnost zamenjuje promocijom, autentičnost je na manjoj ceni nego uklapanje u trenutno poželjne trendove, dok se vrednost zamenjuje javnom poznatošću.

U dva eseja pišete o čitaocima. Kako da u silini novih naslova čitalac prepozna dobru knjigu?

Obično se govori kako je teško piscima, prevodiocima ili izdavačima. Nije to netačno. Ali je najteže, zapravo, čitaocima. Čitalac može biti dobronameran, upućen i za-

interesovan, ali je u inflaciji tekstova koji se objavljuju u formi knjiga gotovo nemoguća misija izabrati knjigu za čitanje. Čitaocima više niko ne govori koje su knjige kakve. Nema dovoljno dostupnih informacija na osnovu kojih bi čitalac izabrao knjigu za sebe. U doba potrošačke groznice, a to vrhuni u populističkom dobu, svaka kritika postala je praktično nemoguća, pa tako i književna kritika. Kritika govori o vrednostima, jedne vrednosti dovodi u pitanje, druge predstavlja kao važne. Masovna kultura i laka zabava čine suvišnim rasprave o vrednostima jer monopolizuju ukus i sve svode na jednu boju, jedan ton, jednu mogućnost izbora, u kojoj je neko već izabrao umesto nas. Inflacija knjiga samo otežava mogućnost izbora.

Poslednji esej "Kultura kao kapital" moguće je čitati i kao komentar. Zašto se i dalje ponašamo prema kulturi kao da nije investicija?

S jedne strane, kod nas postoji tradicija rutinskog odnosa prema kulturi: retorički joj se daje na značaju u svim prilikama, ali stvarni odnos prema kulturi nije srazmeran tome. S druge strane, duh ovog vremena je u mnogo čemu protiv uloge i smisla kulture. Populistička vremena ne doživljavaju kulturu kao formativnu i kao reprezentativnu snagu jednog društva. Otuda se kultura ne razume kao investicija i uslov za razvoj jednog društva već kao trošak.

Šta je sve savremeni esej osim što je, kako ga na jednom mestu definišete – "ekskluzivni žanr", a na drugom – "razgovor"?

Esej je ekskluzivni žanr jer zahvaljujući njemu možete da postavite mnoga pitanja i da istražujete mnoge teme koje izmiču drugim književnim ili socijalnim žanrovima. Esej je nesmirena forma jer proističe iz zapitanosti i suočava nas sa novim pitanjima. Esej je razgovor jer u njemu se vodi dijalog kako sa drugim mišljenjima, tako i sa pretpostavljenim čitaocima. Značaj eseja kao dijaloške forme razumevanja možda posebno raste u vremenima u kojima su dijalog i kritičko mišljenje gotovo sasvim nestali iz javnog prostora. A javni prostor bez kritike gubi svaki smisao, dok društvo bez dijaloga jeste samo posvađana zajednica sputanih mogućnosti i propuštenih prilika.

SONJA ĆIRIĆ

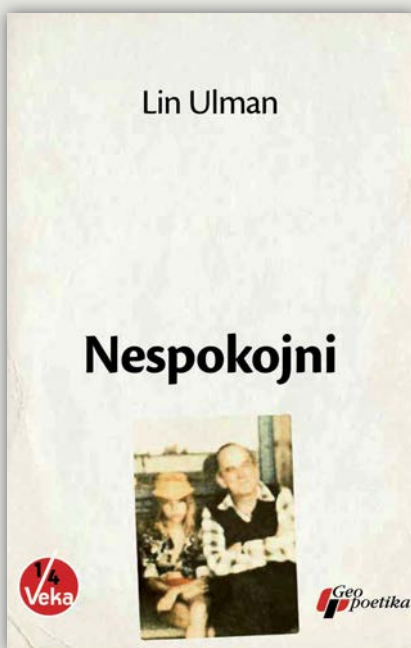
Kako uspokojiti sećanja

Da bi se pisalo o stvarnim osobama, kao što su roditelji, neophodno je načiniti ih fiktivnim – smatra Lin Ulman, ćerka Ingmara Bergmana u autobiografskom romanu *Nespokojni*

Lin Ulman (1966) norveška je spisateljica i novinarka, živi i radi u Oslu, udata je za pisca Nilsa Fredreika Dala s kojim ima ćerku Hanu Dal Ulman, a iz prethodnog braka ima sina, reditelja Halfdana Ulmana Tondela. U autobiografskom romanu *Nespokojni* (preveo s norveškog Radoš Kosović, Geopoetika, Beograd, 2018), Lin Ulman piše sa pozicija ćerke glumice Liv Ulman kojoj je ona, Lin, kći jedinica, i kćerke Ingmara Bergmana kojem je ta ista Lin poslednje od devetoro dece.

Ovako Ulmanova piše o Bergmanovoj komplikovanoj konstelaciji žena i dece na njegovoj sahrani: "Ingmar, najstarija od nas braće i sestara, pozvala je svaku cvečaru u Visbiju i naglasila da porodica želi samo crveno cveće za kovčeg. Ako je neko na primer hteo da pošalje nešto žuto, ružičasto ili ljubičasto, odgovorni cvečar morao je to da spreči. Ingmarina majka, Else, bila je pokojnikova prva supruga. Ona je umrla i nije mogla da dođe u crkvu. Elen, pokojnikova druga supruga i majka četvoro njegove dece, takođe je bila mrtva. Else i Elen bile su koreografinje, igrarike i rediteljke. Gun, pokojnikova treća supruga i majka mog brata pilota (Ingmar Jr., takođe već mrtav u trenutku očeve sahrane), predavala je slovenske jezike i radila kao prevoditeljka jugoslovenskih i ruskih dramskih dela i lepe književnosti, pored ostalog prevela je Tolstojev *Uzrok svega*. I ona je umrla. (Ulmanova ne spominje, ali mi znamo, da bez prevoda i ogromnog zalaganja Gun Bergman za literarnu vidljivost ovdašnje književnosti, Švedska možda ne bi znala sve što zna o Vasku Popi, Miroslavu Krleži, a o njenom oduševljenju Ivom Andrićem bez kojeg možda ne bi bilo jedine Nobelove nagrade za književnost koja pripada ovom jeziku, da i ne govorimo!) Pokojnikova četvrta supruga, Kebi, Danijelova majka, bila je u crkvi. Moja majka takođe. Moji majka i otac nisu se ven-

čali, došla je između supruge broj četiri i supruge broj pet, ali celog života bili su prijatelji, arbedskamrater, i jednom joj je rekao da su bolno povezani. Njegovu petu i poslednju suprugu, Ingrid, majku moje sestre Marije, premestiće s njenog prvog grobnog mesta i uskoro će ležati na groblju s njim."



Sam Bergman takođe je pisao o svojim roditeljima. On je u tom poslu manje ličan – kao i u filmovima koje je režirao, Bergman je odmeren, on govori o najlicnijem, ali nikad u obliku privatne ispovesti. Bergman nikad ne bi napisao spisak roditeljske intime kakav nam predložava njegovo najmlađe, žensko dete. No, Ingmar Bergman nije ni bio u prilici da piše takve spiskove. Naime, njegovi roditelji bili su u velikoj meri, a pogotovo u poređenju sa njim, konvencionalni ljudi – taj surovi otac, Linin deda, protestantski sveštenik Erik Bergman i njegova žena Karin rođena Okerblum od kojih – vidi se to i u dokumentarcu *Bergman – godina života* (2018) Jane Magnuson – na potomstvo duvaju vetrovi strašnih emocija i još strašnijih emocionalnih uskraćenosti.

Lin Ulman na jednom mestu kaže ovako: "Da bi se pisalo o stvarnim osobama, kao što su roditelji, deca, ljubavnici, prijatelji, neprijatelji, ujaci, braća ili slučajni prolaznici, neophodno je načiniti ih fiktivnim. Mislim da je to jedini način na koji se može uneti život. Sećati se znači gledati oko sebe, iznova i iznova, uvek jednako zbunjeno." Način kako Ulmanova svoje roditelje čini fiktivnim, zanimljiv je i sudeći po spisateljičinom zanimanju za teoriju muzike, trebalo bi da podseća na muzičko delo. Delo je kombinacija sećanja iz detinjstva sa sećanjima iz zrelosti, prekidana razgovorima sa ocem u njegovoj odmakloj starosti i refrenski progrediranoj demenciji.

U dalekim čitalačkim asocijacijama odnos knjige Lin Ulman prema Bergmanovim knjigama o porodici, stoji u sličnom odnosu kao literatura Kiran Dasai prema literaturi njene majke Anite: mlađi su napetiji, vriskavi i komunikativni, stariji su solidniji. Takođe, *Nespokojni* pomalo podsećaju na poetsko-dramski Arzamas Ivane Dimić i *O roditeljima i deci* Emila Hakla, ali ne češki crnohumorno, već u uslovima standarda bogatih i uspešnih. Društveni ugled, nažalost, ne štiti od najveće porodične muke svakog ko nije u potpunosti pregrmeo detinjstvo: želje da se bude bezuslovno voljen i istovremeno ostavljen na miru.

Neverovatna je važnost detinjstva, podseća nas Ulmanova, a opet, znajući sve o tome da su roditelji bogovi-kreatori svoje male dece, ni ona, kao ni njeni roditelji, ne piše o deci, nego o roditeljima. Kao da je neizbežno bilo ispričati verziju priče o stvoritelju i pantokratoru (Bergman), zatim o njegovom sinu bogočoveku (Lin Ulman) i tek ovlašno spomenuti zbunjeno čovečanstvo (Linina deca) kojem ostaje da se i samo jednog dana, preispitujući se s manje ili više bola, odredi prema precima.

VLADISLAVA VOJNOVIĆ

Petao zvani Ovca i po

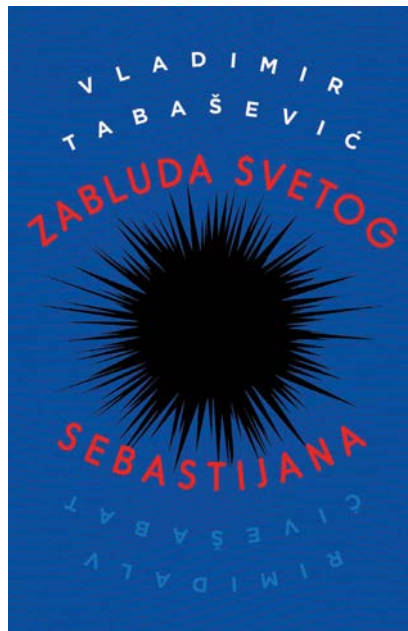
Vladimir Tabašević, *Zabluda svetog Sebastijana*, Laguna 2018.

Goran Marković, *Beogradski trio*, Laguna 2018.

Već na prvoj stranici romana *Zabluda svetog Sebastijana* zahvatiće nas jezički vrtlog koji vitla takvom silinom da nam ne vredi opirati mu se. Uostalom, dobri plivači to znaju, vrtložima se – kako rečnim, tako i jezičkim – ne smemo suprotstavljati: ili ne ulazimo u vodu, ili im se, uza sve rizike, prepuštamo, nadajući se da će nas, po logici vrtloženja, kad-tad izbaciti na površinu. Halapljivo nas guta Tabaševićovo poetsko čudovište sačinjeno od strmih jelena, pregaženih ježeva, slomljenih senki, gradova hladnih kao zečeta, klackalica napravljenih od sećanja, od jezika koji beži od šibice i vremena što se (kao mačka?) smestilo na stomak, od zmija koje proriču sudbinu, od tišine koja kulja, od jednog petla koji se zove Ovca i koji će, na kraju, biti zaklan (i kao petao i kao ovca, što je njemu verovatno svejedno), od deteta koje voli godove i od duša koje se, iznutra, njišu poput pijanih kurvi, da bi to čudovište iz svoje utrobe izbljuvalo Karla, malog Mostarca koji, kroz Bosnu zahvaćenu ratom ("koji, još uvek, nikada neće početi"), sa majkom kreće put Beograda. Dok svojim šestogodišnjim očima posmatra krajolik i pokušava da razume zašto mama i tata nisu više zajedno, zašto deda ne voli tatu i zašto tata plače, dok usput povraća (u kolima) i pita se ko je bio Tito (a mi, čitaoci, pitamo se zašto se babina i dedina kuća zove Ludvig), dok osluškuje u sebi reč "mašala" i igra se njenim zvukom više nego značenjem (da li ta reč uopšte nešto znači?), neki će vojnici da siluju njegovu mamu ("zaustavili su ih neki vojnici i tražili su da jebu Lidiju kako bi ih pustili dalje"), ali mama će sve vreme da bude uz njega i Karlo će, svemu uprkos, da ima tu mamu, sve dok mama ne počne da se zaljubljuje i dok se najviše ne zaljubi u brkatog ratnika, pa će Karlo ostati sam, toliko sam da

će da ispadne kroz prozor beogradskog stana u kojem živi.

Svojim trećim romanom vraća se Vladimir Tabašević samosvojnom izrazu koji je ponudio u knjizi *Tiho teče Misisipi*, pa čak i njenim temama – ratnoj traumi, odnosu s majkom, samoćama – ali sada kao sazreli pisac koji vlada jezikom, pričom bez priče, atmosferom i složenim motivima dobro kontrolisanog jezičkog delirijuma. Jer, glavni junak nije



sveti Sebastijan koji, proboden strelama kao na platnima Andrea Mantenja, odnekud liči na ježa, nije to čak ni mali Karlo, ili veliki Karlo koji se sada zove Dino, osim ako se ne zove Ema ili, možda, Sofija, niko od njih nije glavni junak, već je to jezik, to poetsko čudovište kakvo se, dugo već, nije pojavilo u ovoj književnosti. Retko se događa da čak i nepoštovanje jezičkih konvencija – u nekim su odlomcima rečenice slomljene, izmrcvarene, na granici korektnosti – mamuzanje jezika do granica pucanja, doprinese ritmu, atmosferi, čak i značenju, ali se u

Svetom Sebastijanu događa baš to: negde jezik teče glatko, brzo i lako, negde se sapliće o sebe samog, štuca, muči se, ali radi i to radi đavolski dobro. Ono što bi u drugim knjigama ubilo svaku volju za čitanjem ("i samo mačke da su proletale, gonjene svojim mislima koje im na vrhu repa učine začkoljicu nama", str. 47) u ovom romanu ostavlja mesta za igru i za humor, za nagađanje da li je pisac rečenicu namerno ostavio takvom (jer Tabašević ume da piše), kao nazubljene projev rađanja jezika (na početku je uvek mucanje).

Sve do sada rečeno odnosi se na prvi deo romana, na tu veličanstvenu, hladnu, kristalnu jezičku dvoranu. Posle stotina stranica kovitlanja, dakle, pisac je jasno osetio da više ne može ovako, da mora da stane i promeni jezički registar jer će se čak i najbolji plivači zamoriti, ostati bez daha, i najiskusniji će se čitalac zasititi gustog jezika i tih nemogućih jezičkih sklopova, pa zato menja Tabašević perspektivu i tehniku, da bi jezičke krhotine iz prvog dela teksta – oštre poput šrapnela, beznadežne poput bodljikave žice i pregaženih ježeva, strahovite poput polomljenog dečijeg tela koje je s visine drugog sprata udarilo o pločnik – pokušao da prikupi u slagalicu-priču koja će nam, na kraju, sve i da nedostaju delovi, ponuditi razlog ovoj knjizi. Roman, međutim, gubi strahoviti zamah koji je postigao u prvom delu i njegov jezik (kako bi rekli avijatičari) ostaje bez uzgona, jezički motori gube snagu jer apstrakcija osvaja tekst. Za razliku od aviona koji se, ako izgubi uzgon, gotovo redovno stropoštava, Tabaševićev roman nastavlja da leti, ali ponire. Likovi postaju skloni objašnjavanju i "filozofiranju" (umesto da žive svoje književne živote): "Iza mene bi", objašnjava lik, "ostajali ljudi, kao po nekom usudu zauvek isti, nepromenjeni, zakovani,

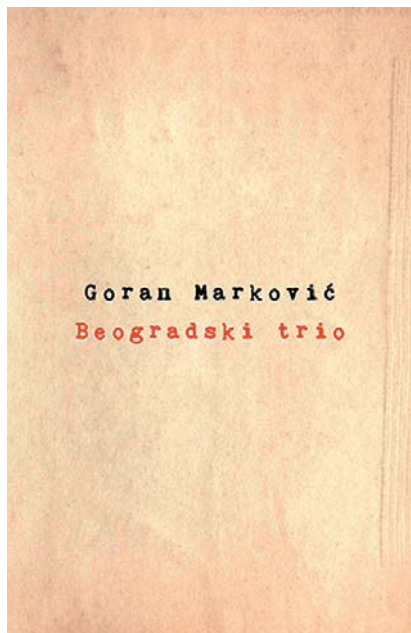
stajanje piscem

posle mene nekako mrtvi, i meni, ipak, interesantni i zanimljivi, makar kao ljuštore, kao prazne rukavice u kojima je nekada bila ruka velikog tvorca i tragaoca za istinom – mene” (str. 123). Ovakvih rečenica nije bilo u prvim delu ne samo zato što dete ne govori na ovakav način, već pre svega zato što pisac nije dopustio apstrakciji da se nastani tamo gde joj nije mesto, u tom uskovitalnom jezičkom karuselu. Na sreću, isuviše su likovi ovog romana nesrećni, nesigurni, oštećeni, isuviše su *književni* da bi se izgubili u apstrakciji, a Tabašević je isuviše dobar pisac da ih sprečio da ponište sami sebe, do nepostojanja.

Neće mali lomovi da naškode ovom piscu – premda, zarad onoga što će tek izaći iz njegove alhemičarske radionice, na njih valja ukazati – jer pokazao je Tabašević *Svetim Sebastijanom* da ume da se menja i da uči, te da, u tom procesu, iskali roman koji se, bez i najmanje sumnje, upisuje u ono bolje u našoj književnosti.

* * *

Za razliku od Tabaševićeve jezičke vrteške, za razliku od njegove bodljikave jezičke žice kojom nas opasava, steže i ranjava, ispisuje Goran Marković roman suzdržanijeg i klasičnijeg izraza, da bi tim i takvim izrazom, bez izmišljanja i jezičke razigranosti (ali da li je baš tako?) – kroz pisma, zapisnike, odlomke iz dnevnika, diplomatske izveštaje – izveo istinsku književnu bravuru, roman gotovo savršene ravnoteže, sočan, uzbudljiv, neodoljiv. Nema pisca koji se nije okušao u nekoj od velikih, verovatno i večnih tema književnosti: teror (ide zajedno s politikom), ljubav (i pripadajući zapleti), smrt (koja uvek ide sama sa sobom). Kako je, međutim, ovaj veliki filmski režiser i ništa manji scenarista, a usput i sve bolji pisac, uspeo ne samo da se neoštećen pro-



vuče između tih književnih hridi ispod kojih se proteže impozantno groblje olupina, već i da savlada sva jaka mesta s kojima se pisac, nužno, da bi uopšte *postao piscem* (a piscem se uvek *postaje*), mora suočiti? Nikakvi svetionici tu ne pomažu, nikakve pomorske karte, iskustvo ponekad urodi plodom ali ne jemči ništa i, zapravo, sve se svodi na alhemičarsko umeće pisca, na ideo, kako je govorio Kiš, čuda i truda.

Goran je Marković rešio da ispriča priču o staljinističkom teroru na Golom otoku, o ženi koja, u doba terora, voli dva muškarca, o muškarcu koji živi s jednom ženom, ali voli drugu, o jednom tvrdoglavom idealisti kojeg će kretenske (ali opasne) ideje da odvedu u smrt i o njegovoj ženi koja ga neće napustiti ni zbog čega na svetu – čak ni zbog drugog muškarca kojeg (takođe) voli, čak ni zbog deteta koje obožava, čak ni zbog smrti koja joj se približava – o drugoj ženi koja će, bez ikakve krivice, da završi u koncentracionom logoru samo zbog toga što u besćutnim vremenima oni besćutni, poput govana, izranjaju na površinu, potom i o trećoj ženi koja voli (samo) jednog muškarca, ali on ne voli nju, te o budućem velikom piscu koji je, u to vreme, mali

ali vrlo posvećen špijun, dakle roman o vremenu u kome se jedna zemlja rađala uz neopisive porođajne muke (i pedesetak godina kasnije u još gorim mukama izdahnula, samo da podsetimo), a sve to na jedva dvestotinak stranica. Mali špijun, a budući veliki pisac, niko je drugi do Lorens Darel, koji 1948. godine, baš u vreme kada je Staljin udario na Tita, dolazi kao diplomata u Beograd, da bi se u britanskoj ambasadi venčao sa svojom mladom Engleskinjom. Iako vrlo entuzijastičan i, prirodno, krajnje neprijateljski raspoložen prema komunistima, vrlo se loše Darel snalazi u postratnom jugoslovenskom haosu, a da stvar bude gora ulazi u vezu sa ženom čiji je muž, kao simpatizer Sovjetskog Saveza, otpremljen na Goli otok. Ništa od toga, naravno, ne promiče tajnoj policiji, britanski je ambasador očajan, Darelova je žena očajna (iako ne shvata zašto je njen novopečeni muž tako iscrpljen i za seks nezainteresovan), svi su očajni, očajno je i vreme, jedino nije očajan gospodstveni Koča Popović kome je Darel simpatičan. Gotovo je neverovatno šta je sve Marković uspeo da sabije u svoj tekst, kakve je prelive uspeo da pohvata u zapanjujućoj ekonomiji izraza: nema ni trunke sala u njegovom romanu, nema nikakvih objašnjenja, niko nit mudruje nit umuje, sve se događa u savršenom ritmu, likovi su besprekorno izvajani, humor je tanan, odmeren i suzdržan, očaj dubok, a beznade potpuno, jedino što mu se mladi Darel ne podaje nego mu se opire svom svojom strašću, istom onom strašću koja će, jednoga dana, da stvori *Aleksandrijski kvartet*.

Zašto ne reći: Marković je iskusan autor, naravno, ali njegovi preobražaji u književnosti kao da daju znak da će onog najboljeg sebe tek da nam ponudi. Jer, piscem se uvek *postaje*.

IVAN MILENKOVIĆ

Ladice intime, fioke epohe

Novi Jergovićev “nefikcionalni” roman je od onih knjiga međaša, čudnovatih kljunaša, apartnih knjiga kakve se dogode samo onima prokletima osobenom vrstom dara koji će im doneti više neprilika nego lovorika

Bio sam siguran da mi zavidi što sam živ. i da je ta zavist dovodi do bijesa. Oca sam pregorjeo još za njegova života. Još je trebalo pregorjeti i majku. Zatim se pet sljedećih godina nad njom slijegala zemlja. I možda sam u tom vremenu već našao opravdanja za sve ono što se između nas zbivalo na kraju. U sredini. I na početku. Konačno, već sam je pretvorio u književni lik, prisutan na svih tisuću stranica Roda. I sve sam njezine hladnoće i omraze već bio dobro obrazložio i objasnio, možda i prečesto napominjući kako majka, bez obzira na njezine fotografije na kraju knjige, nije stvarna, nego je književni lik kao i svaki drugi.

Ali onda se ona opet pojavila.

Kao da je nisam dovoljno duboko zakopao. U zemlju i u književni lik.

Pomru nam bližnji, oni koje Sloveni tako lepo zovu *starši*, pa ostavimo iza njih kao kakva pokretna zaostavština; u grob ništa ne ponesu, terno je tamo dole, a i živi imaju, je li, svoje potrebe. Ili ih zapravo i nemaju nego se samo uvrežilo da se tako kaže i da se tako misli, a zapravo bi bilo bolje da nam naši mrtvi odu sa svime što su imali, svime materijalnim, a da mi onda krenemo dalje ispočetka, i da isto tako ništa iza sebe ne ostavimo. Samo, to je puka fantazija, *ne ide to tako* u stvarnom svetu. Nego valja raščistiti sav taj krš iza onih kojih više nema, a onda nastaviti da ga gomilaš za nekoga ko će ga možda raščistiti iza tebe, ili neće.

Selidba Miljenka Jergovića (Fraktura, Zaprešić, 2018; Booka, Beograd, 2018) nekovrsni je inventar jednoga odlaska; ne, zapravo, nekoliko odlazaka, a naročito dvaju: odlaska njegove majke Javorke Rejc Jergović sa ovoga sveta, i odlaska piščevog iz Sarajeva, uh, ne – iz Sarajeva je pisac otišao još odavno, kao što takođe iz Sarajeva nikada neće otići, jer pisci nikada nikuda ne odlaze, bar ne iz onih mesta koja su oblikovala njihov rukopis. Nego je to odlazak piščev iz Sepetarevca 23, adrese sarajevske na kojoj će odrasti, a koja takođe još od ratnih dana više nikada neće biti adresa njegove svakodnevice, ali koja će i dalje biti adresa njegove intime, nerazrešive i neprenosive, “ono odakle je čovek”, voleo to ili ne, i od kojega se da odbeci, ali ne i razvesti: mesto gde mu

živi mater, mesto gde se nalaze bezbrojne stvari, važne ili drangulije, koje je njegova ruka držala otkad samog sebe pamti i poima. Stvari, naposljetku, koje ga povezuju ne samo sa vlastitim, osobnim pluskvamperfektima, nego i sa bližnjima, sa Rodom, kako se dobro i tačno zove hiljadustranična sarajevska epopeja koja se sada nadaže kao neka vrsta uvoda u *Selidbu*, ili je, pak, *Selidba* njen završni komentar, tačka na jedan vek, i mnoge životne vekove u njemu.

Slučaj je hteo da budem nazočan kada mu je, budućem piscu *Selidbe*, saopštena vest o majčinoj smrti – odavno najavljenom smrti, bez sumnje – i da provedemo to pulsko veče zajedno, pre nego što će Ana i on zorom u Sarajevo. Kada sam, šesnaestak godišnjih doba kasnije, dobio *Selidbu* u ruke, imao sam osećaj kao da se opredmetilo, sazrelo prožeto milošću uobličeno, nešto što je začeto te pulske noći, nešto zasejano jednom smrću. Tako o tome mislim i držim da to treba izreći, mada znam, nije da je to baš neka književnoistorijska činjenica, možda je više trivija, ali znate šta: fućkam ja na književnoistorijske činjenice.

Ispisujući ovih 456 stranica *Selidbe*, Jergović insistira na stvarnosnosti, na ne-fikcionalnosti građe, likova, događaja, reči i stvari, ljudi i mesta, na onaj način na koji to čini famozni Karl Uve Knausgor u šestotomnoj *Mojoj borbi*; ovo napominjem više kao orijentir za budućeg čitaoca nego što bi to imalo biti neka piščeva

va “oponašateljska” intencija. Koja bi mu, uostalom, bila i sasvim nedolična: Knausgor je, naime, sjajan pisac, ali Jergović je bolji. I do *Selidbe* ga je doveo književni put kojim je odavno krenuo, i kuda bi stigao sve i da je Norvežanin ostao anonimna zamlata, naporni abonent subotnjih pijanki.

Roman (jer ovo jeste roman, bez obzira na sve drugo) započinje putopisnom epizodom sa bosanskih cesta, sa jednog od brojnih piščevih putovanja na relaciji Zagreb-Sarajevo, a ta će putovanja zapravo biti segmenti ove postepene selidbe, ove mnogoepizodne ceremonije opraštanja od Sepetarevca 23 kao šifre za nestali, potonuli svet koji naseljavaju majka Javorka, dedovi i babe, tetke i ostala svojta, komšiluk i sveukupna društveno-kulturna atmosfera Sarajeva iz poznog socijalizma, dakle, onoga Sarajeva Jergovićevog odrastanja, ali i onoga iz prethodnih epoha, od austrougarskih preko kraljevinskih i endehazijskih, rano-titovskih, pa vremenskim lukom sve do novoratih i poratih, a gde je Jergovićeva familija, zapravo dve, po očevoj i majčinoj liniji, familija “kuferasa”, tih večitih dodoša, lutajućih službenika carskih i kraljevskih železnica i kojekakvih drugih ustanova i administracija, kakvi su sa alpskih, banatskih i ko zna još kojih strana dolazili u poludivlju novu carsku zemlju Bosnu ne bi li je, je li, uljudili, zasnivala svoj nesigurni srednjoklasni život, nasukavši se, za dobro i za zlo, u toj maglenoj, čađavoj kotlini gde se zgurilo Sarajevo, u one dve-tri uzdužne i u grozdove poprečnih ulica, da bi se nakon svojevrzne gradske turneje skrasilo na vrhu jednoga od neizbrojnih sarajevskih uspona, na Sepetarevcu, sa pogledom na grad, mada će i taj vajni pogled jednoga dana biti zazidan, kao što je i štošta drugo u tim egzistencijama ostalo bez širine i prostranstva u kojima se da živeti. Pa su se ti životi, tu gde su se stekli i utekli, stali i privoditi krajevima, život Nonin i Nonetov, život brojnih drugih



Svojih i tuđih, i naposljetku život Javor-kin, te majke koja ni po čemu nije udovoljavala stereotipu dobre i brižne matere, baš kao što ni pisac neće slediti krojeve za materijal od kakvog nastaju "dobri" sinovi, nego će taj odnos, sinovsko-majčinski, biti zategnut, čudan, katkad prazan i neretko mučan, i o tome će *Selidba* – ne po prvi put, ali snažnije i kompletnije i neopozivije nego ikada pre – svedočiti bez pardona i bez bitnijeg presedana u našim književnostima, klasičnim i savremenim: nema ničega sličnog, a do te mere razvijenog i produbljenog, u literaturi našeg jezika, a i drugde se tek sporadično javlja. I nije da za toliku brutalnu iskrenost a bogme i forenzičku veštinu u istraživanju i osvetljavanju tamnih i rubnih mesta svojih i njenih i tuđih nije trebalo i stanovite vanknjiževne, ljudske smelosti i poštenja kakvo transcendiraju zašecerene "građanske" obzire, no ono što je čitaocu naposljetku važnije jeste to kako je ta rastuća gromada od teksta, formom fragmentarnog, a opet besprekorno skrojenog u jedinstvenu celinu koja se nema rašta deliti, savršeno iskontrolisana i pripitomljena, kako je piscu uspelo da ga šleperska količina nanese građe ne zatrp, da ne postrada pod ovom lavinom nego da se *Selidba* u konačnici čita lako i brzo, žedno, kao kakav porodični triler, ali bez misterioznog zločina niti zagonetnog ubice, mada zapravo, hm, ima svega toga, samo ne u krimi ključu, nego nekom drugom, mnogo težem, manje zabavnom.

Selidba je, takođe – ili: pre svega – i jedan veliki popis, jedna temeljita inventura. Pisac pretura po ladicama i zakutcima Sepetarevca 23, sortira stvari na one koje će odneti u Zagreb i Pulu, u neki svoj sadašnji život, i na one koje će baciti ili razdeliti, jer više ne mogu nikuda zajedno one i on. I mnoge će od tih stvari, sačuvanih ili odbačenih, u *Selidbi* dobiti svoje priče, i svaka je od tih priča po jedan čapekovski dragulj. I štošta je još *Selidba* u svojoj mnogostranosti, koja nikada ne preraste u preobimnost, pa je između ostalog i dojmljivo ljubavno pismo jednoj ženi, i melanholična long distance razglednica još jednoj, i sinovljevska omaž "nemogućoj" materi, i nedopričljiva priča o Sarajevu, Bosni, Balkanu, Jugoslaviji. I *poslednjoj mladosti u Jugoslaviji*, dakako.

A ima tu još nešto što mi se nametnulo dok sam čitao ovu knjigu, nešto čemu kanda nije prikladno mesto u jednoj književnoj kritici, ali znate šta: fućkam ja i na književnu kritiku. Kao što tekstovi korespondiraju, pa se to učeno zove *intertekstualnost*, ja sam tako razmišljao i o korespondiranju naših života na čudne, lepe ili pak jezive načine. Miljenko Jergović je u nastavcima prebirao po stvarima koje će ostati iza majčinog i njegovog života na Sepetarevcu 23, i sreća je barem to što je za to imao dovoljno vremena, da svaku stvar okrene i izvaže po tri puta, pa kako bude. A ja ću se jedared, pred koju godinu, naći u sličnoj situaciji, ali u vremenskom tesnacu i u posuđenom prostoru, pa ću cele jedne noći prebirati po stvarima, bitnim i nebitnim (ako može biti nebitnih u takvoj konstelaciji), koje su ostale iza mog i očevog i majčinog života u Aleji Viktora Bubnja 3, nakon što su mi te stvari preko dvadeset godina bile nedostupne, otuđene, kao sahranjene ili potonule. A sve će se to, o da, odigravati upravo u stanu Miljenka Jergovića; nije indiskrecija, nego ne baš slučajan preplet sudbina. Ana, Vlaho i Mi-

ljenko pomoći će mi oko tih stvari, prebaciće ih iz nekadašnjeg mog u njegov stan, a onda me ostaviti samoga u njemu jedne svibanjske noći, da se nekako izborim s anđelima i demonima neprošle prošlosti. Kuražio sam se da mi je jedna noć dovoljna, pa ko mi je kriv! Uostalom, možda drugu ne bih ni izdržao, slovio bih se i raspao... Cele sam te večeri, pa skoro do jutra, odvajao ono što ću odmah ili jednog lepog dana poneti u neki svoj novi život od onoga što ću laka ili teška srca baciti, i bezbroj sam se puta prevezao liftom do kontejnera, da ostavim u prohladnoj noći Zapruda sve ono s čime više ne znam šta bih, niti gde, svu staklenu i keramičku menažeriju jednog života, triju života, jedne epohe, u jednoj zemlji. Jedan skoro pedesetogodišnji Bivši pravi mesto Sadašnjima, šparta novozagrebačkim liftom gore-dole rasterećujući današnji svet od suvišnih artefakata *jučerašnjeg sveta*, bivajući sam suvišnijim i pogrešnijim od poslednje staromodne šoljice za tursku kafu, od davno praznog upaljača, od zelenkastih čašica za *štok i vekiju*. I to je bila neka *selidba*, po duši govoreći, mada ne znam jesam li završio s njom ikada, i mogu li uopšte.

Kako god, *Selidba* je od onih knjiga koje su unikati, međaši, čudnovati kljunaši, apartnih knjiga kakve se dogode samo onima prokletima osobitom vrstom dara kakav im stvara više neprilika nego lovorika, ali drugačije ne mogu, i kad bi hteli. U nekoj drugoj, nedogođenoj istoriji bilo bi lako dodeliti NIN-ovu nagradu ove godine, u ovoj dogođenoj to je mnogo teže, valja apotekarski dobro odmeriti, ne bih bio u koži onima koji će to morati da učine... Nema veze, knjige kao *Selidba* ne nastaju da bi bile voljene (što ne znači da neće biti, mada... nije to baš laka i radosna *ljubezen*), nego kao ishod jedne dugotrajne kristalizacije, pa se u njima piščev i čitaočev svet ogledaju proketo teško, a proketo jasno i dobro.

TEOFIL PANČIĆ

O Mileni i filmu – njenom



Foto: Pompeo Pogar

Ključ snova ističe ono najvažnije i najljepše u opusu Milene Dravić, a Više od umetnosti priča o malim/velikim stvarima koje čine jedan život

Nekoliko nedelje pre smrti Milene Dravić, objavljena je monografija *Milena Dravić ili ključ snova*, koju su objavili Filmski centar Srbije i Službeni glasnik. Monografiju je priredila Anita Panić. Pripremala ju je gotovo dve godine, konsultujući se sa Milenom Dravić i trudeći se da stvori što kompleksniji uvid u njenu karijeru i život. Izdanje je dvojezično, na preko 350 stranica. Luksuzno je opremljeno, dokumentovano brojnim fotografijama iz lične arhive Milene Dravić i arhive Jugoslovenske kinoteke, pa zato osim zanimljivog i sveobuhvatnog tekstualnog sadržaja nudi i vrsni vizuelni utisak – što ne čudi s obzirom da je za dizajn i prelom bio zadužen Borut Vild.

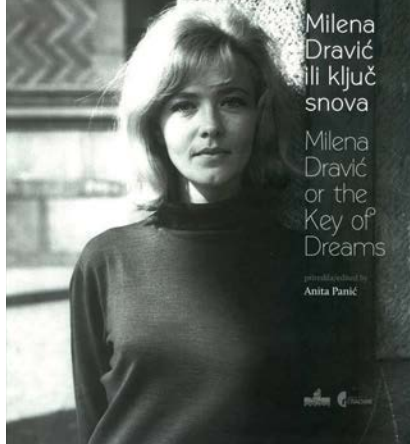
Ključ snova ističe ono najvažnije i najljepše u opusu naše najpoznatije filmske

glumice pomoću mozaičke strukture knjige, stvarajući reljefnu sliku jedne izuzetne ličnosti koja je svojim radom obeležila srpsku/regionalnu/evropsku/svetSKU kulturnu scenu i zadužila nas za sva vremena. Monografija donosi odabir sećanja njenih prijatelja i saradnika, kao i solidan uvid u filmografiju i razvojni put glumice. Već prvi tekst u knjizi, predgovor filmskog kritičara Milana Vlajčića, objašnjava ono što je ključno: Milena Dravić je najznačajnija glumica jugoslovenskog i srpskog filma. Nijedna naša glumica nije imala tako bogatu i uspešnu karijeru, nijedna nije poţnjela toliko zasluţenih hvalospeva i glumila u toliko vrhunskih filmova. Milena Dravić se u potpunosti predavala svom poslu, bila je spremna da svakog trenutka pruţi sve od

sebe, bez zadrške i kalkulacije. Gluma je za nju bila velika radost, a istovremeno i život sam, sveproţimajuća ljubav i strast koji su je pratili od tinejdţerskih dana do kraja života.

Drugi tekst, *Moć transformacije je bogatstvo glume*, u kome glumica govori o svojim počecima, je dirljiva slika o mladoj devojci koja odlučuje da se posveti sedmoj umetnosti. Milena priča o snimanju svog prvog filma *Vrata ostaju otvorena* (u režiji danas nepravedno skrajnutog Františka Čapa), o *Diliţansi snova* Soje Jovanović i *Uzavreloom gradu* Veljka Bulajića (u ovom drugom je snimila iscrpljujuću scenu u ledenoj reci koja joj je pokazala da gluma moţe biti opasan i fizički iznurujući poziv), te uspehu koji joj je doneo veliki bioskopski hit *Prekobrojna*, film

životu



koji je od nje načinio jugoslovensku zvezdu. Uloga Ranke u ovom filmu Branka Baurea bila je kruna petogodišnjeg rada i posvećenosti. Usledio je i međunarodni uspeh u ratnom spektaklu *Bitka na Neretvi*, a nakon toga nove uloge, nova poznanstva, prijateljstva i saradnje. Glumica se posebno osvrće na uloge koje je ostvarila sa svojim čestim filmskim partnerom Ljubišom Samardžićem, a u sećanjima se, naravno, našlo mesta i za Dragana Nikolića, supruga i kolegu glumca sa kojim se upoznala na snimanju odličnog filma *Horoskop* Bate Čengića. Milena je ispričala i o Kino-klubu "Beograd" (Makavejev, Rakonjac, Pavlović...), filmovima Puriše Đorđevića, "daskama koje život znače" (Mira Trailović i Atelje 212), televiziji (kultna emisija *Obraz uz obraz* i saradnja sa Zdravkom Šotrom)... Sve to ispričano na jedan ljubak i nenametljiv način, samo njoj svojstven.

U drugom delu knjige o Mileni svedoče njeni saradnici, prijatelji i poznavaoi, i novinski tekstovi o njoj objavljivani od šezdesetih do danas. Poglavlje *Film* počinje kratkim impresionističkim osvrtom reditelja Gorana Paskaljevića na film *Poseban tretman* iz 1980. godine, za koji je naša glumica nagrađena u Kanu. Zatim sledi iscrpan osvrt Anite Panić na saradnju Milene Dravić i Dušana Makavejeva, njihov angažman u Kino-klubu "Beograd" sa težištem na kanski i svetski uspeh kontroverznih i u Jugoslaviji zabranjivanih *WR: Misterija organizma*. Na ovo se nadovezuju sećanja direktora fotografije Predraga Pege Popovića i sineaste Srđana Ilića, te kostimografinje Zagorke Stojanović (*Samrtno proleće*), reditelja Veljka Bulajića (*Uzavreli grad*, *Bitka na Neretvi*, *Kozara*), reditelja/scenariste Milana Jelića (*Rad na određeno vreme*, *Moj tata na određeno vreme*, *Razvod na određeno vreme*)... Anita Panić je kompilirala i tekst o saradnjama Milene Dravić i Puriše Đorđevića (za ulogu

u Đorđevićevom *Jutru* Milena Dravić je nagrađena u Veneciji), nakon čega slede tekstovi u kojima poznati filmski preganoci pišu o susretima sa Milenom Dravić: Mira Furlan, Oleg Vidov, Boris Čakširan, Nikola Đuričko, Želimir Žilnik, Rade Šerbedžija i Milena Zupančič.

U poglavlju *Filmske impresije* je izbor tekstova o filmskim ulogama Milene Dravić, počevši od teksta Vladimira Paskaljevića iz 1967. godine o filmu *Nemirni* do izvoda iz *Dodira večnosti* (2013), knjige Nebojše Popovića o dobitnicima Nagrade "Aleksandar Lifka". O Mileni Dravić pisali su najistaknutiji jugoslovenski/srpski filmski kritičari, a Anita Panić je napravila reprezentativni izbor u kome su Zoran Tadić, Mira Boglić, Bogdan Tiranović, Ranko Munitić, Milutin Čolić, Loren Motimer i Greg de Kjur. Isti pristup je primenjen i poglavljima o njenom televizijskom (Zdravko Šotra, Ljubivoje Ršumović, Radomir Putnik, Siniša Pavić i Mila Stojanović Bajford), odnosno pozorišnom radu (Miodrag Krivokapić, Jelisaveta Seka Sablić, Anica Dobra, Petar Benčina i Robert Raponja).

Milena Dravić je bila istinski voljena od svojih kolega, pa raduje spoznaja da je glumica imala prilike da *Ključ snova* drži u rukama pre nego što se zavesa njenog života neopozivo spustila.

Početkom decembra Laguna je objavila novo izdanje knjige *Milena Dravić: Više od umetnosti*, monografije koju je Tatjana Nježić prvobitno objavila pre oko tri godine. Manja po obimu u odnosu na *Ključ snova*, monografija *Više od umetnosti* ima dva glavna dela. Prvi obuhvata pedesetak kratkih crtica iz života glumice: od detinjstva, pa do zrelog doba. Ovi tekstovi, nastali tokom dugogodišnjeg druženja Tatjane Nježić i Milene Dravić, odišu neposrednošću i uglavnom su anegdotske prirode. Ima u njima osvrt na najvažnije trenutke u bogatoj karijeri Milene Dravić, ali još više onih malih/ve-

likih stvari koje čine jedan život – sećanje na roditelje i odrastanje, osvrte na susrete koji su ostavili trajnu impresiju (Rudolf Nurejev u snegom zavejanom Londonu, Endi Vorhol koji uskače u trolejbus na uglu Tolbuhinove i Koče Kapetana), priča o haljini od prizrenske svile koju je nosila u Kanu, trenuci nežnosti i sreće koje je četiri i po decenije delila sa Dragom Nikolićem... Tu su i sećanja na probleme koje je glumica imala zbog učešća u angažovanim filmovima, te bolne reminiscencije na početak rata u Jugoslaviji i bombardovanje Beograda 1999. godine.

U drugom delu ove monografije, o Mileni govore njeni saradnici i prijatelji, umetnici koji su je voleli i pratili njen rad, pa i Duško Kovačević, Ljubomir Simović, Radoslav Zelenović, Paolo Mađeli, Dejan Mijač, Jagoš Marković, Milan Karadžić, Miloš Radivojević, Branka Petrić, Nenad Polimac, Puriša Đorđević i Dušan Makavejev, koji je napisao *Traktat o Mileni* – pesmu slobodnog stiha u kojoj, na sebi svojstven način, odaje priznanje svojoj muzi. Sve su to uglavnom kratke crtice od jedne strane, prigodni tekstovi koji odišu toplinom i otvorenošću. U tom nizu, treba izdvojiti tekst Stefana Arsenijevića koji se sa puno ljubavi i divljenja osvrće na saradnje sa Milenom, kao i odlomke iz knjige *Milena Dravić – gluma kao sudbina i saznanje*, koju je 1995. godine objavio Ranko Munitić. U zbiru, *Više od umetnosti* je ličnije intonirana monografija, prevashodno namenjena obožavaocima glumice, dok je *Ključ snova* ambicioznija i sveobuhvatnija, stručnije intonirana, te će kao takva privući proučavaoce i teoretičare filma iz zemlje i inostranstva, kao i sve one čitaoce koji žele da prošire i prodube svoja znanja ne samo o životu i radu Milene Dravić, već i o jugoslovenskoj/srpskoj kinematografiji. Za svakog po nešto, Milena za sve i zauvek.

ĐORĐE BAJIĆ

Brutalan poraz Tereze Mej

Šefica britanske vlade pretrpela je sa svojim sporazumom sa Briselom za izlazak Velike Britanije iz Evropske unije brutalan poraz u Donjem domu britanskog parlamenta: 432 poslanika bila su protiv, samo 202 za. To je najveći debakl koji je jedan britanski premijer ikada doživio u parlamentu

Za britanski parlament se neka-
da govorilo da može sve, osim da
pretvori muško u žensko. Sad se
ispostavlja da se teško snalazi u pitanji-
ma razvoda.

Nakon dve godine pregovora Ugovor o izlasku Britanije iz Evropske unije se 2018. nasukao u Severnoj Irskoj, a jednomesečno odlaganje glasanja o "Bregzit dila" koje je Tereza Mej iznudila samo je beskraju sagu o Bregzitu pretvorilo u mrcvarenje, kakvo nije retko u brakorazvodnim parnicama. Političke garancije koje je Tereza Mej izmolila u Briselu, da će obe strane pregovarati u dobroj veri i bez namere da pregovore razvuku *ad calendas graecas*, u Londonu ni na koga nisu ostavile prevelik utisak.

Pred glasanje u Donjem domu britanskog parlamenta u utorak 15. januara uveče, kada je ovaj tekst odlazio u štampu, "Gardijan" je prognozirao da će 426 poslanika Donjeg doma glasati protiv sporazuma o Bregzitu Tereze Mej, a 213 za.

Rezultat je po premijerku bio još gori: 432 poslanika bila su protiv njenog predloga, a samo 202 za. Tereza Mej je tokom za nju ponižavajućeg glasanja i grube i



ŠTA SAD: Premijerka britanije nakon glasanja
Foto: AP

uvredljive rasprave koja je prethodila zadržala gotovo autističan mir. Na zahtev šefa opozicionih laburista Džeremija Korbina odmah posle glasanja o sporazumu o Bregzitu da se odredi datum za glasanje o nepoverenju premijerki, odgovorila je potvrdno, računajući dakako da je i pored neslaganja o Bregzitu njeni torijevci sa koalicionim partnerima neće tek tako pustiti niz vodu.

Prema profesoru Filipu Kaliju sa Univerziteta Kvin Meri, poraz Vlade u Parlamentu sa razlikom većom od 100 glasova zabeležen je samo tri puta i to 1924, a sva tri su bila protiv manjinske laburističke

vlade. Tereza Mej je izgubila sa razlikom od 230 glasova.

Nema kredibilnih procena o tome šta će dalje biti, dok se i na Ostrvu i na Kontinentu neumorno licitira horor scenarijima – prevremeni izbori u Britaniji, neko novo odlaganje, novi referendum, ili samo mnogo skuplji *business as usual*, ili državna kriza uz otcepljenje Škotske i obnavljanje sukoba u Severnoj Irskoj koji su trajali od šezdesetih godina prošlog veka do 1998, kada su okončani takozvanim sporazumom *Good Friday*.

Britanska vlada već je izdvojila 5,4 milijarde funti sterlinga za troškove "tvrdog Bregzita", dok se iz raznih sektora čuju procene da je vlada vrlo loše pripremljena

za *no deal* scenario – za razvod bez sporazuma koji treba da se završi 29. marta 2019.

DE GOLOV VETO

A taj 45 godina dugi brak Britanije i EU ni ranije nije bio bez trzavica.

Ideju o nekoj vrsti "Ujedinjenih Država Evrope" kao "strukтури u kojoj će se živeti u miru, sigurnosti i slobodi" podržavao je još 1945. Winston Čerčil. Ali kada je formirana Evropska zajednica za ugalj i čelik, Britanija je ostala po strani.

Arhitekta evropskog projekta francuski diplomata Žan Mone, koji je u toku rata uveravao De Gola i Čerčila da stvore francusko-britansku uniju, izjavljivao je da nikada nije razumeo zašto se Britanci nisu pridružili evropskom projektu, a pretpostavljao je da je to cena pobeđe, iluzija da se bez promena može održati ono što se imalo kad je Britanija "vladala morima".

Britanija se nije pridružila ni šestorici nacija osnivača Evropske ekonomske zajednice potpisivanjem Rimskog ugovora 1957.

Kada su Britanci, čija je ekonomija posle rata stagnirala, videli da su Nemačka i Francuska počele da se ekonomski oporavljaju i da su stvorile snažnu alijansu, Britanci su promenili mišljenje i 1961. aplicirali za članstvo u EEZ, ali su dva puta (1963. i 1967) sprečeni vetom francuskog predsednika Šarla de Gola koji je optužio Britaniju za duboko ukorenjeno neprijateljstvo prema evropskoj konstrukciji, a i da je, uostalom, više zainteresovana za veze sa Amerikom.

De Gol je za takav stav možda imao i lične razloge, možda je njegov stav određivala njegova politika distance prema dominaciji Amerike, ljutnja zbog istiskivanja sa Sueca, a i rezerva prema NATO-u. S druge strane kanala se pak moglo videti ponešto što je podgrevalo njegovu sumnju u britanske namere. Kada je britanski konzervativni premijer Harold Makmilan 1961. u Donjem domu obrazlagao prvu britansku formalnu aplikaciju za članstvo u EEZ, neki od poslanika su odgovorili povicima: "Sramota!"

POMOĆ AGATE KRISTI

Nakon što je De Gol napustio položaj predsednika Francuske, torijevski premijer Edvard Hit je konačno uveo Britaniju



STRAH OD BUDUĆNOSTI: Britanski demonstrant apeluje da se zaustavi zbrka oko Bregzita

Foto: AP

u Evropsku ekonomsku zajednicu 1973. Kada su laburisti pobedili u oktobru 1974, njihova vlada je bila za ostanak Britanije u članstvu EEZ, ali već u aprilu sledeće godine na partijskom kongresu dve trećine delegata je bilo za izlazak. Ipak, na referendumu u junu 1975. pri izlaznosti od 65 odsto, 67,2 odsto glasača izjasnilo se za ostanak.

Specijalista za modernu britansku istoriju na Univerzitetu Kvin Meri Robert Sonders u "postkast magazinu" BBC "Histori ekstra" zapaža kako se od referenduma 1975. do referenduma 2016. fundamentalno menjala britanska politička scena. Godine 1975. Konzervativna partija je entuzijastički podržavala članstvo u EEZ, mada je bilo nekog otpora u desnom krilu te partije. Za povlačenje je bila laburistička levica pod harizmatiskim vođstvom Tonija Bena. Listovi "San", "Dejli mejl", "Dejli ekspres", koji su kasnije postali evroskeptični, vodili su kampanju za ostanak Britanije u Evropi.

Geografski gledano, 1975. godine Engleska je bila proevropska, a Škotska, Vels i

Severna Irska su bili evroskeptične. Noćna mora za unioniste bilo je to što Engleska glasa da se ostane u EEZ, a da ostatak UK glasa da se izađe.

Godine 1975, tada mladi Aleks Salmond, lider Škotske nacionalne partije i škotski premijer, opominjao je da "Škotska poznaje gorko iskustvo kako je tretiran nemoćni region na zajedničkom tržištu". U 2016. liderka Škotske nacionalne partije i škotska premijerka Nikola Sterdžen je bila glavna figura u kampanji za opstanak Britanije u EU i pretila je novim referendumom o škotskoj nezavisnosti ako Britanija izađe iz EU.

Kampanju sedamdesetih godina prošlog veka donekle je obeležavalo sećanje na rat. Godina 1975. bila je manje udaljena od Prvog svetskog rata nego 2016. od Drugog svetskog rata. "Nacionalizam ubija", "Nikad više građanskih ratova!", "Četrdeset miliona ljudi je poginulo u dva svetska rata. Bolje izgubiti malo suvereniteta nego sina ili ćerku!", poručivano je s postera.

Na referendumu se takođe odslikavao i jedan bliži rat – pad Sajgona i poraz

Amerikanaca u Vijetnamskom ratu, uz Votergejt skandal u Vašingtonu, impičment predsednika Ričarda Niksona i pokret za ljudska prava. Premijer Hit je na sednici kabineta rekao da je američko vođstvo nestalo i da Zapadna Evropa treba svojim snagama da se nosi sa SSS, pa je čak i pretio da će glasanje za izlazak slabiti koheziju Zapada i izazvati sovjetsku invaziju. Glasilo Anglikanske crkve poručivalo je da "ako su hrišćani antimarksisiti, oni treba da podrže alijansu koja je antimarksisitička". Eho te retorike iz sedamdesetih godina je 2016. glasilo: "Putin trlja ruke."

U kampanju za Evropu 1975. uključile su se vodeće ličnosti u tadašnjoj britanskoj politici – od Harolda Vilsona, do Edvarda Hita i Margaret Tačer. U kampanju su se uključili i vremešna Agata Kristi (umrla 1976) i filozof Karl Poper, a i galaksija glumaca, sportista, nosilaca olimpijskih zlatnih medalja.

Kampanja za "izlazak" 1975. uključila je različito društvo – od umereno levog Tonija Bena do političkih ekstremista. IRA, Nacionalni front i Komunistička partija Velike Britanije su se zalagali za odlazak.

Imigracija se kao tema u referendumskoj kampanji 1975. jedva pominjala. U vreme kada je Britanija u domaćim raspravama proglašavana za "bolesnika Evrope", niko nije mislio da nemački i francuski radnici žele da žive u Velikoj Britaniji. Zabrinutost je bila veća zbog spoljne migracije, zbog toga što su mladi Britanci bili prisiljeni da traže posao na Kontinentu. Nasuprot tome, pitanja o hrani, ribolovu i zajedničkoj poljoprivrednoj politici bila su znatno važnija za generaciju koja se sećala posleratnog racionsanja. Birači su bili potaknuti da Zajednicu smatraju "zajedničkim supertržištem": "Pune police"; "Obilje izbora"; i "odmah iza ugla". Margaret Tačer je upozoravala na nestašicu hrane ako se Britanija povuče iz EEZ, tvrdeći kako bi "većina domaćica radije platila nešto više nego da joj bude prazan kredenac". Jedna karikatura prikazala je kako evropska jahta spasa britanskog davljenika.

Kada je britansko članstvo u EEZ stavljeno na referendum 1975, podržali su ga tri glavne britanske partije i svi nacionalni listovi, pa je 67 odsto Britanaca glasalo "za". Britanija se, međutim, nije 1979. pri-



"VRATITE MI PARE": Komunikacija Margaret Tačer sa EU

Foto: AP

družila Evropskom monetarnom sistemu, koji je bio prethodnica evrozone.

Ulazak u EEZ nije doneo brz ekonomski podstrek – nastavljeni su štrajkovi, nestašice struje, a rast cena nafte izazivao je dvocifrenu inflaciju, pa je najveća opozicija članstvu u EEZ 1983. dolazila iz Laburističke partije koju su vodili Toni Ben i Majkl Fut. Oni su u izbornom manifestu obećali da će bez ikakvog referenduma povući Britaniju iz EEZ, koja je u međuvremenu promenila ime u Evropska zajednica. Iz Laburističke partije tada se izdvojilo proevropsko krilo.

MARGARET TAČER TRAŽI PARE

Tvrde laburisti su poraženi na izborima 1983, mada to ne znači da su u vreme konzervativne vlade Margaret Tačer britansko-evropski odnosi bili glatki. Ona je 1984. uspešno pregovarala o smanjenju britanskog doprinosa Evropskoj zajednici i protestovala zbog toga što je Britanija dobijala mnogo manje subvencija za poljoprivredu nego neke druge zemlje, posebno Francuska.

Oko 70 odsto budžeta tadašnje Evropske zajednice išlo je na poljoprivredu, a pošto ima relativno mali agrarni sektor, Britanija nije bila zadovoljna koliko dobija, i u junu 1984. Margaret Tačer je ponavljala: "Hoću da mi se vrati novac!" Iznudila je rabat od 66 odsto, što nije išlo lako i što je kasnije bilo izvor tenzija između Brisela i Londona.

Godine 1987. ona je ipak potpisala Jedinstveni evropski akt (*the Single*

European Act), reviziju Rimskog ugovora iz 1957. kojom je uspostavljeno evropsko slobodno tržište. Međutim, njen govor 1988. u Brižu u kome je odbacila "Evropsku superdržavu koja uspostavlja novu dominaciju iz Brisela" posle je postao biblija evroskeptika.

U njenom kabinetu je tada bilo mnogo evrofila i uprkos njenoj rezervisanosti Britanija se u oktobru 1990. pridružila tzv. Mehanizmu deviznog tečaja (*ERM, Exchange Rate Mechanism*), jednom od prethodnika evrozone kojim je u to vreme funta sterlinga vezana za nemačku marku. Mesec dana posle toga Margaret Tačer je podnela ostavku. U septembru 1992. Britanija je izletela iz tog mehanizma jer vlada Džona Mejđžora nije mogla da zaustavi klizanje funte ispod ugovorenih limita, što je ostalo zapisano kao "Crna sreda" u kojoj je britanski trezor izgubio 3,3 milijarde funti sterlinga.

Džon Mejđžor je 1992. potpisao ugovor iz Mastrihta koji je omogućio transfer moći ka novoj Evropskoj uniji, ali Britanija je tada izuzeta iz dela Mastriškog ugovora koji se odnosi na zajedničku valutu. Izuzeta je i iz obaveza koje proizlaze iz tzv. socijalne povelje (protokola o socijalnoj politici, jednakim mogućnostima, otpuštanju, predstavljanju radnika, zapošljavanju u trećim zemljama, doprinosima za podsticaj zapošljavanja itd.).

Torijevski kritičari tog ugovora, koje Mejđžor naziva "bastardima", zamerali su zbog potkopavanja britanske tradicije i nepovredivog suvereniteta Parlamenta. Stvari su se komplikovale i kada je EU 1996. zabranila na tri godine prodaju britanskog bifteka zbog bolesti ludih krava.

Laburista Toni Bler je nakon pobede 1997. potpisao socijalnu povelju i koketirao sa evrom, ali britanska ekonomija je data napredovala i podrška evru nije bila rasprostranjena, pa je Gordon Braun tu inicijativu zaustavio.

KAMERON U SOPSTVENOJ ZAMCI

Kada je dvanaest država EU 2002. uspostavilo evro kao jedinstvenu valutu, Britanija je zahtevala da se sprovede pet ekonomskih testova pre nego što se pridruži, do čega nije došlo.

Nakon kolapsa američke finansijske korporacije *Lehman Brothers* 2008. koji je pokrenuo kreditni slom širom sveta i



lansiranje fondova za spasavanje, čemu je Britanija doprinela, strah od drugog bankarskog sloma širio se 2011. i iznuđio lansiranje novog fonda za spasavanje, a kada su lideri EU pokušali da uspostave nova budžetska pravila, konzervativni britanski premijer Dejvid Kameron zahtevao je da Britanija bude izuzeta i stavio veto na taj pakt.

Evroskeptici su tražili više i Kameron im je odgovorio obećanjem referenduma o britanskom članstvu u EU. S tim obećanjem je dobio izbore, a na referendumu se zalagao za ostanak u Evropi – i izgubio sve. Referendumska atmosfera je probudila stare aveti.

Godine 2015. eskalirala je evropska migrantska kriza koja je pokrenula anti-EU sentiment u Velikoj Britaniji, u značajnoj meri produbila tenzije na relaciji Brisel–London i možda uticala na ishod referenduma 23. juna 2016. kada je 51,9 odsto Britanaca glasalo da Ujedinjeno Kraljevstvo napusti EU. Liniya podela na one koji su za izlazak i one koji su za ostanak obeležavala je podele i među torijevcima i među laburistima, i razotkrila frustraciju radničke klase u manjim stagnirajućim mestima i ljutnju birača na političke elite. Britanci su taj račun poslali na adresu briselskih birokrata (oko 17.000 činovnika, 1900 prevodilaca i oko 9000 sekretara i pomoćnog osoblja). Smatraju da ih je mnogo, mada, na primer, samo gradska administracija u Birmingemu upošljava 52.000 službenika i nameštenika.

PRAVE BANANE I FRANCUSKA KOMANDA

Mnogo pre nego što je 51,9 odsto glasača na referendumu 23. juna 2016. odlučilo da Ujedinjeno Kraljevstvo napusti EU, u britanskom političkom govoru "Evropa" je često bila možda najvažnija tema koja je izazivala podele i emocije, konstatuje se u analizi međupartijske grupe "Britanija u Evropi", koja je lobirala za ostanak Britanije u EU.

Mnogi Britanci sa obe strane jaza između onih koji su za odlazak i onih koji su za opstanak, vole da posećuju evropske zemlje, idealizuju njihovu kulturu i ne manje hranu, a oko 1,5 miliona Britanaca se i preselilo u Evropu. Jedno od objašnjenja te kontroverze neki nalaze u činjenici da se održalo osećanje da je Britanija ostrvska nacija koja je navikla da živi u sjajnoj izolaciji (mada su ostrvske i Malta, Island i Kipar). Neki taj ostrvski mentalitet kombinuju sa uobraženošću i imperijalnim mamurlukom – Britanija je navikla da naređuje, a ne da sluša naređenja. Deo tog sentimenta je kampanjski podstican.

U pamfletu "Prave banane" grupa "Britanija u Evropi" je u britanskoj štampi identifikovala čak 201 zablude ili neistinu o EU u širokom spektru od simboličnih pojmova koji se tiču suvereniteta, preko novca do svakodnevnih često bizarnih sitnica. Ta grupa kao netačne navodi tvrdnje da EU otežava britanski odnos sa SAD i zemljama Komonvelta; da EU nameće Britaniji decimalni

OBRADIVANJE EU: Banksijev mural u Doveru

Foto: AP

sistem (koji je usvojen 1963. na pritisak industrije, pre nego što je vlada Edvarda Hita uvela Britaniju u EU); da EU planira da zameni kraljičin grb na britanskim pasošu žutim zvezdama EU; da će britanski vojnici u snagama EU za brzo reagovanje dobijati naređenja na francuskom jeziku...

Iz štampe je citirano na desetine senzacionalističkih tvrdnji koje se tiču svakodnevnog života: da briselske birokrate nameravaju da zabrane pikado u britanskim pabovima zato što smatraju da je to opasno (mada takvi planovi ne postoje); da hoće da harmonizuju ulično osvetljenje (mada je to u nadležnosti lokalnih vlasti); da će krive banane biti zabranjene; da briselske birokrate hoće da menjaju standardnu veknu hleba, da hoće da zabrane promet neupakovanih kolača, da će britanski sirevi čedar, češir i lankašir biti zabranjeni; da će veličina pice u inčima biti nezakonita; da Brisel propisuje standarde za kondome koji su nedovoljne veličine za britanske prilike (mada se evropski standardi tiču samo sigurnosti, a ne i dužine), da Brisel primorava Britaniju da prihvati kontinentalne toalete itd.

Iz nastale atmosfere nesumnjivo je najviše profitirala Stranka nezavisnosti Ujedinjenog Kraljevstva UKIP na kojoj se najbolje ogleda simptom rasta evroskeptičnog populizma i krize unutar EU.

MILAN MILOŠEVIĆ

Za sada bez euforije

Za "Vreme" iz Soluna

Dok se vlada Aleksisa Ciprasa klima zbog sporazuma sa Skopljem o promeni imena susedne države u Republika Severna Makedonija, u Grčkoj, naročito na severu zemlje, na sve strane niču legalne plantaže industrijskog i farmaceutskog kanabisa, a u gradovima se umnožavaju prodavnice sa raznim proizvodima napravljenim od ove biljke.

Dokora to je bilo nezamislivo. Kada su 2002. godine gospođa Papas i njen suprug u Atini otvorili radnju sa garderobom i ostalim proizvodima od kanabisa, tj. konoplje, ubrzo su se našli suočeni sa optužbama da trguju drogom. Mnogi njihovi prijatelji i rođaci su im okrenuli leđa, a njen svekar je bio prinuđen da proda stan kako bi im pomogao. Nakon sudskog procesa koji je trajao gotovo čitavu deceniju sud ih je oslobodio svih optužbi.

"Mi smo po svaku cenu hteli da sačuvamo ovaj biznis, jer smo videli da promena u vezi sa kanabisom dolazi i hteli smo da budemo deo te promene", rekla je gospođa Papas. A to što dolazi je, po njenom i mišljenju velikog broja preduzetnika i investitora, prava eksplozija gajenja, razvoja i prodaje legalnog kanabisa u Evropi. Grčka, koja polako izlazi iz desetogodišnje krize, zbog pogodne klime za uzgoj kanabisa videla je svoju veliku šansu i na vreme donela odgovarajuće zakone.

EVROPSKA KALIFORNIJA

Atina je već odobrila dozvole za uzgoj kanabisa na ime dvanaest velikih privatnih kompanija, a ta brojka će se sigurno narednih meseci povećati. Iako Grčka od antike ima bogatu tradiciju uzgoja i prerade kanabisa, jedra grčkih brodova su imala platno i konopce satkane od ove dragocene biljke, legalizovala je proizvodnju kanabisa u industrijske svrhe tek 2016, a u farmaceutske i medicinske svrhe 2017. godine.

"Grčka je Kalifornija Evrope", izjavio je nedavno Džejms Ikes, izvršni direktor

kompanije *Devcann* sa središtem u Oahu koja je u Grčkoj već uložila dvanaest miliona evra u uzgoj, obradu i izvoz medicinske i industrijske konoplje. "Grčka predstavlja avangardu u ovom sektoru, jer je jedna od malobrojnih zemalja koje daju šansu ne samo za proizvodnju nego i za izvoz kanabisa, a pritom je položaj zemlje idealan, na putu između Evrope i Bliskog istoka", izjavio je Ikes.

Pored idealne klime, sunca i vode u izobilju, naročito u severnoj Grčkoj, grčki uz-

gajivači i agronomi radosno su se latili legalnog uzgoja marihuane. Geografski položaj zemlje na raskršću tri kontinenta, pa samim tim lak pristup tržištima ostalih evropskih zemalja, čine Grčku idealnom za izvoz visokokvalitetnih proizvoda ove dragocene biljke.

Prve dozvole su već izdate i odnose se na investicije u visini od 185 miliona evra, a procenjuje se da će doseći 1,5 milijardi evra do 2022. godine. Investitori i kompanije u ovoj industrijskoj grani procenjuju



Foto: cannabisnews.gr

Proizvodnja industrijskog i farmaceutskog kanabisa u Grčkoj je legalizovana pre samo dve godine, a već je prerasla u dinamičnu ekonomsku aktivnost sa velikim izgledima sukcesivnog rasta i znatno doprinosi oporavku zemlje od dugogodišnje ekonomske krize



UNOSNIJE I OD MASLINA: Plantaže kanabisa

da bi tržište medicinskog kanabisa u Evropi moglo da premaši godišnju prodaju od 50 milijardi evra, a Grčkoj bi mogao pripasti značajan komad tog kolača.

CENTAR PROIZVODNJE

Centar za proizvodnju i preradu tekstilnog i farmaceutskog kanabisa postaje severna Grčka, gde su u punom zamahu radovi koji će biti završeni do kraja 2019. godine. Radi se o investicijama ukupne vrednosti 255 miliona evra, uloženi u iz-

gradnju fabrika za preradu tekstilnog i farmaceutskog kanabisa, koji će stvoriti preko 2000 radnih mesta. Za očekivati je da se ove investicije uvećaju, s obzirom da neka od planiranih postrojenja još uvek nisu finalizirala svoj budžet.

To je naglasio akcionar i direktor *Cannatec Greece*, podružnice grupe *Golden Greece Holdings*, Dionisis Sarmazanidis, dodajući da su "već sklopili sporazume sa evropskim kompanijama koje će raspolagati našom proizvodnjom. Jedna

od njih je i poznata nemačka industrija automobila Mercedes, a predstavlja jednu od mnogobrojnih firmi koje koriste tekstilni kanabis za proizvodnju raznih delova svojih vozila."

Prva fabrika u vlasništvu *Cannatec Greece* za preradu tekstilne konoplje i farmaceutskog kanabisa je zajedničko grčko-izraelsko preduzeće, nalazi se u Kilikisu i počinje sa radom u aprilu 2019. "U to preduzeće će u prvoj fazi biti uloženo 150 miliona evra, ali biznis plan obuhvata i 350 miliona evra koji će biti uloženi u roku od tri godine", kaže Sarmazanidis. Ova fabrika će imati oko 200 zaposlenih, a preuzeće *know how* iz Kanade. Pritom će imati svu potrebnu dinamiku za preradu tekstilne i farmaceutske konoplje koju će uzgajati na 5000 hektara u centralnoj Makedoniji. Fabrika će u prvoj fazi proizvoditi 70 proizvoda od konoplje počevši od tekstila, ali i hranu, testenine, ulje, papir, kao i delove za vozila umesto dosadašnjih plastičnih.

Grupa *Golden Greece Holdings* je već usmerila investicije u preradu farmaceutskog kanabisa u istoj oblasti severne Grčke, i to u Polikastru 70 miliona evra, u Lagadasu 15 miliona, u Veriji 20 miliona, ali i u Seresu i Kavali, dakle u oblastima koje su ranije bile poznate po uzgoju duvana, pamuka i suncokreta, jer su bogate suncem i vodom.

Grčki proizvođači, iako neki u početku prilično skeptični, prihvatili su ideju proizvodnje kanabisa jer su shvatili koliko su mali troškovi proizvodnje, a koliko je velika zarada. Prvi proizvodi od kanabisa odličnog kvaliteta su već apsorbovani.

KANABISOVO ULJE

U februaru i martu ove godine biće zasejano više od 2000 hektara kanabisa. Sarmazanidis je ponosan jer su, kako kaže, već proizveli papir od konoplje, a količina papira koju daje jedan hektar zasejan konopljom za mesec dana daje količinu papira koju daju četiri hektara posađenog drveća, a tom drveću treba 40 godina da poraste.





MADE IN GREECE:
Proizvodi od
kanabisa

Foto: cannabisnews.gr

“Da li razumete da postizemo smanjenje troškova u proizvodnji papira za najmanje 70 odsto?”, upitao je Sarmazanidis. I to u Grčkoj koja zbog svoje klime ima sve uslove za dva do tri useva godišnje bez izgradnje skupih staklenika.

Agronom iz *Cannatec Greece* Adonis Cipicudis, koji nadgleda berbu kanabisa u Veriji, objašnjava kako sam uzgoj kanabisa nije mnogo zahtevan, jedino što biljke u početku traže mnogo vode. Berba traje oko tri meseca. Seme se skuplja, a ostatak biljke ostaje na obradivoj površini. Seme se suši četiri dana, a zatim se prelazi na hladno ceđenje.

Ulje je veoma bogato dobrim mastima kao što su omega 3 i omega 6. Uz pomoć hladne ekstrakcije CBD-a proizvodi se poznati kanabinol koji ima snažne terapeutske indikacije za čitav niz bolesti: Alchajmer, Parkinson, anksioznost, depresija, rak, mučnine, reumatski artritis, intestinalne upale, Kronova bolest, srčani problemi i dijabetes. Lekovita svojstva kanabisa su odavno naučno dokumentovana i međunarodno priznata.

Preostalo semenje se koristi za proizvodnju brašna za picu, sir i druge prehrambene proizvode. Ostatak biljke će postati papir ili će se prodati u auto-industriji, ali će se iskoristiti i za proizvodnju “cigle” od kanabisa, koja je novi građevinski materijal sa neverovatnim prednostima. Uzorke biljaka koje su predviđene za industrijsku namenu kontroliše državna institucija za napredak i razvoj poljoprivrede ELGO DIMITRA. Uslov za dobru i legalizovanu proizvodnju je da industrijska konoplja treba da sadrži supstancu THC u količini manjoj od 2 odsto. Količina proizvodnje se procenjuje na 300 do 1500 kg po hektaru, a prodajna cena semenja iznosi oko 2200 evra po hektaru, dok čista zarada proizvođača po hektaru iznosi oko 10.000 evra.

OD MANTIJE DO KANABISA

Vasilis Arseniu, po struci IT inženjer, sa iskustvom u alternativnoj medicini i prehrambenim dodacima, do 2009. je služio u grčkoj crkvi kao sveštenik, a onda je odlučio da skine mantiju i posveti se sistematskom proučavanju kanabisa i njegovog uticaja na ljudski organizam. A kada je kultivacija ove biljke legalizovana, odlučio je da se uključi u njenu proizvodnju.

Od početka 2018, zajedno sa lokalnim proizvođačima na površini od 0,3 hektara u selu Vasilika blizu Soluna gaji cvetove kanabisa u staklenim baštama. Prošle godine prvi avgustovski urod mu je doneo 150 kilograma cveta, a drugi krajem oktobra 75 kilograma. U isto vreme je obrađivao i u Ksantiju 1,3 hektara zemlje, gde je od semena proizveo kanabisovo ulje (CBD). Cvetovi se prerađuju i prodaju se celi ili u prahu pod imenom *The Hempway*, koji postoji od 2017. kao *e-shop* i kao fizička prodavnica u Solunu. *The Hempway* plasira i prodaje kako svoje tako i proizvode drugih grčkih i stranih kompanija.

Ove godine će, kažu, proširiti proizvodnju na još hektara u severnoj Grčkoj. “Postoji ogromno interesovanje proizvođača da uđu u proizvodnju kanabisa. Tržište se zapravo sada formira i ima veliku perspektivu. Međutim, sve što se radi mora biti dobro promišljeno. Nama je u osnovi svega kvalitet, a ne kvantitet”, kaže bivši sveštenik. Dodaje kako se jasno vidi da će u budućnosti biti sve više izgleda za uvećanje izvoza, a sudeći po istraživanjima koja je sproveo u SAD i Engleskoj, grčki brend kanabisa je jak i za njega postoji veoma unosno tržište koje se uvećava.

FARMACEUTSKI KANABIS

Grčko tržište je nedavno ušlo u novu eru, posle odobravanja prve dve licence za instalaciju pogona za proizvodnju i prerađivanje kanabisa u visini od 9,5 miliona evra u

Larisi i 12,5 miliona evra u Korintu. Njihovi proizvodi su usmereni na grčko i strano, uglavnom evropsko tržište. Grčko Ministarstvo za poljoprivredni razvoj i prehranu, ali i grčka Vlada u celini, koja je u ovom slučaju sve samo ne konzervativna, pomažu preduzetnicima i proizvođačima olakšavajući im put kako bi ubrzali proceduru i smanjili birokratske poteškoće. Cilj je da se uvećaju investicije i broj radnih mesta u zemlji u kojoj nezaposlenost još uvek iznosi čitavih 18,5 odsto, mada je pala sa 27,5 odsto koliko je bila 2014. godine. Cilj je da se što više ulaže u grčke inovacije i originalne brendove, kao što je grčko maslinovo ulje *Philocanna* koje sadrži ekstrakt kanabisa.

Privrednici i proizvođači kanabisa ciljašu i na 37 miliona turista koji planiraju da posete Grčku 2019. godine, a od kojih će mnogi želeti da legalno kupe proizvode od grčkog kanabisa, od odeće, šešira i papira do hrane i ulja na bazi kanabisa. Za sada nijedna evropska zemlja ne namerava da legalizuje proizvodnju kanabisa u svrhu izazivanja euforije. Investitori kažu da su za sada skoncentrisani na medicinski kanabis, ali smatraju da bi legalizacija upotrebe u svrhu izazivanja euforije, naravno za punoletne, mogla udvostručiti evropske investicije u ovom sektoru.

“Mi smo društvo koje je prošlo kroz tešku krizu i koje traži nove investicione modele koliko za našu poljoprivredu toliko i za industriju. A industrija kanabisa nam nudi rešenje za oba sektora”, rekao je suprug gospođe Papas Argiris Muntzuris. Njihov osamnaestogodišnji mačor Odisiej je jedan od prvih bolesnika koji je bio korisnik grčkog kanabisa. Pati od artritisa i drugih bolova koji su povezani sa starenjem. Dnevna doza kanabisovog ulja u njegovoj hrani znatno mu pomaže i čini ga energičnijim i razigranijim.

GEORGIOS STAMKOS, MILICA KOSANOVIĆ



I DALJE POD SENKOM SUMNJE ZBOG DOPINGA: Ruski olimpijski komitet

Foto: AP

Sport i politika

Instrument meke moći

Zbog svoje popularnosti i sveprisutnosti savremeni sport je postao instrument “meke moći” država, koje organizacijom velikih sportskih događaja jačaju svoju poziciju i ugled u svetu. Tako je i Srbija sa komšijama ušla u trku za organizaciju Svetskog prvenstva u fudbalu 2030. godine. U poređenju sa političkom dobiti, finansijski profit se čini sekundaran

“Dvadeset četvrto Svetsko prvenstvo u fudbalu počinje večeras u Beogradu na velelepnom nacionalnom stadionu ‘Dragoslav Šekularac’ utakmicom između domaćina Srbije i Argentine. Sve oči sveta su uprte u Srbiju, jer počinje najveća fudbalska smotra – počinje Mundijal!”

Ovako nekako bi mogla da glasi vest iz budućnosti, obistini li se ideja potekla od grčkog premijera Aleksisa Ciprasa da četiri balkanske zemlje – Srbija, Bugarska, Rumunija i Grčka – 2030. godine organizuju SP u fudbalu. Iako danas deluje kao naučna fantastika i sama mogućnost da se, uz Olimpijske igre, najveći globalni sportski događaj organizuje i u Beo-

gradu, ova ideja ipak zaslužuje obazrivu podršku. Šta bi to značilo za zemlju i čitav trusni balkanski region možda je suviše no i govoriti, ali opravdano je zapitati se kako i zašto je baš sport postao jedan od glavnih instrumenata država kojima se ostvaruju spoljnopolitički ciljevi i afirmišu različiti interesi. U slučaju organizacije Mundijala, stvari su prilično jasne: osim umešnog lobiranja i obezbeđene finansijske konstrukcije koja se meri u milijardama, pa i desetinama milijardi evra (vidi okvir), neophodno je da se sklope i brojne geopolitičke, ekonomske i sportske “kockice” kako bi jedna zemlja, ili više njih, bila odabrana da organizuje takmičenje takvog formata.

LOBIRANJE I NOVAC

Kada je u pitanju porast globalnog uticaja sporta na šira društvena zbivanja, nedovoljno je reći da su za to zaslužni “samo” njegova masovna popularnost, sveprisutnost u medijima i novac. U prethodnih nekoliko decenija primetno je zasićenje javnosti od brojnih neuspeha politike i “klasične” tvrde diplomatije, te su države osmislile drugačije vidove sopstvene afirmacije i promovisanja svojih interesa. Najpre kroz ekonomiju, iz koje je izrasla ekonomska diplomatija, zatim kulturu, koja se strateški sve više prezentuje putem tzv. kulturne diplomatije, a u poslednje vreme i kroz informacione tehnologije (sve prisutniji je pojam

NEKA IGRE POČNU: Vladimir Putin i Svetski kup u fudbalu

Foto: AP

tzv. digitalne diplomatije) i, naravno, kroz sport. Tako se danas već može govoriti o sportskoj diplomatiji i strateškoj upotrebi sporta u međunarodnim odnosima kao relativno novom globalnom fenomenu koji unapređuje tzv. meku moć država.

Nisu, međutim, samo vlade i pripadajuća ministarstva zadužena za realizaciju nacionalnih ciljeva putem ove sve popularnije industrije. Osim državnih aktera ovu razgranatu mrežu čine i sportski savezi i druga sportska tela, javna i privatna preduzeća, multinacionalne korporacije, nevladin sektor, pa i uspešni pojedinci koji su se dokazali u sportskim vodama.

Upravo na primeru Srbije najbolje se može videti koliko su naši sportisti u prethodnih nekoliko decenija na pozitivan način menjali sliku o Srbiji u svetu – košarkaši i odbojkaši u drugoj polovini devedesetih, ili teniseri i vaterpolisti u prethodnih desetak godina. A zbog doprinosa ugledu zemlje, svojevremeno se i država Srbija na simboličan način odužila srpskim teniserima i teniserkama dodelivši im diplomatske pasoše.

ZAJEDNIČKA KANDIDATURA

Na sastanku kvadrilaterale održanom u Beogradu prošlog meseca, najavljeno je formiranje inicijalnog organizacionog komiteta za kandidaturu Srbije, Bugarske, Rumunije i Grčke za Svetsko prvenstvo u fudbalu 2030. Takođe, načelan plan je i da se ove četiri zemlje zajednički kandiduju i za organizaciju Evropskog prvenstva u fudbalu 2028. godine. S obzirom da će naredno EP 2020. godine biti održano u 12 gradova iz 12 različitih zemalja, jasno je da zajednički fudbalski projekat evropsko-balkanskih zemalja ima perspektivu.

Ukoliko sve ne ostane u domenu dnevnopolitičkih priča i obećanja, to bi mogli biti koraci u dobrom smeru i svakako bi poboljšali turbulentne regionalne odnose. Osim nepobitnih ekonomskih i infrastrukturnih potencijala ovakvih mega projekata, od ovakve regionalne saradnje profitiraju i politički i bezbednosni aspekti. Srbija u trku za organizaciju EP i SP ulazi sa prijateljskim i pravoslavnim

zemljama koje su članice EU i NATO-a, a Bukurešt i Atina nisu priznali nezavisnost Kosova, što bi moglo da se tumači kao svojevrsna politička poruka.

Prvu priliku da se pokažu kao ozbiljni domaćini velikog međunarodnog sportskog događaja, Srbija, Bugarska, Rumunija i Grčka imaće već 2021. godine, pošto će u ovim zemljama biti održano Evropsko prvenstvo za odbojkašice.

DVE KOREJE, URUGVAJ I ARGENTINA

Ozbiljnog takmaca za dobijanje organizacije Svetskog prvenstva u fudbalu četiri balkanske države imale bi u potencijalnoj zajedničkoj kandidaturi Severne i Južne Koreje, uz koorganizaciju moćnih azijskih igrača Japana i Kine. Vredi se podsetiti da su Severna i Južna Koreja već imale zajednički defile na otvaranju ZOI u Pjongčangu pod zastavom ujedinjene Koreje, a ukoliko bi se u narednom periodu, zahvaljujući diplomatskim naporima velikih sila, okončalo višedecenijsko neprijateljstvo među ovim zemljama, planirano je i podnošenje zajedničke kandidature za organizaciju Olimpijskih igara 2032. godine.

Osim azijskih zemalja, Mundijal u fudbalu 2030. žele zajedno da organizuju i Argentina, Paragvaj i Urugvaj, što bi se zgodno poklopilo sa stogodišnjicom od prvog organizovanog Mundijala u istoriji, u Urugvaju 1930. godine.

Savremeni sport u ovom obliku ne bi postojao da nije bilo interesa velikih korporacija i svetala "globalnih reflektora" uprtih u ovu industriju. Činjenica da se u sportu vrta ogroman novac pogoduje i sve većoj isprepletenosti krupnog kapitala, politike i samog sporta. Upravo zbog toga što zemlje i gradovi domaćini velikih sportskih događaja postaju i globalni epicentri finansijskih, infrastrukturnih, ekonomskih, kulturnih, turističkih, ali i medijskih projekata, koji znatno prevazilaze nacionalne okvire, sport je postao plodno tle za manipulaciju, mešetarenje, korupciju i zgrtanje ogromnog novca.

Ne čudi stoga što se u prethodnom periodu zbog serije korupcionaških afera u Međunarodnoj fudbalskoj federaciji (FIFA) nadvila senka sumnje nad regularnošću izbora domaćina Mundijala. U zapadnim medijima posebno se apostrofira navodna kupovina glasova prilikom odlučivanja o dodeli svetskog fudbalskog prvenstva Rusiji i Kataru. Svesno se, međutim, prenebregeva činjenica da su mito i drugi koruptivni metodi korišćeni i ranije, kako bi se osiguralo da se Mundijal "dodeli" Francuskoj 1998, Nemačkoj 2006. i Južnoj Africi 2010. godine.

KO POTPLAĆUJE

Optužbe na račun Moskve i Dohe jednim delom bile su plod neostvarenih političkih i finansijskih interesa zema-





Milijarde za infrastrukturna ulaganja

Organizovati tako veliko takmičenje kao što je SP u fudbalu iziskuje ogromna finansijska sredstva, koja u najvećoj meri padaju na teret poreskih obveznika zemalja domaćina. Prema nekim informacijama, Rusija je za organizaciju Mundijala prošle godine potrošila blizu 14 milijardi dolara, ali je zato izgradila 12 novih stadiona i 11 novih aerodromskih terminala, nove auto-puteve i metro stanice. Troškovi organizacije SP u Brazilu iznosili su između 12 i 15 milijardi dolara i, takođe, lavovski deo novca utrošen je na poboljšanje transportne i sportske infrastrukture.

Iz perspektive tako velikih ulaganja Rusije i Brazila u organizaciju svetskih prvenstava, troškovi pripreme Mundijala u Južnoj Africi ili Nemačkoj (svaka zemlja potrošila je oko 4 milijarde dolara) deluju "skromno". Kada je u pitanju potencijalna zajednička organizacija Mundijala Srbije, Rumunije, Grčke i Bugarske, ukupni troškovi, koji bi mogli biti na nivou onih koje su izdvojile Nemačka ili JAR, bili bi ravnomerno podeljeni među zemljama. Naša država imala bi velike izazove da unapredi ukupnu transportnu, sportsku i turističku infrastrukturu u skladu sa zahtevima FIFA.

Ukoliko bi se utakmice u Srbiji igrale samo u Beogradu, osim najavljene izgradnje nacionalnog stadiona bilo bi neophodno u najmanju ruku u potpunosti renovirati stadione Crvene zvezde (izgrađen 1963) i Partizana (1949). U slučaju da se utakmice igraju i van glavnog grada, to bi podrazumevalo izgradnju makar još dva ili tri stadiona.

lja koje nisu prošle na izborima, ali bilo je tu i snažnih primesa nacionalne ljubomore. Rusija je organizaciju prestižnog takmičenja dobila u konkurenciji Engleske, zajedničkih kandidatura Belgije i Holandije, kao i Portugala i Španije. Sa druge strane, Sjedinjene Američke Države, Australija, Japan i Južna Koreja, koji su se kandidovali za organizaciju Svetskog kupa 2022. godine, teško su podneli poraz od malenog Katara (vidi "Vreme" br. 1425). Kako bi se ponovo uspostavio geopolitički balans i donekle podmirili interesi vodećih zapadnih zemalja, prošle godine su delegati FIFA doneli odluku da se Svetsko prvenstvo u fudbalu 2026. godine održi u SAD, Kanadi i Meksiku.

Nije, međutim, samo svetski fudbal poprište političke borbe među najmoćnijim državama sveta. Najdirektniji primer upliva visoke politike u sport jesu moderne Olimpijske igre, koje su tokom čitavog

20. veka bile pravi poligon za odmeravanje snaga velikih sila i njihovih saveznika. U današnje vreme, nastankom multipolarnog poretka, uloga sporta i sportske diplomatije postaje sve važniji faktor u redistribuciji političke i ekonomske moći u svetu.

IMA LI SPORTA BEZ POLITIKE

U tom kontekstu, sposobnost i efikasnost lobiranja u međunarodnoj areni direktno su proporcionalne ekonomskom razvitku i napretku pojedinih država. Zemlje BRIKS-a, među kojima prednjače Kina, Rusija i Brazil, najbolje su iskoristile periode sopstvenog razvoja u prethodnih nekoliko decenija, kako bi i kroz sport pokazale svoja dostignuća na globalnoj pozornici.

Ruska Federacija organizovala je ZOI 2014. godine u Sočiju i Svetski kup u fudbalu prošlog leta; Kina je svoju meku moć

pokazala 2008. na Olimpijskim igrama u Peking, dok je Brazil takođe bio domaćin letnjih OI u Riju 2016, kao i Mundijala dve godine ranije. Od zemalja koje ne predstavljaju globalne velesile ističe se zalivska monarhija Katar, koja masivnim investiranjem u sport i sportske događaje (domaćinstvo SP u fudbalu 2022, kupovina fudbalskog kluba PSŽ i najskupljih igrača Nejmara i Mbapea; tu su i organizacija Moto GP trke i ATP turnira u tenisu itd.) širi svoj spoljnopolitički uticaj gotovo na svim meridijanima. U Evropi se posebno ističe Francuska, koja sportu i sportskim događajima daje strateški nacionalni značaj.

Imajući u vidu da veliki sportski događaji po pravilu osnažuju političke, ekonomske i društvene interese zemalja i gradova domaćina takvih sportskih priredbi, za Srbiju bi bilo od velikog značaja da upravo kroz sport pospeši saradnju sa drugim državama i unapredi kulturnu, trgovinsku, investicionu i turističku klimu. Činjenica je, međutim, da ni više od dve decenije nakon građanskog rata, nekadašnje republike Jugoslavije nisu uspele da se na pravi način "povežu" u oblasti sporta (netrpeljivost, zviždanja, sukobi na tribinama, redovna su pojava na sportskim takmičenjima kada se susretnu sportisti iz tih zemalja), uprkos određenom napretku u oblasti košarke, recimo (formiranje Jadranske/ABA lige).

DOKAZANO USPEŠNI

Vredi napomenuti i da je Beograd u prethodnom periodu bio domaćin brojnih međunarodnih takmičenja – među kojima se izdvajaju Univerzijada 2009. godine, finale Dejvis Kupa u tenisu 2010, Evropsko prvenstvo u vaterpolu 2016, Evropsko dvoranskog prvenstvo u atletici 2017, Fajnal for Evrolige u košarci 2018. godine itd. – čime je pokazao da ima kapacitet da uspešno organizuje velike i masovne sportske događaje.

U slučaju Srbije vest o podnošenju zajedničke kandidature za organizaciju najprestižnijeg fudbalskog takmičenja možda deluje isuviše nerealno i bombastično, gotovo kao da je doletela iz Netflix produkcije. Ali, šta ako stvarno dobijemo taj Mundijal?

UROŠ MITROVIĆ

Prosumer u Srbiji – nemoguća misija

Da li ste razmišljali da ugradite solarne panele na zgradu u kojoj živite i tako smanjite račun za struju? E, pa – ne može. Ovo je priča o tome kako zbog neadekvatne regulacije i nedostatka dobre volje da se ona izmeni nije moguće da fizička lica učine na korist i sebi i zajednici

Zamislite sledeću situaciju: imate nekoliko hiljada evra koje želite da uložite u poboljšanje kvaliteta svog života i hoćete da uradite nešto što je dobro i za vaše domaćinstvo i za životnu sredinu – da ugradite solarne panele na svoj krov. Na taj način sebi smanjujete račun za struju, a ujedno koristite ekološki izvor energije.

Naravno, pošto Sunce nije konstantan izvor energije (kad padne mrak ili kada ga zaklone oblaci), ono ne može da se koristi kao jedini izvor. Međutim, stvar ide i u drugom smeru: tokom letnjih dana solarni paneli proizvode više energije nego što domaćinstvo u tom trenutku troši. Zbog ovakvih nekonstantnosti, prirodno i logično rešenje ove situacije jeste da korisnik uzima iz sistema električnu energiju kada mu je potrebna – kao što i radi svako domaćinstvo u Srbiji – i da u sistem ubacuje proizvedenu a nepotrošenu struju sa svog krova, e da bi se na kraju meseca ili godine "prebilo" to što je proizveo i potrošio.

Ovakav korisnik – koji ujedno i troši i proizvodi određeni proizvod – zove se *prosumer*. Mnoštvo ovakvih *prosumera* u Srbiji učinilo bi da se poveća energetska nezavisnost domaćinstava, smanjilo bi potrošnju "prljave" električne energije, koja nastaje spaljivanjem uglja, a ujedno bi građanima ostajalo više novca za svakovrsnu drugu potrošnju ili štednju.

Sa celom ovom pričom, međutim, postoji jedan malecni problem: ona u Srbiji nije moguća, i ne postoje naznake kada će postati moguća.

Geo gornji uvod zapravo nije morao da se zamišlja – reč je o stvarnosti koju je iskusila porodica Džokić sa Voždovca u proteklih nekoliko godina. Ana Džokić je svoj problem izložila u Skupštini Srbije sredinom novembra 2018, na

šestom sastanku Parlamentarnog foruma za energetske politiku Srbije. Džokići su na svoj krov postavili osam solarnih panela, na ukupno 14 kvadratnih metara, sa instalisanom snagom od dva kilovata.

"Naš cilj nije bio da imamo potpunu energetske nezavisnost, da se isključimo sa mreže, što bi bilo veoma skupo i nepotrebno rešenje, već smo se vodili time da delom šaljemo višak električne energije – ono što direktno ne koristimo, da ide direktno nazad u mrežu. Danas na jednostavne načine možete predvideti koliko je energije moguće proizvesti na vašoj lokaciji, unošenjem geografskih podataka i nagibom krova. Postoji tzv. PVGIS alat (*Photovoltaic Geographical Information System*), koji je napravila Evropska komisija, a na našoj lokaciji, sa osam panela, procenjena proizvodnja bila je 2390 kWh godišnje, i danas, nakon tri godine života u tom stanu, to iznosi oko 50 odsto ukupne potrošnje", rekla je Džokić, uz napomenu da ih je distributer solarnih panela obavestio "da priključenje solarnih panela nije potrebno prijaviti Elektro distribuciji, što će se kasnije ispostaviti kao neistina".

Prvih par meseci – a reč je o letu 2016. godine – sve je funkcionisalo kako treba, sa 300 kWh unetih u mrežu (polovina ukupne proizvedene energije u tom periodu). E, tada je Elektro distribucija shvatila da se brojilo vrti unazad, pa su ga dva puta menjali misleći da ne radi, a onda su Džokići dobili sledeće obaveštenje: "Prema Uredbi Elektro distribucije, nije dozvoljeno da solarni paneli budu priključeni na istu instalaciju sa koje se napaja brojilo. Molimo vas da razdvojite instalaciju, u suprotnom, bićete isključeni sa električne mreže."

Džokići stupaju u kontakt sa inženjerima i pravnicima EPS Distribucije iz Beo-

grada, međutim, nikome u potpunosti nije jasna procedura koju treba primeniti u ovom slučaju – kako da se solarna elektrana u vlasništvu fizičkog lica priključi na elektroenergetsku mrežu.

Četiri meseca nakon što su Džokići poslali zahtev EPS-u za Izdavanje uslova za projektovanje i priključenje, EPS im odgovara da ne može da im izda tehničke uslove, traži da umesto monofaznog bude instaliran trofazni priključak na elektroenergetsku mrežu, traže da se instalira posebno brojilo za proizvedenu energiju (iako postojeće, kao što se videlo – ali i novo, digitalno – već "vrti" i meri "unazad" količinu energije ubačenu u sistem). Ujedno, Džokići su obavestjeni i da ako žele da ostvare svoj naum, treba da osnuju firmu, odnosno da mora da postoji pravno lice koje će ubacivati energiju u mrežu – fizička lica to ne mogu da rade.

Štaviše, da im EPS ne bi isključio struju, Džokići su morali da obustave svako ubacivanje električne energije nazad u sistem – instalirali su aparat koji isključuje solarne panele čim je potrošnja manja od proizvodnje. Na ovaj način, od ukupne energije koju je moguće proizvesti, Džokići sada koriste samo 23 odsto, dok se 77 odsto blokira, odnosno – baca.

"Vreme" je poslalo ista pitanja Elektroprivredi Srbije (EPS) i Ministarstvu zaštite životne sredine – šta je potrebno individualnim potrošačima da počnu da koriste solarne panele tako da mogu da vraćaju višak električne energije u sistem, te da li je reč o preprekama u regulativi ili u nečemu drugom.

Iz EPS-a je stigao kratak odgovor: "Koliko znamo, kod nas nema takvih ugovora o otkupu električne energije, jer bi onda domaćinstvo koje hoće ovaj vid snabdevanja moralo da pređe na komercijalno i



plaća višu cenu struje, a ima i nekih tehničkih ograničenja i nedostatka propisa.”

Ministarstvo zaštite životne sredine nije odgovorilo.

“Ne postoje tehničke mogućnosti zato što nisu dozvoljene tehničke mogućnosti”, kaže za “Vreme” Aleksandar Macura iz RES fondacije koja se, između ostalog, bavi i klimatskim promenama, obnovljivom energijom i energetsom efikasnošću.

“Po Pravilniku o radu distributivne mreže, koji propisuje kako elektrana može da se priključi, nije predviđeno postojanje *prosumera*. Moguće je priključiti elektranu iza brojila, odnosno moguće je priključiti elektranu na kućnu instalaciju, kao što su Džokići uradili, ali pod uslovima u kojima su Džokići na kraju završili – dakle, da se višak ne vraća ni po jednoj fazi, nikada. I to onda rezultuje da su Džokići bacili tri četvrtine energije, a da bi je bacili, morali su da ulože još para. Po sadašnjem Pravilniku, jedina prihvatljiva mogućnost jeste da se energija koristi isključivo za sopstvene potrebe. U suprotnom, priključak elektrane je moguć pod nekim drugim uslovima, koji celu priču obesmišljavaju kada je reč o takvim malim elektranama”, kaže Macura.

Tek nakon otklanjanja ove administrativne prepreke – jer je struju fizički moguće ubaciti natrag u sistem, a postojeća brojila već mere kolika je to količina struje – mogu da se postave pitanja koliko ta električna energija vredi i ko to želi da kupi.

“Ništa ne vredi koncept *prosumera* ako EPS neće da kupi struju, a nikog drugog ne zanima. Dok smo prošle godine radili istraživanje, privatni snabdevači električnom energijom su govorili da bi prihvatili tu struju. Dakle, bilo je ponuda, rekli su pod kojim bi uslovima oni razmenjivali struju. Međutim, ta ponuda je nemoguća, jer ne postoje uslovi za priključenje – džaba što privatni snabdevač hoće, dok distributer ne odobri. Postoji interes, samo bi trebalo ukloniti tu tehničku barijeru. Po meni, ne postoji baš nikakva prepreka, osim loše volje, da se to uradi već sada. Jer, kod Džokića su rekli da mora trofazni priključak, kako bi bio simetričan sistem. Ali, to je važno za velike sisteme, ne za porodičnu kuću, tu se simetrija radi posle, na makronivou.

Kada bi ta elektrana bila velika, onda bi imalo smisla da ona odmah bude priključena na sve tri faze. Elektrana na sunce pravi jednosmernu struju. Da bi ta struja otišla u mrežu, ona mora da se pretvo-

**U SRBIJI UZALUDAN TRUD:
Nameštanje solarnih panela**

Foto: Pascual Flores

ri u naizmeničnu, koja može da bude jednofazna ili trofazna. Ako bi ta elektrana bila velika, onda bi imalo smisla da ona odmah ide po sve tri faze, ali ova elektrana kod Džokića, kao i druge krovne elektrane, imaju snagu jednog električnog bojlera, koji je, inače, takođe monofazan potrošač. Ako obrnemo stvar, onda se postavlja pitanje – kada uključujem boiler, je l’ treba da zovem dispečera, da mu kažem da pravim asimetriju u sistemu”, kaže Macura.

Srbija je 2006. godine ratifikovala Ugovor o osnivanju Energetske zajednice zemalja jugoistočne Evrope i Evropske unije, po kome do 2020. godine udeo obnovljivih izvora energije mora da dostigne 27 odsto bruto finalne potrošnje u zemlji. Međutim, ukupna kvota za proizvodnju električne energije putem solarnih panela po povlašćenim cenama odavno je “popunjena”.

Dakle, za razliku od – kako smo već videli u “Vremenu” – Hrvatske i njenih pozitivnih iskustava sa *prosumerima*, energetske zadrugama i početkom decentralizacije energetskog sistema, u Srbiji je sistem i dalje krut i centralizovan, usmeren odozgo nadole, bez mogućnosti da “mali potrošači” nešto promene nabolje i za sebe i za druge. Zvuči poznato. ¶

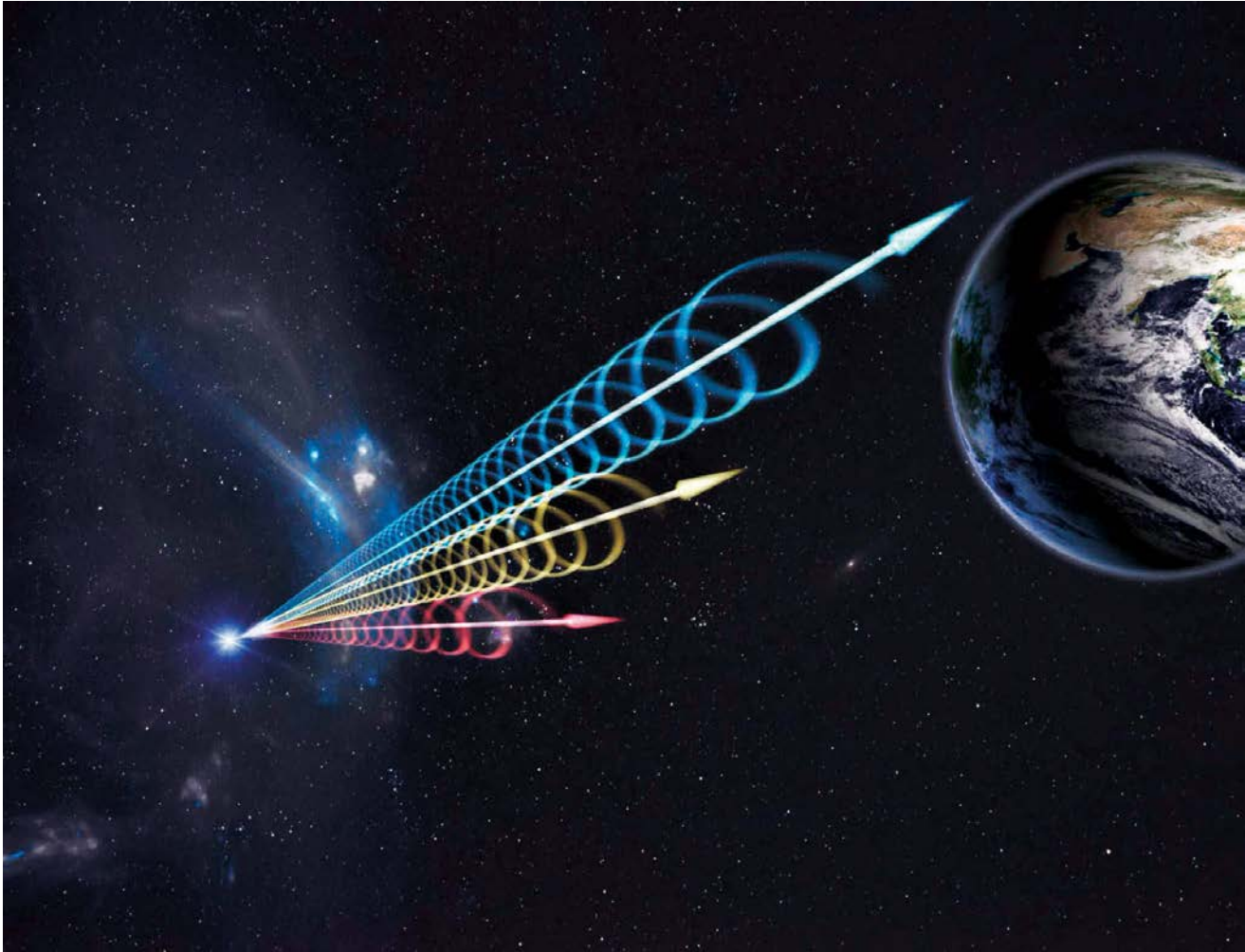
RADMILO MARKOVIĆ

HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Stavovi izneti u članku ne predstavljaju nužno stavove Fondacije Heinricha Bel.

Ples među zvezdama

Naučnici su nabasali na izvor čiji se radio bleskovi ponavljaju u pravilnim razmacima a potiču iz još uvek neidentifikovanog kosmičkog objekta na rastojanju od oko milijardu i po svetlosnih godina



UMETNIČKA VIZIJA FENOMENA: *Fast radio burst*

Ilustracija: NASA

Nedavno je objavljeno da su kanadski astronomi sa opservatorije "CHIME" u Britanskoj Kolumbiji, koristeći neobičnu kombinaciju četiri polucilindrične antene, od kojih je svaka dugačka sto metara, detektovali seriju radio-signala nepoznatog porekla koji do nas stižu iz dubokog svemira. Vest o tome prvo je objavljena u prestižnom naučnom magazinu "Nature".

Stručan naziv za ovu pojavu je "Fast Radio Burst" (FRB) odnosno "brzi radio-blesak" (autor ovog teksta uz najbolju volju nije uspeo da pronađe potpuno prikladan prevod ovog pojma na srpski jezik). U pitanju je iznenadni nalet radio-talasa u

širem frekventnom opsegu, koji traje svega nekoliko milisekundi. I pored toga, ukupna energija jednog ovakvog bleska može da premaši ukupnu energiju koju Sunce generiše tokom pedeset ili sto godina. Pojavu je otkrio Dankan Lorimer 2007. godine prekopavajući stare podatke sa radio-teleskopa i od tada je zabeleženo nekoliko desetina sličnih jednako misterioznih pojava.

Koliko danas znamo o mehanizmu nastanka ovog fenomena? Vrlo malo. Jedino u šta smo sigurni je to da nema ju zemaljsko poreklo, da ne potiču ni iz Sunčevog sistema niti iz naše matične galaksije. Rastojanje do izvora meri se milijardama svetlosnih godina, što zna-

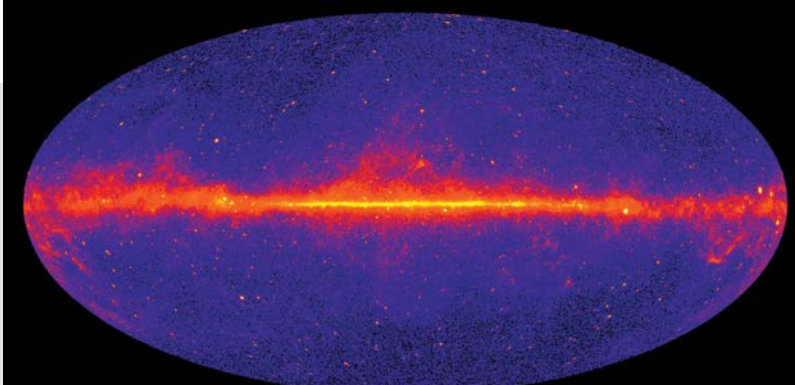
či da je vreme koje je "poplavlom talasu" potrebno da stigne do naše planete uporedivo sa starošću čitave vasiona (oko 13,7 milijardi godina). Sa druge strane, prilično pouzdano se zna da izvor zračenja nije veći od par stotina kilometara i da ima približno sferni oblik. Detekcija signala emitovanog sa tako kolosalne daljine i iz tako malog izvora moguća je samo ako je izvor tog signala nešto jako moćno i, verovatno, prilično egzotično.

Skoro svi visoko-energetski fenomeni u kosmosu koji su do sada otkriveni i uspešno objašnjeni vezani su za eksplozije "supernova", crne rupe i neutronske zvezde.

KOLAPS ZVEZDE

Supernova je poslednja faza u životu masivne zvezde koja je istrošila svoje nuklearno gorivo. Praktično ugašena iznutra, zvezda kolabira pod pritiskom sopstvene težine. Brzo i masovno urušavanje zvezde dovodi do oslobađanja ogromne količine energije i eksplozije čiji blesak može da zaseni sjaj čitave galaksije sastavljene od stotinu milijardi zvezda. Ono što ostaje nakon takve eksplozije je neutronska zvezda: minijatura, brzo rotirajuća, super-gusta grudva materije koja emituje karakteristične pulseve elektromagnetnog zračenja. U ekstremnim slučajevima, kada je umiruća zvezda jako masivna, kolaps zvezde u nestajanju ništa ne može da zaustavi: celokupna njena preostala masa biva sabijena u tačku beskonačne gustine iz čije okoline ništa ne može da pobegne, čak ni svetlost. Pređete li jednu jasno definisanu granicu, takozvani "horizont događaja", svi putevi vode u centar crne rupe i svaka komunikacija sa spoljašnjim svetom postaje nemoguća. Zbog svoje ekstremne gravitacije, crne rupe i neutronske zvezde "proždiru" materiju oko sebe. Pad materije u crnu rupu izaziva njeno ekstremno zagrevanje a samim tim i emisiju talasa visokih energija. Zamislite sad sasvim moguću situaciju da se dve crne rupe ili neutronske zvezde međusobno spoje, takav događaj s lakoćom može da generiše energiju koju danas ima prosečan FRB pa i mnogo više od toga (vidi okvir).

Šta je to što je ovaj poslednji registrovani blesak učinilo tako posebnim, do te mere da su vest o njemu prenele čak i naše novine koje o nauci pišu samo kad neki napredni državni funkcioner doktora po skraćenom postupku na nekom još naprednijem "Megadens" univerzitetu? Tipičan radio-blesak je "jednokratni", tj. moguće ga je osmotriti samo jednom u jednoj tački nebeskog svoda. FRB je nalik na "kosmičku petardu", retko kada će se dve "detonacije" desiti na istom mestu. Ovoga puta naučnici su nabasali na izvor čiji se radio-bleskovi ponavljaju u pravilnim razmacima, a potiču iz još uvek neidentifikovanog kosmičkog objekta na rastojanju od oko milijardu i po svetlosnih godina. Do sada je bio poznat još samo jedan ovako "pravi" izvor radio-talasa.



Gama zraci

U svemiru postoje još dramatičnije i "eksplozivnije" pojave od širokopojasnih radio-bleskova koji su ovih dana u centru pažnje. Deo elektromagnetnog spektra sa najmanjim talasnim dužinama rezervisan je za gama zrake čija energija višestruko prevazilazi energiju rendgenskih ("iks") zraka, ultraljubičastog, vidljivog ili infracrvenog svetla... Na našoj planeti sa gama zracima susrećemo se svakodnevno: oni su nusproizvod raspada prirodno radioaktivnih elemenata koji su svuda oko nas, a ima ih i u kosmičkom zračenju, koje neprekidno zapljuskuje našu planetu. Generišu se i u nuklearnim elektranama, koje zbog toga imaju višestruke i komplikovane mehanizme zaštite. Zbog visoke prodornosti i energije našli su korisnu primenu u medicini: "gama nož", najsavremenije sredstvo za lečenje tumorskih promena na mozgu koristi višestruke, precizno usmerene snopove gama zraka koji, fokusirani u jednu tačku, efikasno uništavaju maligno tkivo bez neželjenih propratnih dejstava.

S vremena na vreme količina gama zraka koja dopire do nas iz vasiona iznenada skoči. I ova pojava je kratkotrajna, od delića sekunde do nekoliko časova, ali zato spektakularna: nijedna druga elektromagnetska pojava u Univerzumu nema taj "sjaj" i tu energiju. Ako je tipičan FRB nalik na pucanj petarde, gama bleskovi su prave termonuklearne eksplozije. Ilustracije radi, samo jedna "poplava" gama zraka nosi sa sobom energiju koju će naše Sunce emitovati tokom svih deset milijardi godina svoga života. Događaj je izuzetno redak: po pravilu ga registrujemo u galaksijama koje su udaljene milijardama svetlosnih godina od nas, a između dva bleska koja dolaze iz iste galaksije može da prođe i po nekoliko stotina hiljada godina. O njihovom poreklu ne znamo mnogo, ali se veruje da su, baš kao i FRB, vezani za dramatične, poslednje trenutke života velikih zvezda.

Bleskovi gama zraka otkriveni su slučajno krajem šezdesetih godina pomoću vojnih satelita kojima su Amerikanci špijunirali nuklearne aktivnosti Sovjetskog Saveza. Misteriozna pojava u početku je bila klasifikovana kao vojna tajna, a obelodanjena je tek nekoliko godina kasnije kad je postalo jasno da Sovjeti sa njom nemaju ništa. Ovi bleskovi potencijalno su opasni za Zemlju i život na njoj. Ukoliko bi se desili u našoj blizini, mogli bi da dovedu do delimičnog ili potpunog uništenja ozonskog omotača i drastičnog povećanja ultraljubičastog zračenja. Hemijske promene u atmosferi dovele bi do stvaranja fotohemijskog "smoga" koji bi uticao na proces fotosinteze i tako poremetio sve lance ishrane u prirodi. Povećana količina azotovih oksida u atmosferi proizvela bi kisele kiše, koje bi mogle da opustoše velike površine plodnog zemljišta.

U ekstremnom slučaju, ako bi izvor gama zračenja bio u našem neposrednom zvezdanom komšiluku, moglo bi da dođe i do katastrofalnih promena sa nesagledivim posledicama po život na našoj planeti. Pre oko 450 miliona godina broj biljnih i životinjskih vrsta naprasno je prepolovljen. Pretpostavlja se da je ovo masovno istrebljenje (inače, drugo po veličini u istoriji naše planete) bilo izazvano eksplozijom izuzetno masivne supernove u blizini Sunčevog sistema. Gama zraci su za svega nekoliko sekundi uništili ozonski omotač i živi svet izložili smrtonosnim nivoima ultraljubičastog zračenja. Bili su potrebni milioni godina da se život na Zemlji koliko-toliko oporavi. Tako nešto dešavalo se bar nekoliko puta u prošlosti i desiće se, sasvim sigurno, i u budućnosti. Pitanje je samo – kada?

POGLED SA ZEMLJE:
Mapa svemira oslikana
gama zracima i
snimljena satelitskim
teleskopom Fermi
Ilustracija: Fermi LAT



Naučnici imaju u opticaju nekoliko teorija. Po jednim, izvor zračenja je brzo rotirajuća neutronska zvezda, po drugima, to su dve neutronske zvezde koje "plešu" jedna oko druge pre nego što se u kataklizmičnom sudaru spoje u jednu. Tu su još neke egzotične teorije: "blicar" (neutronska zvezda koja se pod teretom sopstvene mase upravo transformiše u crnu rupu) ili crna rupa koja upravo "guta" neki veliki "komad" materije.

SIGNALI SAMIMA SEBI

Sve to, naravno, ne zanima mnogo našu štampu, koja je do sada više papira potrošila na horoskop nego na sve naučne teme zajedno. Naučnici još uvek nemaju teoriju o poreklu signala koja bi se zasnivala na do sada poznatim prirodnim fenomenima. Ako nemamo objašnjenje, onda imamo misteriju, a misterije su plodno tlo za svakoake spekulacije. Upravo je nedostatak validnog objašnjenja zaintrigirao široke narodne mase. Naveliko se piše o antenama veličine Zemlje pomoću kojih vanzemaljci šalju signale ka nama u očajničkoj nadi da će ih ovde neko registrovati i dešifrovati. Tu su, zatim, vanzemaljski svemirski brodovi koji špartaju kosmosom, a ono što mi detektujemo na Zemlji je trenutak kada oni upale ili ugase ogromne



motore koji pokreću njihove svemirske krstarice. Ima tu i pomalo sprdnje: fizičar Robert Mekniz kaže da je signal verovatno ljudskog porekla, da smo ga poslali samima sebi iz prošlosti u budućnost kao opomenu da ne brukamo ostatak galaksije i da ne potežemo teoriju o vanzemalcima čim nešto ne umemo da objasnimo.

Tačno je da naučnici nisu odbacili mogućnost veštačkog porekla radio-talasa koje smo upravo detektovali na Zemlji, ali tu teoriju obično stavljaju na kraj spiska mogućih uzroka sa naznakom "malo verovatno". Radio-blesak koji smo nedavno otkrili nije jedini peri-

SVETSKA SENZACIJA: Osluškiivanje svemira u opservatoriji CHIME u Kanadi i naslovna strana časopisa "Nature"

Foto: NASA

odični, pravilan signal koji do nas dopire iz dubina kosmosa. Neutronske zvezde, recimo, takođe emituju snažno elektromagnetsko zračenje u matematički pravilnim ciklusima i taj mehanizam je danas prilično dobro objašnjen iako se u početku mislilo da signal takve pravilnosti mogu da kreiraju jedino vanzemaljci. Imajte takođe u vidu da je signal koji smo otkrili putovao do nas skoro dve milijarde godine i da iz njega ništa ne možemo da zaključimo o današnjem identitetu inteligentnih pošiljalaca, ako ih je ikad bilo i ako ih još uvek ima.

Pol Anderson, poznati naučni novinar, ipak smatra da sve opcije treba da ostanu na stolu: "U ovom trenutku, mi ovu pojavu ne umemo da objasnimo. Da li je ona prirodnog porekla? Verovatno da, naročito ako uzmemo u obzir iskustvo iz prethodnih sličnih situacija. Ali ne treba da budemo ni previše isključivi. Ako je šansa da su vanzemaljci umešani u ovo mala, to ne znači da ih već sada treba izbaciti iz priče. Ako sa ovim nemaju ništa danas, možda će imati s nečim drugim sutra."

DR SAŠA MARKOVIĆ



Tobogan za bogataše

Ko se vozio na ozbiljnom toboganu zna taj osećaj. Penje se relativno sporo, ali je zato spuštanje strmoglavo, osećate se gotovo bestežinski, poneko ostane na trenutak bez svesti. E, slično je kada investirate u IT, posebno u one najveće firme. Uspon je brz, visina vas opije da gotovo ostanete bez svesti, a onda usledi pad. Koliki god da je, prestravi vas.

Tako se oseća većina onih koji su prošle godine investirali u Epl i Fejsbuk, a donekle i u Amazon i Gugl. Kompanije su tokom prošle godine probile psihološku granicu vrednosti od bilion (hiljadu milijardi) dolara, da bi onda padale, sporije ili brže.

Najveći udarac pretrpeo je Epl, više od 30 odsto vrednosti izgubio je zbog loših rezultata prodaje ajfona. To "loših" shvatite veoma uslovno, novi ajfoni prodaju se sasvim dobro, profiti su odlični, ali nisu rekordni to jest bolji od ranijih koji to jesu bili. A berza mrzi IT kompanije koje stagniraju, nebitno je na kom nivou. To je znak da im sledi pad.

Suštinski problem Epla je što već dugo, najmanje deset godina, nema revolucionarni proizvod, već svoj meteorski uspeh gradi na razvoju ajfona. Međutim, poslednji revolucionarni ajfon pojavio se pre tri godine, posle toga usledile su manje-više kozmetičke promene i unapređenja koja su nam predstavljena kao spektakularna. U nedostatku ideja koje menjaju svet kompanija je primenila drugačiju taktiku, podigla je cenu aparatima što je imalo fenomenalan rezultat kada je profit u pitanju, ali ih je sada stigao kontraudar. Ispunili su kvotu kupaca spremnih da telefon plate više od hiljadu dolara, počeli su da posustaju na kineskom tržištu i sada im predstoje teške odluke. Da naprave jeftin model i napadnu sledećih milijardu korisnika, čega se gnušaju jer to više ne bi bio statusni simbol kakav je sada ili da se okrenu servisima, prodaji i proizvodnji muzike, serija, filmova, a možda i opravkama. Jedna od ideja je da naprave aplikacije gde

majstor uperi kameru telefona u deo mašine koji je u kvaru pa da dobije predlog kako se to najbolje popravljja. Nešto dostojno profesora Baltazara.

Kako god, prognoze su da Epl ima dovoljno novca i inercije da ovako gura narednih desetak godina, ali ne budu li imali novitet poput ajfona, ne piše im se dobro.

Muke Epla slađe su od onih s kojima se nosi Fejsbuk. Prošle godine u Davosu Džordž Soros ih je upozorio da sa 2,2 milijarde korisnika nemaju više prostora za rast, a pomenusmo da investitori to ne vole. Onda su krenuli skandali, najveći je bio onaj sa Kembridž analitikom, pa je sada jedna od glavnih preporuka osnivaču Marku Zakerbergu da se povuče sa čela kompanije. A on u maju puni tek 35, reklo bi se da mu je rano za penziju.

Iako ima onih koji hrabro porede Fejsbuk sa Majkspejsom, predviđajući mu sličnu sudbinu, većina veruje da je kompanija prilično bezbedna jer nam se podvukla, bukvalno, pod kožu. Kada ste na internetu, vi ste i na Fejsbuku čak i ako mislite da niste. Toliko je moćna da joj konkurencija nisu druge IT kompanije već države i EU.

Prognozerima se čini da bi ove godine Gugl donekle mogao da proživi ono kroz šta je Fejsbuk prolazio lane, dok bi Amazon mogao da istrpi zbog ličnih stvari prvog čoveka Džefa Bezosa, koji je naumio da se razvodi. Ni to, izgleda, investitori ne vole. Za sada se najbolje drži Majkrosoft koji se na vreme bacio na klaud servise što im je sada glavni posao, pošto su godinama nizali poslovne promašaje vredne divljenja, poput pokušaja da osvoje svet mobilnim telefonima na vindouz platformi.

Kada se na sve ovo doda trgovinski rat SAD sa Kinom i najave da smo pred novom krizom, još gorom nego 2008, jasno je zašto tržište veruje da će nečiji tobogan da krene nizbrdo u ovoj godini, pa berza vrišti i glasnije nego što treba čim joj se učini da je to počelo. Jedino gore što može da vam se desi kada ste na toboganu je da se zaglavi na vrhu.

PRODAJA I PRETPLATA – cene s novogodišnjim popustom

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4930 RSD	4675 RSD	93,50 EUR	144,50 EUR
12 meseci / 52 broja	9860 RSD	9350 RSD	178,50 EUR	276,25 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	2600 RSD	23,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	3600 RSD	30,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	4300 RSD	37,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	5800 RSD	50,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnog štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumi od isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.



DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i
www.novinarica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

razgaljenost

ALEKSANDAR ZOGRAF.



KAO ŠTO ČAK I DECA
ZNAJU, A FOTOGRAFIJE
SA BUVLJE PIJACE
MOGU I DA DOKUMENTU-
JU, I JEDNO SASVIM
OBIČNO, SIROMAŠNO
DVORIŠTE MOŽE DA
BUDE PROSTOR
NEOBUZDAHE RAZDRA-
GANOSTI...



KAO KLINAC, NISAM VOLEO DA PROVODIM VREME NA SRPSKIM SVADBAMA, KOJE SU TADA TRAJA-
LE I NEKOLIKO DUGIH DANA... DANAS SHVATAM DA JE SVE TO BILO SAMO OPRAVDANJE DA NEKI SASVIM
OBIČNI LJUDI NAKRATKO ISKOČE IZ SVOJE SVAKODNEVNICE, POŠTO JE SVAKI IZLIV LUDRANJA BIO DOZVOLJEN...



FAKTOR KOJI JE ISPOLJAVANJE ISKAŠENOSTI ČINIO NEKAKO OPRAVDANIM BILA JE MUZIKA. U PROŠLOSTI, MUZIKA JE ODZVANJALA ČAK I ULIČNIM PROSTORIMA...



UVEK SU POSTOJALI, I JOŠ UVEK NISU SASVIM ISČEZLI, LIKOVI KOJI SMISAO PRONALAZE U "DRAGOCENOJ TEKUĆINI"... IAKO ŠERETI PER EXCELLENCE, IPAK RETKO PRISTAJU DA BUDU FOTOGRAFISANI SA FLAŠOM U RUKAMA; TIM BI OVA FOTKA MOGLA DA BUDE OD ZNATNIJE VREDNOSTI NEKOM ISTRAŽIVAČU ILI ANTROPOLOGU ...

Šetač

Izgleda da sam talentovan šetač. Pojma nemam šta to znači, ali u nedostatku drugih talenata volim da mislim o sebi kao o talentovanom šetaču. Imaju Francuzi reč: *flâneur*. Kaže Boder da je flaner onaj koji besciljno šeta gradom, posmatra i beleži to što vidi. (Da ne bude zabune: šetam gradom, ne prirodom. U prirodi žive divlje bube i divlje životinje, tamo nema knjižara i kafe za usput, neopisivo mi je dosadno i osećam se kao obrok.)

Zatekao sam se jednom prilikom na dubokoj periferiji grada Tuluza i odlučio da pešačim do centra. Centar Tuluza, sa zgradama od crvene cigle, zavojitim uličicama, trgovima sa ogromnim platanima ispod kojih se gnezde kafei i restorani sa crvenim i zelenim tendama – neodoljiv je, ali iz nekog razloga volim da osetim i periferijske damare grada. Dok prolazim neatraktivnim ulicama, udobno smešten u sebe samog, gledam dvorišta, zveram (diskretno) kroz prozore pokušavajući da vidim šta ima unutra, posmatram kako se ljudi kreću,

levo”, rekao mi je, “i uskoro ćete naići na metro”. Zbunio sam se, pomislio sam da nije razumeo moj francuski. Ponovio sam da bih želeo da mi pokaže, otprilike, u kom je pravcu centar, želeo bih da otpešačim do tamo, dodao sam. “Da, da”, odvratio je ignorišući moje pitanje, “ovde nema ničeg”, prokomentarisao je i pokazao rukom, “levo pa na metro”. Sada sam bio siguran da je razumeo šta sam ga pitao, ali odbija da to i prihvati. Osvrnuo sam se posle nekoliko koraka. Čovek je i dalje stajao na mestu našeg susreta i zbunjeno gledao za mnom. Mora da sam mu delovao kao čudak. Nije mogao da pretpostavi da sam, u stvari, talentovani šetač.

Jednom je, dok smo istraživali niški urbanistički košmar, M. pohvalila moj šetački talenat: “Nisam znala da moj grad izgleda ovako dok nisam počela da šetam s tobom”, rekla je. Skromno sam se nasmešio i pocrveneo, ali nisam mogao da ne primetim da je potpuno u pravu. Otkrivali smo – ona, rođena Nišlijska, i ja, rođeni šetač – niške bulevare, čistotu i

otvorenost njihovih planova, ali i orijentalnu zakučastost Bubnja, uske ulice koje, bez uočljive logike, naglo skreću i ulivaju se u druge, jednako ćudljive sokake; stepenice koje se, posle starog groblja (treba li uopšte reći da je, posle tridesetak godina života u Nišu, staro groblje otkrila u šetnji sa mnom), energično penju u brdo i koje – bez obzira što je svaka sličnost slučajna, proizvoljna i neopravdana – prizivaju skalnade pariskog Monmartra; uličice s prizemnim kućama, gotovo u samom centru, okružene soliterima, ili dvorišta ruševnih kuća koje samo čekaju svog stanara što se, verovatno, neće nikada pojaviti; trg učitelja Tase i lepi drvoređ Hajduk Veljkove do pilululske

rampe, potom levo Ulicom Čairskom do Čaira obrubljenog lepim kafeima. Nebrojeno je puta, kaže, prošla tim putanjama, ali uvek da bi s mesta A došla na mesto B, dok je sam put ostajao u magli. Zato je valjalo iznova izumeti niške putanje: Ulicom Dušanovom, na primer, do Bulevara Zorana Đinđića s kojeg bismo, kroz moćne lamele – kao da ulazimo u drugu epohu – prešli u Ulicu Dragiše Cvetkovića i komentarisali haotičnu arhitekturu bez arhitekture, urbanu sredinu bez urbanističkog plana, tu sumanutu mešavinu okcidentalnog i orijentalnog, potom levo Sremskom do Bulevara Nemanjića i parka Svetog Save s modernistički projektovanom crkvom i spletom uzbudljivih kafea, zatim Ulicom Pariske komune i Narodnih heroja do Gabrovačke reke, da bismo se Vizantijskim bulevarom, Bulevarom Nemanjića, Ulicom Vojvode Mišića (u kojoj se, valja primetiti, može pojesti odličan burek kod “Antona”), Zelengorskom i Ćirila i Metodija, pored Filozofskog fakulteta, vratili do centra. I sve to jer sam talentovan šetač.

IVAN MILENKOVIĆ



Foto: Zach Damberger

šta nose u rukama, pitam se šta osećaju kada svakog dana hodaju baš tom ulicom kojom, verovatno, prolazim prvi i poslednji put u životu, zastajem pred lokalnim kafeima i prodavnicama, sledim ulice s drvoredima, zadržavam se po parčićima (ako ih ima), tražim gradske perspektive koje mi se urezuju u sećanje da bi, potom, u raznim i najčešće neočekivanim prilikama, otud izbile bez moje volje, pa mi se u Nišu ukaže perspektiva iz Bordoa (deluje blesavo, ali radi), u Novom Sadu iskoči Zagreb (a u Zagrebu se pojavi Prag), ili se u Kraljevo, na tren, prenese detalj Beča... Važan element šetnje po gradovima, a to znači i periferijama, jeste gubljenje. To i nije tako lako kako se može učiniti: odnekud uglavnom znam gde je centar, pa čak i kad neko vreme lutam, lako se saberem i orijentišem. Tog dana u Tuluzu, međutim, baš sam se potrudio. Posle tumačenja periferijskim ulicama više nisam imao blage veze gde sam, niti kuda treba da idem. Na horizontu nije bilo nijednog orijentira, putokazi nisu ukazivali na željeni cilj, a na karti periferije nije bilo. Zaustavio sam prolaznika i zamolio ga da me uputi ka centru. “Skrenite ovde

RICARDO DARÍN



JAVIER BARDÉM

SVI ZNAJU

REŽIJA

ASGHAR FARHADI

PRODUTTORE ASSOCIATO: KENNEDY BROWNE PRODOTTORE: ELEONORA MILETICZ REGIA: ANDRÉ ANTONIO CAST PRINCIPALE: BARBARA LENZI, ANNA CHESNI, IVANA MONTE, MARCO BARO, CARLA CAPUTO MONTAGNA: PIERPAOLO JOSE DEL MONTE COSTUME: CLAUDIO RUTHER SONO: LUCIANO SPINA COLLEZIONE: ANTONIO SPINALE DISTRIBUZIONE: DANIELE TONDIROLO, GABRIELE KOTLER, ROBERTO TARDINO POST-PRODUZIONE: DAVID MARIN REGIA DI REGIA: ANDRÉ ANTONIO
 REGIA: ROSSANO GATTARONE PRODOTTORE: JAMES LAMONT PRODOTTORE ASSOCIATO: CAROLINE DUBOIS CAST PRINCIPALE: ANTONIO GASTALDI MONTAGNA: PIERRE BENOIT COSTUME: STEFANO MARINO MONTAGNA FILMS PRODUCTION SONO: PIERRE BENOIT COLLEZIONE: ANTONIO SPINALE DISTRIBUZIONE: DANIELE TONDIROLO, GABRIELE KOTLER, ROBERTO TARDINO POST-PRODUZIONE: DAVID MARIN REGIA DI REGIA: ANDRÉ ANTONIO
 REGIA: ANDRÉ ANTONIO PRODOTTORE: ANDRÉ ANTONIO CAST PRINCIPALE: ANDRÉ ANTONIO MONTAGNA: PIERRE BENOIT COSTUME: STEFANO MARINO MONTAGNA FILMS PRODUCTION SONO: PIERRE BENOIT COLLEZIONE: ANTONIO SPINALE DISTRIBUZIONE: DANIELE TONDIROLO, GABRIELE KOTLER, ROBERTO TARDINO POST-PRODUZIONE: DAVID MARIN REGIA DI REGIA: ANDRÉ ANTONIO

memento
films

U BIOSKOPIMA OD 17. JANUARA



CEO SPEKTAR LOGISTIČKIH USLUGA

Skladištenje

Transport

Špedicija i carinjenje

4PL

SRBIJA

Nova Pazova, Prva centralna radna 4
Tel: +381 (11) 3314 329

CRNA GORA

Podgorica, Vladike Ruvima II Boljevića 22
Tel: +382 (20) 89 13 93

BOSNA I HERCEGOVINA

Banja Luka, Svetosavska 79
Tel: +387 (51) 49 12 93

www.dts.rs

dts DELTA
TRANSPORTNI
SISTEM



Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec